

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR İLİ BORNOVA İLÇESİNDE İLKÖĞRETİM 6. VE 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE
AKRAN ZORBALIĞI, ETKİLEYEN VE EŞLİK EDEN FAKTÖRLER

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Dr. Hilal TIPIRDAMAZ SİPAHİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali Osman KARABABA

İZMİR
2008

DEĞERLENDİRME KURULU ÜYELERİ

(Adı Soyadı)

(İmza)

Başkan : Prof.Dr. Ali Osman KARABABA
(Danışman)

Üye : Prof.Dr. Feride AKSU

Üye : Prof.Dr. Oya SORİAS

Üye : Prof.Dr. Aliye MANDIRACIOĞLU

Üye : Doç.Dr. Mehmet ZENCİR

Doktora Tezinin kabul edildiği tarih: 25.09.2008

ÖNSÖZ

1992 yılında liseden mezun olurken en çok istediğim şey doktor olmaktı. Doktor olup çocuklara daha sağlıklı büyümeleri, daha mutlu yaşamaları için yardım edecektim. Tıp fakültesinden mezun olduğum 1998 yılından 2007 Mayıs'ına kadar birinci basamakta, güzel sağlık ocağında çalışırken beni en çok mutlu eden çocuklarımın sağlıklı büyümesine eşlik ettiğim zamanlardı. En azından şimdilik görünen o ki İzmir'de de başlatılan aile hekimliği sistemiyle o günler tatlı hatıralarda kaldı. Ama 2000 Eylül sonunda başladığım başka bir macera bana hedefe gitmenin tek bir tane değil pek çok çeşitli yolları da olabileceğini öğretti. Ege Üniversitesi Halk Sağlığı kürsüsü bana hayalime açılan bir kapı gösterdi ve ardındaki yolda nasıl yürüyeceğimi öğretti. Teşekkür ederim.

Bu yolda ilerlerken her zaman sabırla, sevgiyle yanımda olan, büyürkenki hallerimi olgunlukla izleyen hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Ali Osman Karababa'ya; yolumu açan, emek ve bilgisini hiç esirgemeyen, her haliyle önümde örnek olan Prof. Dr. Feride Aksu'ya; tez izleme komiteme ileri aşamada dahil olan ve sürecime kolaylıklar getiren Prof. Dr. Oya Sorias'a teşekkür ederim.

Tez yürütülürken, hatta bazen arkasından itilirken pek çok yardımcım oldu. Benden önce benimkine benzer tez yapma talihine ve deneyimine sahip olan Banu Döner ve Gökçe Aslan; çeviride ve türlü sorunlarımda Işıl Ergin; çeviri ve uzman panelinde Burak Baykara; uzman panelinin rehber öğretmeni Aygül Çetinel; pilot çalışma sırasında rehber öğretmen Ayla Yıldırım; veri toplanması sırasında deneyimli öğretmen H. Hüseyin Oruç; 112 istasyonunda dahi hem çalışabilmemi sağlayan hem de benimle birlikte çalışan ATT Sertaç Kaya ve Hem. Hatice Taşan; sorularımı dinleyip en akıllıca yanıtları veren Zeliha Öcek, Raika Durusoy ve Hür Hassoy; tez yoldaşım Ayşe Telliel Güler; her aşamada, her daim yanımda olan kadim dost Aslı Davas; öğrenciliğimden bu yana tüm dertlere derman olan Mehmet Zencir; tez boyunca kızıma, eşime ve bana bakma yükünü çeken biricik annem ve ailem; ve düşünürken, tasarlarken, yaparken, bitirirken; öncesinde, sırasında, sonrasında hep yanı başımda duran, düşünce kaldıran, canım acıyınca avutan, değerlim, sevgili eşim Oğuz Reşat Sipahi. İyi ki vardınız ve bu denli yakınımıydınız.

Ve son olarak bana yüreklerini açan, ışıltılı gözlü, aydınlık yüzlü çocuklarımıza teşekkür ederim. Onlara daha iyisini verebilmek için çalışmaya devam...

Dr. Hilal Tıprıdamaz Sipahi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	Sayfa iv
İçindekiler	v
Tablolar dizini	ix
Şekiller dizini	x

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu.....	2
1.2 Alt Problemler.....	2
1.3 Araştırmanın Amacı.....	2
1.4 Araştırmanın Önemi.....	2
1.5 Sınırlılıklar.....	3
1.6 Genel Bilgiler.....	4
1.6.1 Şiddet.....	4
1.6.2 Akran Zorbalığı.....	5
1.6.2.1 Tanım.....	5
1.6.2.2 Tipleri.....	7
1.6.2.3 Zorba ve kurbanların özellikleri.....	9
1.6.2.3.1 Cinsiyet.....	9
1.6.2.3.2 Yaş.....	10
1.6.2.3.3 Psikolojik özellikler.....	10
1.6.2.3.4 Fiziksel özellikler.....	12
1.6.2.3.5 Davranışsal özellikler.....	12
1.6.2.3.6 Kişiler arası ilişkiler.....	13
1.6.2.3.7 Ailesel özellikler.....	13
1.6.2.3.8 Sosyoekonomik durum.....	14
1.6.2.3.9 Etnik özellikler.....	15
1.6.2.3.10 Genetik.....	15
1.6.2.4 Akran zorbalığının meydana geldiği yerler.....	16
1.6.2.5 Prevalans.....	17
1.6.2.5.1 Dünyada akran zorbalığı.....	17
1.6.2.5.2 Türkiye’de akran zorbalığı.....	22

	Sayfa
1.6.2.6 Akran zorbalığı davranışının ölçümü / veri kaynakları.....	26
1.6.2.6.1 İsimsiz kendini bildirimler.....	26
1.6.2.6.2 Öğretmen bildirimi.....	27
1.6.2.6.3 Akran bildirimi.....	28
1.6.2.6.4 Doğrudan gözlem.....	29
1.6.2.6.5 Okul / adli kayıtlar.....	29
1.6.2.7 Akran zorbalığının sonuçları.....	29
1.6.2.8 Akran zorbalığından korunma.....	33
1.6.3 Geçerlilik ve güvenilirlik.....	35
1.6.3.1. Geçerlilik	36
1.6.3.1.1 Kapsam geçerliliği.....	36
1.6.3.1.2 Ölçüt geçerliliği.....	37
1.6.3.1.3 Yapısal geçerlilik.....	37
1.6.3.2. Güvenilirlik.....	38
1.6.3.2.1 İç tutarlılık analizleri.....	38
1.6.3.2.1.1 Cronbach alfa katsayısı.....	38
1.6.3.2.1.2 Yarıya bölme yöntemiyle iç tutarlılık analizi.....	39
1.6.3.2.1.3 Kuder Richardson formülleri (KR20, KR21)	39
1.6.3.2.2 Test-tekrar test güvenilirliği.....	39
1.6.3.2.3 Paralel formlar güvenilirliği.....	40
1.6.3.2.4 Gözlemciler arası güvenilirlik.....	40

BÖLÜM II

GEREÇ VE YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Tipi	41
2.2 Kullanılan Gereçler	41
2.2.1 Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi.....	41
2.2.2 Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği.....	43
2.2.3 Kişisel Bilgi Formu.....	44
2.3 Kullanılan Yöntemler	44
2.3.1 Anketin yapı, kavram ve dil eşitliğinin sağlanması.....	44
2.3.2 Psikometrik Özelliklerin İncelenmesi	46
2.3.2.1 Geçerlilik çalışması.....	46

	Sayfa
2.3.2.2 Güvenilirlik çalışması.....	46
2.4 Araştırmanın Yeri ve Zamanı	47
2.5 Araştırmanın Evreni	47
2.6 Araştırmanın Örnekleme	47
2.7 Bağımsız ve Bağımlı Değişkenler.....	49
2.7.1 Bağımsız değişkenler.....	49
2.7.2 Bağımlı değişkenler.....	49
2.8 Veri Toplama Yöntemi ve Süresi.....	49
2.9 Verilerin Analizi ve Değerlendirme Teknikleri.....	50
2.10 Süre ve Olanaklar	52
2.11 Etik Açıklamalar	53
BÖLÜM III	
BULGULAR	
3.1 Araştırma grubunun özelliklerinin incelenmesi.....	54
3.2 OÖAZ anketinin güvenilirlik analizlerinin incelenmesi.....	76
BÖLÜM IV	
TARTIŞMA	
4.1 Psikometrik özelliklerin değerlendirilmesi.....	78
4.2 Araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi.....	79
BÖLÜM V	
SONUÇ	91
ÖNERİLER	93
BÖLÜM VI	
Özet.....	95
Summary.....	96
BÖLÜM VII	
KAYNAKLAR	97

EKLER

1. Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi.....	105
2. Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği	117
3. Kişisel Bilgi Formu.....	120
4. Öğrenciler için bilgilendirilmiş onam formu.....	124
5. Veliler için bilgilendirilmiş onam formu.....	125

ÖZGEÇMİŞ.....	126
----------------------	------------

Tablolar dizini	Sayfa
Tablo 1. HBSC kapsamındaki ülkelerde 13 yaşa özel zorba ve kurban oranları.....	21
Tablo 2. Türkiye’de akran zorbalığı ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	26
Tablo 3. Araştırma okullarının İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan 2007-2008 eğitim-öğretim yılına ait 6. ve 7. sınıf şubeleri mevcutları.....	48
Tablo 4: Araştırma sırasında güncel sınıf listelerine göre sınıf mevcutları ve araştırmaya alınan öğrencilerin okul ve sınıflara göre dağılımı	48
Tablo 5. Akran zorbalığı tipleri.....	51
Tablo 6. Öğrencilerin okul, sınıf, yaş, cinsiyete göre dağılımı.....	54
Tablo 7. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyine göre dağılımı.....	55
Tablo 8. Öğrencilerin sosyoekonomik durumlarına göre dağılımı.....	55
Tablo 9. Öğrencilerin Çocukluk çağı depresyon ölçeği’ne göre dağılımı.....	55
Tablo 10. Öğrencilerin kendi okul başarılarına ait algılarının dağılımı.....	56
Tablo 11. Öğrencilerin tütün kullanma, şu an tütün kullanma ve alkol alma durumu.	56
Tablo 12. Öğrencilerin günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oyunu oynama saatlerine göre dağılımı.....	57
Tablo 13. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına göre dağılımı.....	57
Tablo 14. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarının cinsiyete göre dağılımı.....	58
Tablo 15. Öğrencinin birlikte yaşadığı ebeveyninin niteliğine göre dağılımı.....	58
Tablo 16. Öğrencilerin akran zorbalığına uğrama tiplerine göre dağılımı.....	59
Tablo 17. Öğrencilerin akran zorbalığına uğrama tiplerinin cinsiyete göre dağılımı..	59
Tablo 18. Öğrencilerin akran zorbalığı yapma tiplerine göre dağılımı.....	60
Tablo 19. Öğrencilerin akran zorbalığı yapma tiplerinin cinsiyete göre dağılımı.....	60
Tablo 20. Öğrencilerin akran zorbalığına uğradığı yerlere göre dağılımı.....	61
Tablo 21. Öğrencilerin akran zorbalığına uğradığını bir başkasına söyleme durumu ve söylediği kişilere göre dağılımı.....	61
Tablo 22. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin sınıflarına göre dağılımı...62	
Tablo 23. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin cinsiyetlerine ve sayılarına göre dağılımı.....	62
Tablo 24. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin sayılarına göre dağılımı...63	
Tablo 25. Öğrencilere yapılan akran zorbalığının süreye göre dağılımı.....	63
Tablo 26. Öğrencilere yapılan akran zorbalığını öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler ve diğer öğrencilerin durdurmaya çalışma sıklıklarına göre dağılımı.....	64

Sayfa

Tablo 27. Evdeki yetişkinlerden birinin öğrencinin okulda uğradığı akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüşmesine göre dağılımı.....	64
Tablo 28. Akran zorbalığı yapmasıyla ilgili öğrenciyle, sınıf öğretmeni ya da başka bir öğretmenin ve evdeki yetişkinlerden birinin konuşma durumunun dağılımı.....	65
Tablo 29. Okul ve sınıflara göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	66
Tablo 30. Cinsiyete göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	66
Tablo 31. Evdeki ebeveynin niteliğine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	67
Tablo 32. Anne babanın eğitim ve babanın hayatta olma durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	68
Tablo 33. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	69
Tablo 34. Öğrencilerin depresif duygu durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	69
Tablo 35. Öğrencilerin okul başarısı algısına göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	70
Tablo 36. Öğrencilerin bugüne kadar sigara ve alkol kullanma durumlarına göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	70
Tablo 37. Öğrencilerin günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oyunu oynama sürelerine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması.....	71
Tablo 38. Öğrencilerin okulu sevme ve akran ilişkilerini algılama durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve ZVKO karşılaştırılması	72
Tablo 39. Zorba, kurban, zorba/kurban, ZVKO değişkenleri için yapılan lojistik regresyon analizinin sonuçları.....	75
Tablo 40. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Cronbach Alfa değerleri.	76
Tablo 41. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin iki yarım (split half) güvenilirlik analizi sonuçları.....	77
Şekil dizini	
Şekil 1. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki.....	5

BÖLÜM I

GİRİŞ

Akran zorbalığı çocukluk çağında sıklığı yaşa, bölgeye, ülkeye göre büyük değişkenlik göstermekle birlikte yaşantılayanlarda hem o sırada, hem de geleceğinde izler bırakan bir şiddet türüdür (1,10,23,24,35,37,41,48,58,87,90,98).

Akran zorbalığı yeni bir sorun değildir, ancak akademisyenlerce dünyada 1970'lerde, ülkemizde ise otuz yıllık bir gecikme ile 2000'li yıllarda incelenmeye başlanmıştır. Dünyanın her ülkesinde bu sorunla karşılaşmaktadır. Öğrenciler arasında genellikle bir güç dengesizliği zemininde gelişen, tekrarlayıcı tarzda, isim takma, alay etme, küçük düşürme, tehdit etme, dışlama ve fiziksel zarar verme gibi çok çeşitli davranışları kapsayan bir şiddet türüdür (9,25,35,56).

Akran zorbalığına uğrayan çocuklar ruhsal, fiziksel, sosyal ve akademik alanlarda sorunlar yaşayabilmektedir. Akranlarına zorbalık yapan çocuklarda eğer müdahale edilmezse ileride davranış bozuklukları ve suça eğilim gözlemlenebilmektedir. Bu alanda yapılan geniş çaplı araştırmalar sonucu akran istismarının tanımı, boyutu, ülkelere, okula ve eğitim sistemlerine göre farklı görünümleri akran zorbalığı davranışı gösteren ve bu davranışa kurban olan öğrencilerin özellikleri, bu davranışların kız ve erkeklerdeki farklı tipleri gibi konularda çok değerli bilgilere ulaşılmıştır. Uzun yıllardır gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinde akran zorbalığı ile ilgili mücadele önemli bir yer tutmaktadır (14,26,35,39,43,49, 59,62,80,84,88,).

Ne yazık ki akran zorbalığı sorunu ülkemizde tam olarak değerlendirilmiş değildir. Konu ancak okullarda çok ciddi yaralanmalar ya da ölümler görüldüğünde, kısa süreliğine toplumun ilgisini çekmektedir. İstanbul ve Ankara'da yapılmış sınırlı birkaç çalışma dışında veri yoktur (2,3,34,44,45,69,72). Halen Türkiye'nin en kalabalık üçüncü şehri İzmir'deki akran zorbalığı sıklığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.1 Araştırmanın Konusu

İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı sıklığının saptanmasıdır.

1.2 Alt Problemler

Öğrencilerde Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği (Children Depression Inventory (CDI)) ile depresif duygu durum sıklığının ölçülmesi ve zorbalığa karışmak ile depresif duygu durum sıklığı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığının yaygınlığını saptamak, eşlik eden faktörleri ortaya koymak ve Olweus öğrenciler için akran zorbalığı Anketi'nin Türkçe'ye ve Türkiye'ye uyarlanarak, geçerlilik, güvenilirlik analizinin yapılmasıdır.

Araştırmanın uzak erimli amacı ise Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin ve Milli Eğitim Müdürlüğü çalışanlarının, eğitimcilerinin ve öğrenci ailelerinin konuya dikkatlerini çekmek ve koruyucu program geliştirme konusunda cesaretlendirmektir.

1.4 Araştırmanın Önemi

Akran zorbalığı bilimsel literatürde Dan Olweus'un 1970'li yıllarda yaptığı çalışmalar ile yer almaya başlamıştır (61,73). Akran zorbalığına maruz kalan ve zorbalık yapan çocuklarda depresyon, intihar düşünceleri, psikiyatrik problemler, ebeveynlerle ilişkide sorunlar daha sık görülmektedir. Zorbalar erişkin yaşa geldiklerinde yarısından çoğunda suça eğilim ortaya çıkmaktadır (2,18,35,61,90). Ülkemizde bu konuya ait çok az veri vardır (2,3,34,44,45,69,72). Akran zorbalığının bu doktora tezinin konusu olarak seçilme nedenleri, konunun ülkemizde henüz yeterince

incelenmemiş ve önemi üzerinde durulmamış olması, aynı zamanda İzmir'e ait herhangi bir veri bulunmamasıdır.

1.5 Sınırlılıklar

Çalışmanın kesitsel olması, akran zorbalığının prospektif olarak değerlendirilmemiş ya da ölçülmemiş olması sınırlılıklardan biridir. Bu yüzden eldeki verilerle nedensellik yönü hakkında derinlemesine yorumlar yapmak olası değildir. Aynı nedenle, hem neden hem sonuç olabilen etkileyen ve eşlik eden faktörler konusunda neden sonuç ilişkisi bu araştırmada gösterilemedi.

Diğer bir sınırlılık öğrencilerin kendi bildirimlerini içermesidir. Bu durum şüpheyle karşılanabilir fakat öğrencilerin anketi anonim olarak doldurmaları verilen bilgilerin güvenilir olma olasılığını arttırmaktadır. Ayrıca öğrencilerin anketi doldurmasından önce akran zorbalığının kapsamlı bir tanımının yapılması göreceli daha nesnel sonuçlar elde edilmesine yardımcı olmaktadır.

Örnekleme, yaşanabilecek işbirliği sorunları ön görülerek özel okullar alınmamıştır.

Bu nedenle özel ve devlet okulları arasındaki farklar bu çalışmada ortaya konamadı.

Çalışmaya aynı okul içindeki sınıfların homojen olması ve tüm sınıfları dahil etmenin tek araştırmacının gücünü aşması nedeniyle, küme örneklem yöntemiyle belirlenen okullardaki 6. ve 7. sınıfların sadece A şubeleri alındı.

Bir başka sınırlılık çalışmada öğrencilerin fiziksel istismara uğrama durumları, anne baba tutumları, fiziksel sağlıkları, kaygı düzeyleri, benlik saygıları, saldırganlık ve antisosyal davranış gibi literatürde akran zorbalığı ile ilişkili bulunan değişkenlerin bu çalışmada sorulmamasıdır.

1.6 Genel Bilgiler

Araştırma bölgesi olarak seçilen Bornova İzmir'in nüfus bakımından üçüncü büyük ilçesidir. Yamanlar Dağı eteğinde kurulmuş olan ilçe merkezi hızlı bir sanayileşme, köylerden ve özellikle doğudan gelen yoğun göç, Ege Üniversitesi'nin kurulması, asker sayısının artması ve çevredeki yerleşim merkezleri ile birleşmesi sonucu hemen hemen tüm ovaya yayılmış; büyüyerek nüfusu TÜİK 2006 yılı projeksiyonuna göre 464.694 kişi olmuştur.

Akran zorbalığı kavramı ile ilişkili konular aşağıda başlıklar şeklinde sunuldu.

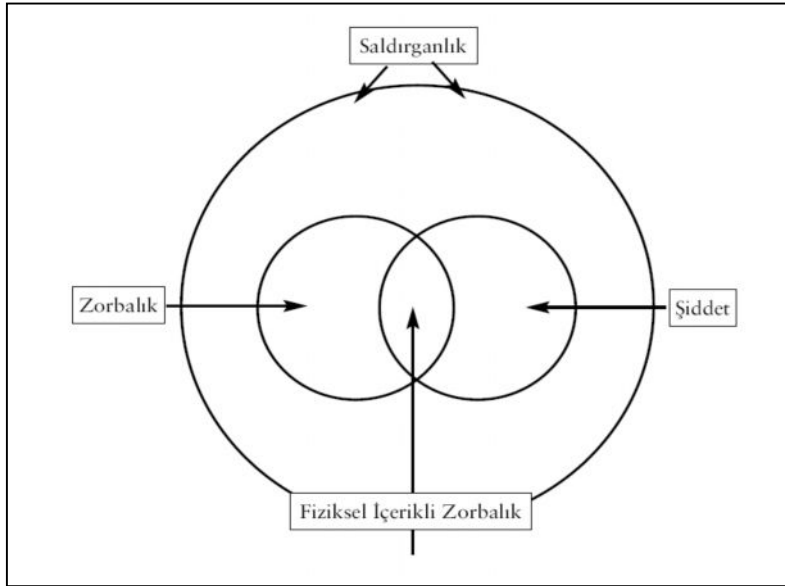
1.6.1 Şiddet

Olweus şiddeti bir kimsenin fiziksel ya da bir nesne kullanarak, diğer bir bireyi göreceli olarak ciddi sayılabilecek biçimde yaralaması ya da zarar vermesi olarak tanımlamaktadır. Şiddet bir saldırganlık biçimidir, ancak ana unsurları fiziksel güç kullanmaya dayanmaktadır (11,73).

Şiddet içeren suçlar, suç hukukunda da benzeri anlamlarda kullanılmakta ve adam öldürme ya da öldürmeye teşebbüs, ırza geçme, soygun gibi eylemler daha çok bu grupta ele alınmaktadır. Şiddet de bir saldırganlık türü olmasına karşın, tıpkı zorbalıkta olduğu gibi, şiddetin de kendine özgü özellikleri nedeniyle akran zorbalığıyla örtüşen ve ayrılan yönleri vardır. Saldırganlık, şiddet ve akran zorbalığı arasındaki ilişki şekil 1'de gösterilmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi saldırganlık, içine hem şiddeti, hem de akran zorbalığı olarak tanımlanan eylemleri alan bir şemsiye kavram niteliğindedir. Şiddet ve zorbaca davranışların örtüştüğü alanlar olduğu gibi, farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbaliğın fiziksel boyutta ortaya çıktığı, örneğin dövme, vurma, tekme atma gibi eylemlerle gerçekleştiği durumlarda zorbaca eylemler aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmektedir. Ancak zorbalık, fiziksel olmayan boyutlarda da ortaya çıkabilmektedir. Alay etme, kızdırma, isim takma, kötü söz

söyleme, arkadaş grubuna almama, dışlama, yalnızlığa terk etme, iftira atma, söylenti çıkarıp yayma gibi zorbalık türleri de bir çeşit saldırganlık olmasına karşın gerekli unsurları içermediğinden şiddet olarak kabul edilmemektedir. Buna karşın güçleri yaklaşık olarak eşit iki insanın birbirleriyle kavga ederken birinin diğerine zarar vermesi ya da güçleri birbirine denk olan öğrenciler arasında zaman zaman ortaya çıkan kavgalarda öğrencilerin birbirine zarar vermesi gibi pek çok şiddet eylemi zorbalık olarak adlandırılmayacağı belirtilmektedir (35,54,73).

Şekil 1 Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki. (73)

1.6.2 Akran Zorbalığı

1.6.2.1 Tanım

Literatürde henüz akran zorbalığı için, standart ve genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Bu konudaki ilk çalışmaların Dan Olweus tarafından yapılmaya başlandığı ifade edilebilir. Olweus'un ardından dünyanın pek çok ülkesinden yapılan çalışmalar akran zorbalığının küresel bir problem olduğunun göstergesidir. Olweus zorbalığı Norveç dilinde "mobbing" ile ifade ederken, İngilizce'de kabadayılık, zorbalık anlamında "bullying" kelimesini kullanmıştır (61,73).

Zaman içinde çeşitli araştırmacıların kavram içinde grup şiddetine, bireysel şiddete, fiziksel saldırılara odaklandıkları, tanıma daha sonraki yıllarda da alay etme, dalga geçme, taciz etme, grup dışına itip, yalnızlaştırma gibi eylemlerin katıldığı görülmektedir (73).

Olweus akran zorbalığını “bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması” şeklinde tanımlamaktadır. Bir eylemin zorbalık olarak kabul edilmesi için:

a) davranışların kasıtlı olması ve zarar verme amacı gütmesi

b) eylemin süreklilik göstermesi

c) zorba ve kurban arasında güç eşitsizliği olması ve zorbalığa uğrayan kurbanın kendisini bedensel ya da psikolojik olarak çaresiz hissetmesi gerekmektedir (20,100).

Literatürdeki diğer tanımlara gelince 1992’de Tattum ve Tattum tarafından “birisini incitmek ya da baskı altına almak isteği” olarak belirlenen ilk tanım halen zorbalığın yalnızca bir kısmını göz önüne alması nedeniyle eleştirilmekte ve yetersiz bulunmaktadır. Akran zorbalığının K. Rigby’e göre tanımı ise “Zorbalık daha az güçteki birine daha güçlü biri ya da bir grup tarafından tekrarlanan biçimde uygulanan psikolojik ya da fiziksel eziyettir.” (16,44,46,73,104).

Akran zorbalığına konu olan olumsuz hareketler bir başkası üzerinde yaralanma ya da rahatsızlık hissi yaratmak üzere yapılan istemli hareketleri de içerir. Bu eylemler kelimelerle taciz, fiziksel temas, adaba aykırı hareketler ya da gruptan bilerek uzaklaştırma şeklinde olabilir. Bu hareketlerin zorbalık olarak kabul edilmesi için hareketleri uygulayan ve hareketlere maruz kalan öğrenciler arasında bir güç eşitsizliği bulunması gerekmektedir. Birbirine eşit fiziksel ve ruhsal kuvvetteki iki öğrenci arasındaki anlaşmazlıklar ya da sorunlar zorbalık olarak nitelendirilmemektedir (16).

Literatürde akran zorbalığına uğrayan öğrenciler kurban olarak tanımlanmaktadır. Duruma göre hem zorba, hem de kurban olabilen öğrenciler de zorba/kurban olarak kabul edilmektedir (61).

1.6.2.2 Tipleri

Bilimsel literatürde akran zorbalığının sınıflandırılmasında belirgin bir görüş birliği yoktur.

Olweus akran zorbalığını iki alt kategoride incelemektedir. Bunlar doğrudan ve dolaylı akran zorbalığıdır (61). Doğrudan uygulanan akran zorbalığı hedef olarak seçilen kişiye yöneltilen açık saldırıları tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle fiziksel yolla uygulanan şiddet, sözel olarak yöneltilen hakaret ve aşağılamalar, çirkin mimik ve jestler bu kategoriye girmektedir. Doğrudan saldırılarda saldırgan ve hedef olan kişi yüz yüze olduğu için kurban saldırganın kim olduğunu bilir. Dolaylı saldırganlık ise hedef olarak alınan kişinin sosyal olarak yalnızlaştırılması ve kasıtlı olarak bir gruptan dışlanması gibi davranışları kapsamaktadır. Bu tip zorbalıkta zorba kurbanın kimliğini bilmesinden rahatsız olabileceği için bu yola başvuruyor olabilir (34,35,61,73).

Literatürdeki akran zorbalığı için kullanılan diğer sınıflamalar şöyledir (34,45,52,69,73):

- Fiziksel akran zorbalığı
- İlişkisel/duygusal akran zorbalığı
- Sözlü akran zorbalığı
- Cinsel akran zorbalığı
- Siber akran zorbalığı
- Etnik akran zorbalığı

Fiziksel akran zorbalığı, zorbanın hedef kişiye fiziksel temas yoluyla zarar verdiği, canını yaktığı durumları (vurmak, tokat, tekme ya da yumruk atmak, çelme takmak,

itelemek, çekmek, dürtmek, tekmelemek, saçını çekmek, bıçak vs ile saldırmak gibi) tanımlar. Fiziksel saldırı olarak kabul edilebilecek davranışlar bazı çalışmalarda terör (şiddetin doğrudan, açık açık ve fiziksel yoldan istençli olarak ve genellikle grup halinde uygulandığı durumlar olarak tanımlanmış) ya da açık saldırı (terörden farklı olarak fiziksel şiddet ögesinin burada daha hafifletilmiş şekliyle olması olarak tanımlanmış) alt başlıklarında incelenmiştir (34,45,52,73,69).

İlişkisel akran zorbalığı genellikle dolaylı saldırganlık altında incelenmektedir. Kurbanın sosyal konumuna, ilişkilerine ve ait olma duygusuna zarar verme yoluyla gerçekleştirilir. Yaşlılar arasında kişi hakkında yalan yanlış söylentiler çıkarma, kurbanı kasıtlı olarak grup dışında tutup yalnızlığa itme, oyun veya diğer etkinliklere katmama, dışlama bu kategoriye girmektedir. İlişkisel saldırganlık bazı çalışmalarda duygusal saldırganlık olarak tanımlanmaktadır (45,52,73).

Sözlü akran zorbalığı ise kişiye sözel olarak sataşıldığı, aşağılandığı, alay edildiği, ad takıldığı, korkutulduğu, kendisine ya da ailesine hakaret edildiği, bu şekilde küçük düşürüldüğü, sözel yolla incitildiği durumları içerir. Bu davranışlar bazı çalışmalarda alay alt başlığı altında incelenmiştir (34,35,69).

Cinsel zorbalık, cinsel saldırı, elle taciz vs gibi hareketleri kapsamaktadır. Bu alt başlığa cinsel kelimeler içeren bazı kelimelerle sataşma da girmektedir (45).

Etnik nedenli akran zorbalığında akran zorbalığı kurbanın kişisel özelliklerine veya etnik kökenine veya ait olduğu kültüre ilişkin özelliklere saldırı yoluyla yapılmaktadır (6,92).

Literatürde gelişen teknolojiye bağlı olarak bir de siber akran zorbalığı "cyberbullying" kavramı gelişmiştir. Burada zorbalık cep telefonu, e-posta, internet sitesi, Microsoft Messenger gibi elektronik haberleşme vasıtası ile yapılmaktadır (19,52,89).

Bunlara ek olarak Mynard ve Joseph'in sınıflamasında akran zorbalığı sözel, fiziksel, sosyal olarak kullanma (manipülasyon) ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Burada sosyal manipülasyon kavramı yukarıda bahsedilen ilişkiyel ya da dolaylı zorbalık kavramı ile örtüşmektedir (69).

1.6.2.3 Zorba ve kurbanların özellikleri

Zorba ve kurbanların özellikleri cinsiyet, yaş, psikolojik özellikler, fiziksel özellikler, davranışsal özellikler, kişiler arası ilişkiler, ailesel özellikler, sosyoekonomik durum (SED), etnik özellikler ve genetik özellikler alt başlıklarında incelenecektir.

1.6.2.3.1 Cinsiyet: Zorbalığın, öğrencilerin cinsiyetiyle ilişkili olabileceği düşünülerek çeşitli ülkelerde bu yönde araştırmalar yapılmıştır. Literatür incelendiğinde hem zorbalık yapan, hem de zorbalığa uğrayan öğrencilerin önemli bir bölümünün erkekler olduğu görülmektedir. Pek çok çalışmada, erkek ve kız öğrencilerin zorbalığa uğrama biçimlerinin de farklı olduğu dile getirilmektedir. Bazı araştırmalarda erkek öğrencilerin daha çok diğer erkek öğrenciler tarafından dövülme, tekmelenme, itilme ve benzeri fiziksel zorbalığa uğradıkları, buna karşı kız öğrencilerin daha çok her iki cinsin isim takma, dalga geçme, alay etme, söylenti çıkarma gibi sözel içerikli zorbalığa uğradıkları ve sosyal olarak dışlandıkları bulunmuştur (35,61,73,78).

Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları (Health Behaviour in School Age Children (HBSC)) 2005-2006 araştırması verilerine göre incelenen ülkelerin çoğunda erkekler anlamlı şekilde daha sık akran zorbalığı yapmaktadır. Kurbanlar incelendiğinde de ülkelerin önemli bir kısmında erkeklerin daha sık kurban olduğu görülmektedir (Tablo 1). Sonuç olarak erkeklerin zorba olma olasılığının kızlara göre çoğunlukla daha yüksek olduğunu, kurban olma olasılığının da bazı örneklerde daha yüksek olmakla birlikte bu durumun zorbalıktaki kadar belirgin olmadığını belirtebiliriz.

1.6.2.3.2 Yaş

İskandinavya'da 713 ilköğretim okulunda büyük bir örnek grup üzerinde (2-9.sınıflar) yapılan araştırmada, zorbalığa uğrama sıklığında yaşla birlikte belirgin bir azalmanın olduğu, ancak zorbalık yapma sıklığında bu değişimin gözlenmediği bulunmuştur (73). Ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan bir diğer çalışmada, bu bulguları destekler niteliktedir. Kurban oranlarında yaşla birlikte bir azalmanın, buna karşın zorba oranlarında bir yükselmenin olduğu gözlenmiştir (36). İngiliz ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yapılan başka bir karşılaştırmalı çalışmada, diğer bulguların aksine, yaş arttıkça kurban olma oranlarında önemli bir düşüşün olmadığı, ancak diğer çalışma sonuçlarını destekler nitelikte zorba oranlarında bir yükselmenin olduğu saptanmıştır (73). Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 2005-2006 çalışması verilerine göre ise zorbalık pek çok ülkede 13 yaş grubunda, 11 yaş grubuna göre daha sık görülmektedir. Onbeş yaş grubunda ise 11 ve 13 yaş grubuna göre azalma eğilimdedir. Kurban olma oranları ise göreceli durağan seyretmektedir. Türkiye'de Alikashifoğlu ve arkadaşlarının çalışmasında dokuzuncu sınıflarda tüm kurbanların içinden aynı zamanda zorba da olanlar çıkarıldığında kalan sadece kurban oranı 10 ve 11. sınıflara göre anlamlı olarak daha yüksek, tüm zorbaların içinden aynı zamanda kurban da olanlar çıkarıldığında kalan sadece zorba oranı ise anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (3,40,61).

Özetlenecek olursa, bulgular genel olarak zorbaca eylemlerde bulunma sıklığının yaşla birlikte arttığını, ancak kurban olma sıklığının azaldığını ortaya koymakla birlikte genelleme yapmak olası değildir.

1.6.2.3.3 Psikolojik Özellikler

Literatürde zorbalık olgusunu farklı biçimde yaşayan öğrencilerin psikolojik özelliklerinin de farklı olduğunu ortaya koyan çeşitli bulgular vardır. Bu konudaki

çalışmalar incelendiğinde aşırı saldırgan zorbalıların kişilik bozukluklarına sahip oldukları ve şiddete karşı olumlu, şiddeti olağan karşılayan tutumlar sergiledikleri dile getirilmektedir. Zorbalık yapan öğrencilerin kendilerini güçlü hissetme, başkalarını ve olayları kontrol etme gereksinimi duydukları, kurbanların acı çekmesinden kendilerini sorumlu tutmadıkları, aksine bundan doyum elde ettikleri, yetişkinler tarafından kabul edilemez olduğunu bilmelerine karşın eylemlerini normal bir davranış olarak gördükleri, kurbanlarına karşı çok az empati duydukları, kurbanlarının kendilerini kışkırttıklarını dile getirerek eylemlerini sıkça savundukları belirtilmektedir (35,73).

Olweus düzenli olarak zorbalık yapan öğrencilerin genellikle yetişkinlere de karşı geldiklerini, anti sosyal kişilik özellikleri sergilediklerini, okul kurallarını sıkça ihlal ettiklerini, ancak genel kanının aksine çok az kaygı duyduklarını ve özsaygı düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu bulgulara ek olarak, zorbalık yapan öğrencilerin diğer öğrencilere karşı olumlu bir tavır sergileme güçlüğü çektikleri, başkalarının başarılarını kıskandıkları, yenilgiyi kabul edemedikleri, yaşamda yoğun kızgınlık duygusu yaşadıkları, akranlarıyla sık sık çatışma yaşadıkları ve kişiler arası ilişkilerde başarılı olamadıkları belirtilmektedir (35,61,73).

Literatür incelendiğinde, kurbanların ise tipik olarak, içe dönük, kaygılı, güvensiz, çekingen ve ürkek oldukları, düşük özsaygı ve sosyal beceri düzeyine sahip oldukları, arkadaşlarının çok az olduğu ve sosyal olarak sıkça dışlandıkları belirtilmektedir (73).

Fekkes ve arkadaşlarının ilginç çalışmasında Hollanda'daki 9-11 yaşındaki 1118 çocukta altı ay ara ile iki kez zorbalığa uğrama, depresiflik, anksiyete, altını ıslatma, baş ağrısı, uyku problemleri, karın ağrısı, iştahsızlık, gerginlik ve yorgunluk hissi sıklığı araştırılmıştır. Sene başında zorbalığa uğramayan öğrenciler içinde, o sırada depresif (OR 3.41, %95 GA 1.34-8.69) ve anksiyöz (OR 1.96, %95 GA 1.11-3-46)

olan öğrencilerin sene sonunda zorbalığa uğrama olasılıklarının olmayanlara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunduğu saptanmıştır (27).

Zorba/kurban, yani hem zorbalık yapan, hem de zorbalığa uğrayan öğrencilerin ise arkadaşları arasında en az popüler, en az sevilen, kolayca kıskırılabilen ve başkalarını kıskırtan, aşırı hareketli, huzursuz, dikkatsiz, sıkıntı yaratıcı özellikleri olan, nörotik ve psikotik özellikler sergileyebilen, makyavelizm düzeyleri yüksek, sosyal kabul ve özsaygı düzeyleri düşük kişiler oldukları bulunmuştur (35,73).

1.6.2.3.4 Fiziksel Özellikler

Zorbalığa uğrayan öğrencilerin fiziksel özellikleriyle ilgili veriler karışıktır. Olweus, fiziksel yetersizlikleri (görme, duyma ya da konuşma bozuklukları), şişmanlık, kişisel hijyen, yüz ifadesi, postür ve giyinme özelliklerini kurban olma durumuyla ilişkili bulmamıştır. Onun çalışmasında kurban olma ile ilişkili tek fiziksel özellik öğrencinin vücut ölçüsüdür (61). Kurban olan çocuklar diğerlerine göre daha ufak tefek ya da kısa boylu ve zayıf olan öğrenciler olarak bulunmuştur. Buna karşın Lowenstein kurbanların diğerlerine göre daha az çekici olduklarını ve garip tavırlara ya da fiziksel yetersizliklere sahip olduklarını bildirmiştir. Onun çalışmasında kurban olanlar ve diğerleri arasında boyut açısından fark bulunmamıştır (16,18). Zorbalık yapanlar ise çoğunlukla akranlarından daha iri olan çocuklardır (61).

1.6.2.3.5 Davranışsal özellikler

Zorbaların zorba ya da kurbanlıkla ilişkisi olmayan öğrencilere göre alkol ya da tütün kullanımı ya da kavga etmek gibi kişisel yıkıma yönelik davranışlarda bulunma olasılıkları daha yüksektir (3,30). Başkalarına zorbalık etmek ile silah taşımak, kopya çekmek, çalmak, vandalizm, polisle problem yaşama ve okuldan kaçma arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğer çalışmalar da zorbalık davranışıyla uygunsuz davranış arasında ilişki bildirmiştir. Kurban olmak da kötü, uygunsuz davranış ile

ilişkili bulunmuş ama zorba-kurbanların en çok uygunsuz davranışlarda buldukları bildirilmiştir (3,16,45).

1.6.2.3.6 Kişiler arası ilişkiler

Kişiler arasındaki ilişkilerle ilgili en ilginç bulgulardan biri öğrencilerin popüler bulduğu ya da sosyal kabullenme açısından daha yüksek olarak puanladığı öğrencilerin başkaları tarafından zorbalığa uğrama olasılığının düşük bulunmasıdır. Çalışmalarda genellikle zorbaların sosyal kabullenme seviyeleri zorba ya da kurban olmayanlarla benzer bulunmuştur. Sosyal kabullenme durumu seviyesi açısından zorba-kurbanların durumu kurbanlara göre daha riskli bulunmuştur (16).

1.6.2.3.7 Ailesel özellikler

Aile çocuğun gelişimi için en önemli ortam olarak kabul edilmektedir. Çocuğun sosyal tutum ve davranışları ilk olarak aile içinde gelişmeye başlar. Bazı yazarlar aileyi sağlıklı ilişkili kavramların gelişmeye başladığı en önemli yapı olarak nitelendirmektedir. Aile ortamının etkisi hem adölesanlık süreci boyunca, hem de sonrasında devam etmektedir (16).

Şiddet ve zorbalık da öğrenilen bir davranıştır. Çocuk ve ergen ailesinden birilerini model alma eğilimindedir. Aile içinde sorun çözümünde fiziksel ceza, sözel/fiziksel saldırı ya da isim takma gibi yolların kullanıldığı ev ortamında yetişen çocuk ve ergen ailelerinin bu yönüyle özdeşim kurabilir ve onları model alabilir. Akranlarıyla olan ilişkilerini de bu model çerçevesine yapılandırabilir. Kendi sorunlarının çözümünde de bu tür yöntemler kullanma eğilimindedir. Araştırmalar çocuk ve ergenlerin saldırgan tepkiler oluşturmada dört ana etken ortaya koymuştur:

- Çocuğun bakımını üstlenen kişinin onun yaşamının ilk yıllarında çocuğa yönelik yetersiz ilgi ve sevgiyle belirginleşen olumsuz tutum

- Çocuğun bakımını üstlenen kişi ya da kişilerin çocuğun saldırgan davranışlarına izin verici tutumlar sergilemesi
- Ailenin çocuğu yetiştirirken güç kullanması
- Çocuğun mizacının aşırı hareketli olması ve sık öfke nöbetine tutulması (35).

Sonuç olarak literatür bilgileri zorba öğrencilerin daha çok fiziksel cezanın verildiği, sorunların üstesinden gelmek için fizik gücün öneminin vurgulandığı, bu gücü kullanmanın öğretildiği, buna karşın aile desteğinin ve sıcaklığının yeterli olmadığı ailelerden geldikleri ileri sürülmektedir (4). Araştırma bulguları ayrıca, kurbanların zorbaca eylemlere uğradıklarında kendilerini nadiren savunup karşı koyduklarını, muhtemelen aşırı koruyucu anne ve babaların çocukları olduklarını, çok az sevildiklerini ve çok az oyun arkadaşlarının olduğunu ortaya koymaktadır (27,73,79).

1.6.2.3.8 Sosyoekonomik durum

Artan sosyoekonomik eşitsizlikler çocuk ve adölesanların ailesel yaşam koşullarını oldukça değiştirmiştir. Küreselleşmiş veya yeniden yapılandırılmış ekonomilerde, ailelerdeki işsizlik arttıkça, var olan işlerin ücreti görece olarak azaldıkça ya da sosyal güvenlik şemsiyesi daraltılmış şekilde çalışan insanların sayısı arttıkça eve giren materyal ve sosyal iyilik durumu azalmaktadır. Sosyoekonomik statüdeki eşitsizlikler, hem erişkin, hem de çocuklarda mortalite, morbidite, psikosomatik/somatik hastalık ve algılanan sağlık durumu gibi pek çok değişken için önemlidir (16,21,28,30,81,86,91,100). Sosyal eşitsizliklerin adölesan sağlığı üzerine etkisi daha az açıktır. Bazı araştırmacılar sosyoekonomik durum ve genç erişkinlerin sağlığı arasında kuvvetli bir ilişki bulunduğunu rapor etmiştir, buna karşın, bazıları bu ilişkiyi zayıf olarak tanımlamış, bazıları ise hiçbir ilişki bulamamışlardır. İlişki bulamayanlar, adölesanlığı genç erişkinin anne babasından bağımsızlık istediği ve aradığı dönem olarak görmektedir. Bu yazarlara göre yaşamın bu döneminde sosyal eşitlik

oluşmakta ve arkadaşlara adölesanlık süreci içinde olabilecek en güçlü etkiyi sağlamaktadır. Bu etki sosyoekonomik durum dahil her türlü aile özelliğine ağır basmaktadır (16,18).

Bütün bu nedenlerden dolayı literatürdeki bazı çalışmalarda ailenin sosyoekonomik durumu ile akran zorbalığı arasında ilişki bulunmuş, bazılarında ise bulunmamıştır. Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 2005-2006 çalışmasında sosyoekonomik düzey ile zorba olmak arasındaki ilişki ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu ilişki bazı ülkelerde pozitif bazılarındaysa negatiftir, pek çoğunda da yoktur. Kurban olma sıklığı ile sosyoekonomik düzey arasındaki ilişki de ülkeden ülkeye değişmektedir ve incelenen ülkelerin önemli bir kısmında böyle bir ilişki saptanmamıştır. Buna karşın ilişki saptanan ülkelerin hepsinde sosyoekonomik düzey düştükçe, kurban olma sıklığında artış görülmektedir (Tablo 1) (40).

1.6.2.3.9 Etnik özellikler

Bu konu ile ilgili veriler de ülkeden ülkeye değişmektedir. Etnik köken nedenli akran zorbalığı özellikle ABD gibi çok kültürlü-ırklı ülkelerde önemli bir sorundur (85). Fakat ABD’de göçmen çocukların akran zorbalığı açısından anlamlı düzeyde risk altında olduğu görülürken, Avustralya’da ise etnik grup anlamlı bir risk faktörü olarak saptanmamıştır. Bazı durumlarda etnik grup içi zorbalık etnik gruplar arası zorbalığa ağır basabilmektedir. İngiltere’de yapılan bir çalışmada Asya kökenli öğrencilerin Asya kökenliler tarafında zorbalığa uğrama olasılıkları, İngiliz kökenli öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur (7). Türkiye’deki çalışmalarda bu konu ile ilgili veri bulunmamaktadır.

1.6.2.3.10 Genetik

Genetik özelliklerin saldırganlık üzerine olan etkilerini inceleyen çalışmaların sonuçları bazı çocukların olağanın dışında agresif, dürtüsel ya da uysal olmaya

genetik yatkınlıkları olduğunu göstermektedir. Buna göre saldırganlığın duygusal tarafı genetik olmakla beraber, yaşantılanması diğer faktörlerle ilişkilidir. Genetik olarak saldırganlığa yatkın çocukların baskıcı aileler ve anti-sosyal arkadaşlarla birleşimi genellikle ortaya bir zorbanın çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. Genetik olarak uysal olan ama büyük kardeşlerince zorbalığa uğrayan ve anneleri tarafından korumaya alınan çocukların kurban olma potansiyellerinin yüksek olduğu düşünülmektedir (7).

1.6.2.4 Akran zorbalığının meydana geldiği yerler

Zorbalık, okulun farklı mekanlarında farklı sıklıkta meydana gelebilmektedir. Okullarda meydana gelen zorbalık olaylarını iyi anlayabilmek için zorbalığın okulun hangi bölgelerinde yaygın olarak meydana geldiğini saptamak önemlidir. Öğrencilerin kendilerini tehdit altında hissettikleri yerlerin daha güvenli hale getirilmesine dönük önlemlerin alınabilmesi ancak bu yerlerin bilinmesiyle mümkün olabilecektir. Bu nedenle okuldaki akran zorbalığı konusunda geliştirilen hemen hemen tüm soru listelerinde bu risk bölgelerinin saptanmasına dönük sorularında yer aldığı dikkati çekmektedir. Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda öğrenciler genellikle en sık oyun alanında zorbalığa uğramaktadır (73). Buna karşın prevalans bölümünde verilen örneklerden İtalyan çalışmasında zorbalığın en sık sınıfta gerçekleştiği ve erkeklerin daha çok tuvalette zorbalığa uğradıkları belirtilmiştir (5). Türkiye'deki çalışmalarda bu konu hakkında Kepenekçi ve Çinkır'ın çalışmasında veri bulunmaktadır, buna göre zorbalık en çok sınıfta (%28.5), ardından sırasıyla okul dışında ya da okul yolunda (%24.1), okul koridorlarında (%16.6), bahçede (%14.4) ve diğer yerlerde (kantin ve spor salonu dahil) (%16.4) gerçekleşmektedir (45). Pişkin'in çalışmasında ise öğrencilerin zorbalığa en fazla teneffüslerde (%77) ve dersler bittikten sonra (%41) uğradıkları bildirilmekte fakat yer ayrıntısı verilmemektedir (72).

1.6.2.5 Prevalans

Okullardaki zorba-kurban probleminde kurban olma periyot prevalansı ilgilenilen bir grupta belirlenen zaman aralığında diğer öğrenciler tarafından belli, tanımlanmış bir sıklıkta zorbalığa uğrayan/kurban olanların genele oranı olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık yapma periyot prevalansı ise ilgilenilen bir grupta belirlenen zaman aralığında diğer öğrencilere belli, tanımlanmış bir sıklıkta zorbalık yapanların genele oranı olarak tanımlanmaktadır (90).

Burada belirtilmesi gereken nokta akran zorbalığı sıklığı araştıran çalışmaların çoğunluğunda kendini bildirim yöntemi ile periyot prevalans bakılmış olduğu gerçeğidir. Çalışmalarda değişkenlik gösteren noktalar periyodun uzunluğu ve verilen sıklığın ayrıntısıdır. Bazı çalışmalar son üç ayı, bazıları ise son bir seneyi referans alabilmektedir. Bazı çalışmalarda sonuçlar sadece zorba, sadece kurban ve zorba/kurban olarak ayrıntılandırılırken, bazı çalışmalarda zorba/kurbanlar göz ardı edilerek toplam zorba ve toplam kurban oranları verilmektedir. Bu bölümde dünyada ve Türkiye’de akran zorbalığı sıklığını araştıran çalışmalar genel olarak gözden geçirilmeye çalışılacaktır.

1.6.2.5.1 Dünyada akran zorbalığı

Adölesanların zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve fiziksel kavgaya karışma prevalansları coğrafi olarak büyük değişiklik göstermektedir (20,56,57,82,93,102). Bu gibi davranışlar bazı ülkelerde kültürel yaptırıma uğrayabilmektedir. Ayrıca son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar bazı dillerde zorbalığı tarif etmenin göreceli zor olduğunu ve buna bağlı olarak çeviriden kaynaklanan bazı sorunlar yaşanabildiğini göstermektedir. Bu yüzden ülkeler arasındaki farklar dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir.

Konu ile ilgili yapılmış diğer çalışmalardan örneklere gelince; İtalya'da Roma'da 11-14 yaşlarındaki 238 çocukta yapılan ve 1999'da yayımlanan çalışmada öğrencilerin %29.4'ünün son üç ay içinde bazen ya da daha sık zorbalığa uğradığı, %25.2'sinin bazen ya da daha sık zorbalık yaptığı bildirilmiş, erkeklerde zorba oranı kızlara göre yüksek bulunmuştur (5).

Kore'de 2000'de Seul ve Anyang'daki ortaokullarda 1756 ortaokul öğrencisinde Korelilerin kendi geliştirdikleri bir ölçekle yapılan çalışmada kurban, zorba ve zorba/kurban oranı sırasıyla %14, %17 ve %9 olarak bulunmuştur. En sık kurban olma tipleri dışlanma (%23), sözel (%22), fiziksel (%16) ve zorlama (baskı kurma) (%20) olarak bildirilmiştir (47).

ABD'de 2001-2002 eğitim yılında Washington'da 3530 3., 4. ve 5. sınıf öğrencisinde yapılan çalışmada sadece zorba oranı %5.3, sadece kurban oranı %12.2, zorba/kurban oranı %1.4 olarak saptanmıştır (31). Akran zorbalığına kurban ya da zorba/kurban olarak katılanların katılmayanlara göre daha düşük akademik başarıya sahip oldukları bildirilmiştir. Zorba, kurban ve zorba/kurbanların katılmayanlara (zorba veya kurban olmayanlara) göre okulu daha sık güvensiz buldukları, zorba ve kurbanların katılmayanlara göre kendilerini daha sık üzgün hissettikleri bildirilmiştir.

Kudüs'te 1182 öğrenci üzerinde yapılan ve 2002'de yayımlanan çalışmada zorba oranı erkekler için %57.1, kızlar için %27, kurban oranı erkekler için %50.3, kızlar için %29.5 bulunmuştur. Çalışmada zorba ve kurban anket olarak Olweus ile aynı soruyu ve kestirim noktasını kullanan Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları anketi kullanılmıştır (16).

Güney Afrika'da 2002-2003 eğitim yılında Cape Town ve Durham'daki 72 okulda 8. ve 11. sınıfta (n=5385) yapılan çalışmada son bir sene içinde zorba, kurban ve zorba/kurban oranları sırasıyla %8.2, %19.3 ve %8.7 olarak saptanmıştır (53).

Finlandiya’da yapılan bir çalışmada zorba/kurban prevalansı %2.2; bir başka Fin alışmasındaysa %18.6 bulunmuştur. Ortaokullarda (6–8. sınıf) kurban olma prevalansı ilkokullara göre daha düşük bulunmuştur. Prevalans Finli 189 8. sınıf öğrencisinde %4.7 bildirilmiştir (18).

Okul ağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması Dünya Sağlık rgt Avrupa Bölge Ofisi işbirliği ile yürütülen uluslararası bir çalışmadır. Araştırmanın amacı gençlerin sağlığını, sağlık davranışını ve sosyal yapılarını daha iyi anlamak ve yeni bir bakış açısı kazanmaktır. Uluslararası araştırmaların ilki 1983/84, ikincisi 1985/86’da yapılmış, sonrasında her dört yılda bir tekrarlanmıştır. Araştırmalar 11, 13, 15 yaş gençleri hedef almaktadır. Araştırmaların sonuncusu olan 7. araştırma 2005/06’da yapılmış sonuçları açıklanmıştır (38). Son uluslararası çalışmanın bir ayağı olarak İstanbul’da geniş bir çalışma grubuna uygulama yapılmıştır. Okul ağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları anketi Türkiye’de ilk kez 2000 yılında İstanbul’da 9-11. sınıf ğrencilerinde kullanılmıştır. Anketin geçerlilik ve güvenilirliğinin iyi düzeyde (Cronbach alfa değeri .67 - .79 arasında değişmektedir) olduğu saptanmıştır (2). Okul ağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 2005-2006 çalışmasında bu tezde de kullanılan Olweus ğrenciler için akran zorbalığı anketinde yer alan iki soru ile akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına uğrama durumları kestirim noktası “Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu” kullanılarak sorgulanmıştır. Elde edilen zorba oranları ülkeler arasında 11 yaş için %1–27 (ortalama %9), 13 yaş için %1–35 (ortalama %12), 15 yaş için %2-34 (ortalama %12) arasında değişmektedir (40) (Tablo 1).

Son bir ay içinde okulda 2-3 kez ya da daha sık zorbalığa uğramak, yüksek risk taşıyan tekrarlayan kurban olma durumundaki adölesanların belirlenmesi için önemli bir göstergedir. Yine aynı çalışmanın verilerine göre kurban olma sıklığı 11 yaş için

%4-37 (ortalama %15), 13 yaş için %4-29 (ortalama %14), 15 yaş için %2-34 (ortalama %10) arasında değişmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması kapsamındaki ülkelerde 13 yaşa özel zorba ve kurban oranları (40 numaralı kaynaktan adapte edilmiştir).

Ülkeler	Zorba		Kurban	
	Kız %	Erkek %	Kız %	Erkek %
Litvanya	22*	35*	29 ⁻	29 ⁻
Yunanistan	13 ^{**}	28*	27	29
Türkiye	13*	19*	26 ⁻	29 ⁻
Grönland	23*	27*	30	22
Letonya	22*	35 ⁺	21*	29*
Estonya	12*	32*	20 ^{**}	26*
Ukrayna	18 ⁺	23*	22 ⁻	20
Romanya	23 ⁺	31*	19	20
Avusturya	11 ⁺	26*	16*	20*
Rusya	15 ⁺	22 ⁺	17 ⁻	18
Belçika (Fransız)	8*	15*	17*	20*
Portekiz	9*	15*	13 ^{**}	19 ^{**}
Kanada	8*	13*	13*	18*
Bulgaristan	10 ⁺	20 ⁺	13	16
Almanya	7*	17 ^{**}	13 ⁻	16 ⁻
Lüksemburg	9*	16 ^{**}	13	16 ⁻
Fransa	8*	15*	14	15
İsviçre	10*	19*	11*	16*
İskoçya	4 ^{**}	7*	12	10 ⁻
ABD	9*	14*	10	11 ⁻
Polonya	6*	14*	8*	13*
İngiltere	5*	8 ^{**}	9*	12*
Galler	3	5 ⁻	10 ⁻	11 ⁻
Makedonya	8 ⁺	13*	7*	14*
Slovenya	5*	13*	10	11 ⁻
Hırvatistan	5*	12	9	10
Finlandiya	4	6	9	10
Hollanda	4*	12*	8	10 ⁻
İtalya	6*	12*	8	10
Belçika (Flaman)	4*	8*	9	9 ⁻
İrlanda	3*	7*	7*	10*
Malta	4*	12*	6	10
Danimarka	6*	11*	8 ⁻	8 ⁻
Macaristan	4	7	8	7
Norveç	1*	5*	6 ^{**}	9 ^{**}
Çek Cumhuriyeti	3*	6*	5	7
İzlanda	1 ^{**}	6*	4 ⁻	6 ⁻
İspanya	6	8	4	6
İsveç	1*	4*	4	5 ⁻
Aratırma geneli	9*	15*	13	15
Bu çalışma	15.1	25.1	41.7	41.5

*Cinsiyetler arasında anlamlı fark var.

-- İlgili cinsiyette sosyoekonomik düzey azaldıkça zorba ya da kurban olma sıklığı artıyor.

+ İlgili cinsiyette sosyoekonomik düzey arttıkça zorba ya da kurban olma sıklığı artıyor.

1.6.2.5.2 Türkiye’de akran zorbalığı

Türkiye’de akran zorbalığı sıklığını incelemeye yönelik yayınlanmış ya da yayınlanmamış altı adet çalışma vardır. Bu çalışmalar Ankara ve İstanbul’da yapılmıştır. Bu bölümde ilgili çalışmalar ana hatlarıyla irdelenmeye çalışılacaktır.

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının çalışması (2): Türkiye’den yayınlanmış ilk çalışma Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının 2000’de İstanbul örneklemini temsil eden 4153 9-11. sınıf öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmadır. Çalışmada ölçek olarak Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 1997-98 araştırması anketi kullanılmıştır. Araştırmanın raporunda öğrencilerin şiddet davranışları öncelikle incelenmiştir. Son dönemde okul alanı içinde bir silahla zorbalığa uğrayanların prevalansı %7,5 olarak (kızlarda %2,5, erkeklerde %12) saptanmıştır. Tüm öğrencilerin %8’i (kızların %3’ü, erkeklerin %13’ü) son okul döneminde okul alanlarında silah taşıdıklarını bildirmişlerdir.

Araştırmanın akran zorbalığı ile ilgili bulguları daha ayrıntılı olarak aşağıdaki çalışmada sunuldu.

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının çalışması (3): Alikaşifoğlu ve arkadaşları 2007’de yayımlanan çalışmalarında İstanbul’u temsil edecek şekilde seçilen 26 okuldaki 3519 9.,10. ve 11. sınıf öğrencisinde akran zorbalığı sıklığını incelemişlerdir. Çalışmada ölçek olarak okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması 1997-98 anketi kullanılmıştır. Öğrencilerin %59.4’ü katılmayanlar, %22’si sadece kurban, %9.4’ü zorba/kurban, %9.2’si sadece zorba olarak rapor edilmiştir. Erkeklerin kızlara göre daha sık zorba ve/veya kurban olduğu görülmüştür. Zorba ve/veya kurban olanların katılmayanlara göre daha sık emniyet kemeri kullanmadıkları, dört saat ya da daha fazla televizyon seyrettikleri ve arkadaşlarıyla fiziksel kavgaya karıştıkları görülmüştür. Zorba/kurban veya zorbalının tütün içme, düzenli alkol kullanma,

haftada dört saatten fazla bilgisayar oyunu oynama ve cinsel olarak aktif olma olasılıkları diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Anneleri düşük eğitilmiş olanların ve anne/babaları ile konuşmada zorluk çekenlerin daha sık zorba/kurban olduğu bildirilmiştir. Katılmayanların diğerlerine göre geceleri arkadaşlarıyla daha nadir zaman geçirdikleri, zorbalıların diğerlerine göre okuldan sonra arkadaşlarıyla daha sık beraber zaman geçirdikleri, kurbanların diğerlerine göre karşı cinsle konuşmada daha çok zorluk çektikleri rapor edilmiştir.

Kepenekçi ve Çınkır'ın çalışması (45): Ankara'da 2000-2001 eğitim yılında sistematik örneklem metodu ile seçilmemiş herhangi beş okuldaki 692 8. sınıf öğrencisinde akran zorbalığı oranını kendi geliştirdikleri 28 soruluk bir anketle incelemişlerdir. Araştırmacılar makalede, anketi hazırlarken Olweus'un sorularından yararlandıklarını belirtmektedirler. Araştırmacılar uyguladıkları anketin geçerlilik ve güvenilirliğini değerlendirmemişlerdir. Araştırmaya katılan tüm öğrencilerin (eğitim yılı boyunca en az bir kez) bir ya da birden fazla tipte zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir. Fiziksel, sözlü, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalanların oranını sırasıyla %33.5, %35.3, %28.0 ve %15.6 olarak bulmuşlardır. Öğrencilerin zorbalıktan korunmak için en sık yaptıkları şey kendi kendilerini korumak (%32.4), okul yönetiminden (%29.4), arkadaşlarından (%18.4), öğretmenlerinden (%6.3) ve ailelerinden (%3.5) yardım istemek olarak bulunmuştur. Öğrencilere okul yönetimine şikayet ettiklerinde ne olduğu sorulduğunda, en sık sözlü uyarı (%34.5), ardından yazılı uyarı (%16) yanıtları alınmış, %15.1 ise hiçbir şey yapılmadığını belirtmiştir. Öğrencilere "öğrenciler sizce neden birbirlerine zorbalık yapıyor?" sorusu sorulmuş, en sık alınan yanıt "güçlü gibi gözükme için" (%43.1) olurken bunu, "problemlerini nasıl çözeceklerini bilmedikleri için" (%24.1), "kişisel problemleri nedeniyle" (%22.1) izlemiştir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler psikolojik durumlarının olumsuz etkilendiğini,

psikolojik olarak strese girdiklerini ve sosyal uyumlarının zorlaştığını bildirmişlerdir. Çalışmada cinsiyet dışında bir risk faktörü ile akran zorbalığına uğramak arasındaki ilişki incelenmemiştir.

Gültekin'in çalışması (34): Zeynep Gültekin 2003 tarihli yüksek lisans tezinde Mynard ve Joseph'in geliştirdikleri akran zorbalığı kurbanlarını belirleme ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğini Türk 5-10. sınıf öğrencilerini içeren bir örnekleme sınamıştır. Ölçeğin genel iç tutarlılığı Cronbach alfa katsayısı olarak 0.86 bulmuştur. Çalışmada akran zorbalığına maruz kalan ve kalmayanların ayırt edilmesi için ölçekten alınan toplam puanlarla alt ölçeklerden alınan puanların her birinin ortalama ve standart sapmalarına bakılmış, ortalamanın bir standart sapma üzerinde puan alan öğrenciler akran zorbalığına maruz kalan grup, geri kalanları ise akran zorbalığına maruz kalmayan grup olarak tanımlanmıştır. Buna göre toplam 663 öğrencinin %13.9'unun akran zorbalığına maruz kaldığını bildirmiştir. Bu oran terör boyutu için %12.4, açık saldırı boyutu için %11.2, ilişkisel saldırı boyutu için %14.3, alan boyutu için %13.3, kişisel eşyalara saldırı boyutu için %12.5'tur. Çalışmada altıncı ve yedinci sınıflara ait veriler ayrıntılandırılmamış olmakla birlikte, 12-15 yaş aralığında toplam zorbalığa maruz kalma oranı kızlar için %12 (n=100), erkekler için %15.1'dir (n=93) .

Pişkin'in çalışması (72): Pişkin 2003'te bildiri olarak sunduğu çalışmada Ankara'da 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden 1154 ilköğretim okulu öğrencisi üzerinde kendi geliştirdiği "Akran Zorbalığı Soru Listesi"ni kullanarak akran zorbalığı yaygınlığını incelemiştir. Zorba ve kurban öğrencileri saptarken herhangi bir zorbalık türünü haftada en az bir kez yapan öğrencileri zorba, herhangi bir zorbalık türünü haftada en az bir kez uğrayan öğrencileri ise kurban olarak tanımlamıştır. Araştırmacı sadece kurban oranını %35, zorba/kurban oranını %30, sadece zorba oranını %6 olarak

bulmuştur. Öğrencilerin %34'ünün fiziksel zorbalığa, %29'unun sözel zorbalığa, %21'inin dolaylı zorbalığa (izolasyon), %11'inin ise eşyalarına zarar verilmek suretiyle zorbalığa uğradıklarını bildirmiştir. Öğrenciler en fazla sınıf arkadaşlarının zorbaca söz ve eylemlerine uğradıklarını (%52), en fazla tek bir erkek öğrencinin (%54), ikinci sırada ise bir grup erkek öğrencinin zorbalığına uğradıklarını (%35) bildirmişlerdir. Zorbaliğa uğrayanların uğradıkları bu söz ve eylemleri en fazla sınıf arkadaşlarıyla (%44) paylaştıkları belirtilmiştir. Çalışmada durumu öğretmenlerine söyleyenlerin oranı (%37), okul rehber öğretmenine (%17) söyleyenlerden çok daha yüksek bulunmuştur. Zorbaliğa uğrayan öğrenciler, zorbalık sonrası en fazla desteği arkadaşlarından (%61), ikinci sırada ise anne-babalarından (%39) gördüklerini belirtmişler, rehber öğretmenden destek gördüklerini belirtenlerin oranı ise sadece %16'da kalmıştır. Çalışmada 6. ve 7. sınıflar incelense de, bu sınıflara ait veriler ayrıntılandırılmamış ayrıca çok değişkenli analiz yapılmamıştır.

Pekel'in çalışması (69): Pekel 2004 tarihli yüksek lisans tezinde, Gültekin'in Türkçe'ye uyarladığı "Akran zorbalığı kurbanlarını belirleme" ölçeğini temel alarak "Akran zorbalarını belirleme" ölçeği geliştirip bu ölçeği Ankara'da 718 (335 kız, 383 erkek) 5. ve 6. sınıf öğrencisi üzerinde uygulamıştır. Araştırmacı sadece kurban oranını %9.3, sadece zorba oranını %7.6, zorba/kurban oranını %6.4 ve katılmayanların oranını %76.7 olarak bulmuştur.

Kapçı'nın çalışması (44): Kapçı 2004'te Ankara'da beş okulda 206 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalma sıklığını %40 olarak bildirmiştir (20).

Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 2005-2006 çalışması (40): En son olarak Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları 2005-2006 çalışması verileri içinde Türkiye'ye ait bulgular da yayımlanmıştır. Buna göre 11, 13

ve 15 yaş için kız ve erkeklere göre kurban olma sıklığı sırasıyla %30 ve %37, %26 ve %29, %12 ve %18 olarak rapor edilmiştir. Zorbalık sıklığı ise yine aynı yaş gruplarındaki erkek ve kızlar için sırasıyla %16 ve %21, %13 ve %19 ve %7 ve %13 olarak bildirilmiştir.

Türkiye’de akran zorbalığı ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de akran zorbalığı ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar

Şehir	Öğrenci sayısı	Sınıf	Zorba %	Kurban %			Zorba/ kurban %	Kullanılan Ölçek	Ref. No
İstanbul	3519	9 -11	9.2	22			9.4	HBSC 1997/1998	3
Ankara	692	8	Veri yok	100			Veri yok	Kendi geliştirdiği anket	45
Ankara	1154	4 - 8	6	35			30	Kendi geliştirdiği anket	72
Ankara	663	5 -10	Veri yok	T	K	E	Veri yok	Mynard ve Joseph’in “Akran zorbalığı kurbanlarını belirleme ölçeği”nden uyarılama	34
			13.9	12	15.1				
Ankara	718	5 - 6	7.6	9.3			6.4	Kendi geliştirdiği anket	69
Ankara	206	4 - 5	Veri yok	40			Veri yok	45 numaralı referanstan geliştirilen anket	44

1.6.2.6 Akran zorbalığı davranışının ölçümü / veri kaynakları

Akran zorbalığının ölçülmesinde başlıca dört yöntem vardır, bunlar isimsiz kendini bildirimler, öğretmen bildirimi, doğrudan gözlem ve okul/adli kayıtlardır. Her bir yöntemin kendine özgü olumlu ve olumsuz yanları vardır.

1.6.2.6.1 İsimsiz kendini bildirimler

İsimsiz kendini bildirimlerde kurban ya da zorbaların tespitinde öğrencilerin zorbalık etmek, zorbalığa uğramak, zorbalığa uğranılan yer gibi deneyimlerini sorgulayan anketler kullanılır. Kısa sürede geniş kitlelere uygulanabilmeleri ve göreceli olarak daha kolay değerlendirilmeleri nedeniyle akran zorbalığının boyutu hakkında ciddi veriye ulaşılabilmesi ise avantajlarıdır. Prevalans çalışmaları açısından kendini bildirim ölçeklerinin yorumlanabilirlikleri ya da anlamları ve tekrar edilebilirlikleri

olumlu yanlarıdır (90). Bunun yanında büyük örneklemede düşük maliyetle değerlendirme yapmaya olanak tanır. İsimli veri toplanması yanıtların geçerliliğini artırır, sosyal ilişkiler, aile ya da müdahale stratejileri ile ilgili bilgi verir, uzman olmayanlar tarafından dahi uygulanabilirler (66). Bu yöntemle zorba ve kurbanların kimliğinin saptanamaması (dolayısıyla kişisel müdahale şansının olmaması) yöntemin dezavantajıdır. Sonuçların güvenilirliği ölçüğü yanıtlayanların neyin ölçülmek istendiğini iyi anlamaları ve kendilerini dürüstçe ifade etmeleri gibi özelliklerle yakından ilişkilidir. Özellikle küçük çocuklar dikkatlerini uzun süre toplayamazlar ve daha önce verdikleri yanıtları unutabilirler, geriye dönük olmaları doğru anımsama sorununu getirir (7,66). Anketlerin isimli doldurulmasının geçerliliklerini arttırdığı kabul edilmektedir. İsimli kendini bildirimlerin sıklığı gerçeğin üzerinde gösterdiğini, gerçeğin altında gösterdiğini, arada fark olmadığını rapor eden çalışmalar olsa da, literatürde en çok kullanılan yöntem budur (7,12,33,66).

1.6.2.6.2 Öğretmen bildirim

Öğretmenlerin öğrencilerin özgün davranışlarını değerlendirmesi üzerine kurulu bir ölçüm biçimidir. Öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki gözlemlerine dayanır. Akran zorbalığının çoğunlukla erişkin gözetimi olmayan yerlerde ve zamanlarda gerçekleşmesi ve erişkinlerin duruma olan ilgilerindeki farklar öğretmenlerin bildiriminde olumsuz yönlerdir (7,66). Zorba ve kurbanların tespitinde yararlı olabilir, fakat etkinliği öğretmenin bu konudaki dikkatine ve bilinçliliğine ve öğrencilerin zorbalık ile ilgili şikayetlerini öğretmenlerine bildirme oranlarına bağlıdır. Dolaylı zorbalık sıklığını saptamada yetersizdir (33). Araştırmanın amacı özellikle zorba, kurban ve katılmayan öğrencilerin oldukça uçlarda olanlarını bulmak ve bu bilgileri ileri araştırma ve/veya müdahalede kullanmak olduğunda akran değerlendirme ve öğretmen değerlendirme ölçekleri tercih edilebilir (66,90).

1.6.2.6.3 Akran bildirimini

Akran bildirimini yöntemini kullanan çalışmalarda öğrencilerden çeşitli tanımlanmış davranışları (mesela diğer arkadaşlara çok sıkça zorbalık uygulayan ya da diğer arkadaşlar tarafından azarlanan ya da zorbalığa uğrayan) uygulayan öğrencileri bildirmeleri istenir. Akranların birbirlerini nasıl algıladıklarının sorgulanmasına verecekleri yanıtların duygusal gerçeklikten çok kendi izlenim ve yorumlarını içerebilir olması akran bildirimlerinin sonuçlarını olumsuz etkileyebilir (7). Çalışmalarda bildirilmesi istenen öğrenci sayısı çoğunlukla sabittir (sıklıkla aynı cinsten üç öğrenci) fakat isteğe bağlı da olabilir. Çalışmanın yapıldığı sınıfta belirlenen davranış için alınan bildirimler toplanır ve standardize edilir. Bu şekilde sınıflar arası değişimler ortadan kaldırılmış olur. Ölçeği oluşturmak için birden fazla madde kullanılırsa ilişkili standardize bildirimler bir ortalama skor ya da toplam skor haline çevrilir. Bu kümelenmiş skordardan prevalans tahmini yapabilmek için araştırmacılar dağılım skorlarına göre bir kestirim puanı seçerler. Örnek olarak ortalamanın 1 ya da 0,75 standart sapma üzeri ve altında kalan öğrenciler kurban ya da zorba olarak kabul edilirken, diğerleri zorba olmayan veya kurban olmayanlar olarak kabul edilirler. Zorba ya da kurbanları tanımlamak için yalnızca bir soru ya da tanımlayıcı kullanılmışsa benzeri bir yöntem kullanılabilir. Başka bir olasılık ise şudur; en azından öğrencilerin belli bir kısmı belli bir öğrenciyi belli bir davranış açısından bildirecek ve onu kurban veya zorba olarak tanımlayacaktır.

Sıklık bildirimini (peer rating), akran bildiriminden çeşitli yönlerden farklıdır. Burada ister bir sınıfın tamamı ya da daha küçük bir öğrenci grubu olsun, kendi sınıf arkadaşlarını belli bir davranış için “nadir” ya da “çok sık” ya da “az” ya da “çok” gibi kelimelerle değerlendirmeleri istenir. Prevalans perspektifinden bakıldığında bu yöntemdeki

problemler temel olarak bildirim problemine benzemektedir. Literatürde bu konu ile ilgili 17 farklı değerlendirme aracı bulunmaktadır (33,66,90).

1.6.2.6.4 Doğrudan gözlem

Eğitilmiş gözlemcilerin akran zorbalığı sürecini yıl boyunca her hafta en azından haftada bir gün yerinde incelemesiyle elde edilen verilere dayanır. Yapılması güç ve zaman alıcıdır, bu nedenle literatürde bu yöntemi kullanan fazla çalışma yoktur. Öğrencilerin tepki gösterebilme olasılığı yöntemin dezavantajıdır. Buna karşı zorbalık süreci hakkında ek bilgi verebilir (7,33).

1.6.2.6.5 Okul / adli kayıtlar

Akran zorbalığını ölçmenin bir yolu da okuldaki akran zorbalığı kayıtları, hastanelerdeki kayıtlar, polis suç kayıtları, erken ölümlerin kayıtları gibi kamu ya da okul kayıtlarını incelemektir. Kurbanların ölçümünde etkili olmakla birlikte yalnızca ciddi durumları içermeye gibi bir dezavantajı vardır (7).

1.6.2.7 Akran zorbalığının sonuçları

Zorbalığa uğrayan çocukların, zorbalığın meydana geldiği çevrede korku ve endişe duyacaklarını varsaymak akla yatkındır. Kurbanlar bu tür rahatsız edici eylemlere okulda uğradıklarında okulu sevmeme, okulda zorbalığın meydana geldiği yerlere gitmekten kaçınma ve hatta okuldan kaçma gibi tepkiler verebilmektedirler. Zorbalığa uğrayan öğrencilerin, kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları, okula gitmek istememe, bazı akut ve kronik hastalıkların ortaya çıkma ve hatta intihara kalkışma sebebinde artış ile ilişkili olabileceği ileri sürülmektedir. Bu tür davranışlara maruz kalmanın etkisiyle öğrencilerin devamsızlıklarının arttığını, başarılarının düştüğünü, özsaygılarının olumsuz biçimde etkilendiğini, hatta çocukluk yıllarında yaşanan bu zorbaca davranışların etkisinin bazen yetişkinlikte bile devam ettiğini ortaya koyan bulgular vardır. Kapçı'nın çalışmasında zorbalığa en az maruz kalan ve en çok maruz

kalan grup benlik saygısı, depresyon ve kaygı düzeyleri açısından karşılaştırılmış olup, her dört zorbalık türü için de, en çok maruz kalan gruptaki öğrencilerdeki benlik saygısı en az maruz kalan gruba göre anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Bedensel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalanlarda CDI ile ölçülmüş depresyon düzeyi puanları anlamlı ölçüde daha yüksek bulunmuştur. Tüm zorbalığa uğrama alt gruplarında düşük düzeyde zorbalığa uğrayanlara göre, yüksek düzeyde zorbalığa uğrayanlarda durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (20). Avustralya'da 13 ve 14 yaşlarındaki öğrenciler üzerinde yapılan başka bir araştırmada, kurbanların depresyon ve kaygı semptomları sergileme oranının diğer arkadaşlarına göre çok daha yüksek bulunmuştur. (3,13,29,42,69,73,75,76,97)

Akran zorbalığına uğramak çeşitli somatik yakınmalarda artış ile de ilişkilidir. İngiltere'de 2848 dördüncü sınıf öğrencisinde yapılan başka bir çalışmada öğrencilerle birebir görüşme yöntemiyle zorbalığa uğrama oranları ve çeşitli semptomların varlığı taranmıştır. Çalışmada bazen ve daha sık zorbalığa uğrayanların oranı %19 olarak saptanmış olup, bu öğrencilerde uyku problemi (OR 3.5 %95 GA 2-5-5.2), altını ıslatma (OR 1.7, %95 GA 1.3-2.4), üzgün hissetme (OR 3.6 %95 GA:1.9-6.8), karın ağrısı (OR 2.4, %95 GA 1.8-2.3) ve sık baş ağrısı (OR 2.4 %95 GA 1.8-3.) diğer öğrencilere göre daha sık bulunmuştur (73,101). Fekkes ve arkadaşları zorbalığa uğramak ile depresiflik arasındaki ilişkiyi altı aylık bir kohort çalışması dahilinde incelemişlerdir. Hollanda'da yapılan çalışmada, 9–11 yaşındaki 1118 çocukta altı ay ara ile iki kez zorbalığa uğrama, depresiflik, anksiyete, altını ıslatma, baş ağrısı, uyku problemleri, karın ağrısı, iştahsızlık, gerginlik ve yorgunluk hissi sıklığı araştırılmıştır. Yılın başında zorbalığa uğramakta olanlarda uğramayanlara göre yılın sonunda depresiflik (OR 4.18, %95 GA 1.87-9.36), anksiyete (OR 3.01, %95 GA 1.72-5.25), altını ıslatma (OR 4.71, %95 GA 1.46-

15.23), uyku problemleri (OR 1.91, %95 GA 1.09-3.34), karın ağrısı (OR 2.37, %95 GA 1.17-4.82), iştahsızlık (OR 2.21, %95 GA 1.25-3.90), gerginlik hissi (OR 3.04, %95 GA 1.64-5.65) ve yorgunluk hissi (OR 2.23, %95 GA 1.01-4.93) sıklığı anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (27).

Zorbalığın akademik performans üzerindeki etkisi olumsuzdur. Literatürdeki çalışmalarda zorbalığa uğrayan çocukların notlarında düşüş gözlemleyen çalışmalar vardır. Bir çalışmada zorbalığa uğrayan öğrencilerin %90'ının okul notlarında bir düşüş yaşadıkları belirtilmiştir. Bir başka çalışmada da erkek kurbanların notlarının kurban olmayan öğrencilerin notlarından daha düşük olduğu rapor edilmiştir. Pekel'in çalışmasında da zorba/kurban çocukların tüm diğer akran zorbalığı tiplerine göre daha düşük akademik başarıya sahip oldukları görülmüştür (69,73).

Okulun, kurbanlar için güvensizliğin hüküm sürdüğü, korku duyulan ve mutsuz olunan bir mekan olduğu söylenebilir. A.B.D.'de yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %7'sinin ayda en az bir kez zorba öğrenciler yüzünden okula gitmeyip evde kalmayı tercih ettikleri saptanmıştır. Alikashiöglü ve arkadaşlarının çalışmasında da zorba ve/veya kurban olanların katılmayanlara göre daha sık okuldan kaçtıkları saptanmıştır. Kurban ve zorba/kurbanların okulu güvensiz bir yer olarak tanımlama olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür (3,73).

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin genellikle grup dışına itildikleri ve yalnız kaldıkları bilinmektedir. Diğer öğrencilerin zorbalığa maruz kalan öğrencilerle arkadaşlık kurmayarak onları dışlamalarının sebepleri arasında, güçsüz olan bu öğrencilerle ilişkilendirilip, dolayısıyla statü kaybetmelerini engellemek ya da kendilerinin de zorbalığa maruz kalma risklerini azaltmak istemeleri gibi gerekçeler sayılabilir. Pekel'in çalışmasında akran zorbalığı grupları akran kabulü ve reddi açısından araştırılmış ve zorba/kurban çocukların diğerlerine göre daha fazla oranda akranları

tarafından reddedildikleri görülmüştür. Aynı çalışmada akran zorbalığı grupları yalnızlık açısından da değerlendirilmiş, kurban ve zorba/kurbanların diğer gruplara göre daha yüksek yalnızlık puanına sahip oldukları saptanmıştır (69,73).

Literatürdeki veriler, zorbalığın hem zorba, hem de kurban öğrencilerin sosyal, psikolojik, akademik ve sağlık yönünden gelişimlerini olumsuz biçimde etkilediğini ve bu etkilerin bazı çocuklar için okul yıllarıyla sınırlı kalmayıp daha sonraki yaşamlarında da sürdüğünü ortaya koymaktadır. İskandinav ülkelerinde yapılan bir araştırmada, 6. ve 9. sınıf öğrencileri arasında zorba olduğu saptananların % 60'ının 24 yaşına gelene kadar en az bir kez, % 35-40'ının ise en az üç kez bir suçtan dolayı mahkemelik olduğu saptanmıştır. Ayrıca kronik okul zorbalılarının bu davranışlarını geleceğine de taşıdıkları ve bu özelliklerinin başkalarıyla olumlu ilişkiler kurma ve geliştirme becerilerini olumsuz bir biçimde etkilediği bildirilmektedir. Kumpulainen ve Rasanen'in Finlandiya'da yaptıkları uzun izlemli çalışmada öğrencileri 8, 12 ve 15 yaşlarında incelenmiştir. Sekiz yaşında zorba ya da kurban olanların ve 12 yaşında kurban olanların, 15 yaşında psikiyatrik semptom sahibi olma olasılıkları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bir başka çalışmada yetişkinlik döneminde kekemelik sorunu yaşayanların %80'inden fazlasının ilkokulda uzun süre akran istismarına uğradıkları görülmüştür (35,50,61,73).

Akran zorbalığının ekonomik maliyetinin hem bireyler ve okullar, hem de toplum için yüksek olduğundan söz edilebilir. Zorba ve/veya kurbanların yaşamları boyunca ruh sağlığı, adalet, özel eğitim ve sosyal hizmetlerden yararlanmaları gerekmektedir. Akran zorbalığını önlemek için çaba göstermek yaşamsal tüm diğer iyileşmelerin yanında ekonomik anlamda da kritik bir konudur (18,61).

Sonuç olarak akran zorbalığının yol açtığı ruhsal sorunlar; var olan sorunların daha da çok artması, uyku sorunları, gece işemeleri, depresyon, somatik yakınmalar, okul

fobisi, intihar düşünceleri ve girişimi, akademik sorunlar ders başarısında düşme, konsantrasyon kaybı, ders içi uyumsuzluk, okul reddi, sosyal beceri sorunları ise düşük benlik saygısı, azalmış kendine güven, olumsuz kendilik algısı, arkadaşları tarafından ihmal edildiği duygusu, güvensizlik ve içine kapanıklık ve utangaçlık olarak özetlenebilir (35).

1.6.2.8 Akran zorbalığından korunma

Akran zorbalığının yaygınlığı ve sosyal/psikolojik/ekonomik sonuçları akran zorbalığını azaltmak ile ilişkili kapsamlı girişimlerin planlanmasına neden olmuştur (63,71). Bu konuda en etkili girişim Norveç'te Olweus tarafından yapılmıştır (100). Olweus bu konudaki çalışmalara ilk kez 1983'te başlamıştır. Bergen'deki 42 okulda 4-7. sınıflar arasında okuyan 2500 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada uygulanan girişimin ana hatları aşağıda verilmiştir. Olweus girişimin etkilerini, bir ve iki sene sonra tekrarladığı prevalans çalışmaları ile değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucunda zorba/kurban problemlerinde %50'nin üzerinde azalma saptamıştır. Ek olarak öğrencilerin okul doyumunda artış, hırsızlık, şiddet gibi anti sosyal olaylarda ise anlamlı azalma gözlemlenmiştir. Olweus çalışmanın etkisini girişimden sonraki ikinci senede birinci seneye göre daha yüksek bulmuştur. Olweus bu programı 1997-98 ve 2001-2003 yıllarında iki kez daha tekrar etmiştir. Sonuç olarak toplam 21000'e yakın öğrencide zorba/kurban problemlerinde %32-49 arasında azalma saptandığını bildirmiştir.

Olweus'un Bergen'de akran zorbalığını azaltmak için yaptığı girişimin içeriği (61).

1. Genel gereklilikler

- a. Farkındalık ve katılım

2. Okul düzeyindeki önlemler

- a. Anket ile durum değerlendirmesi

- b. Okulda zorba/kurban problemleri ile ilgili bir konferans düzenlemek
- c. Teneffüs ve öğle yemeklerinde daha iyi öğretmen denetimi
- d. Okul bahçesinin daha çekici hale getirilmesi
- e. Öğrencilerin veya ebeveynlerin anonim olarak arayabilecekleri bir telefon
- f. Okul çalışanları ve ebeveynler arasında toplantılar
- g. Okulun sosyal ortamının geliştirilmesi için öğretmen grupları
- h. Öğretmen ve ebeveyn toplantıları

3. Sınıf düzeyindeki önlemler

- a. Zorbalığa karşı açıkça anlaşılır ve uygulanan sınıf kuralları (övgü, yaptırım)
- b. Düzenli sınıf toplantıları
- c. Rol play, edebiyat (konu ile ilgili hikayelerin vs okunması)
- d. Küme çalışması
- e. Öğretmenlerle öğrenci ve ebeveynlerle sınıf toplantısı

4. Öğrenci düzeyindeki önlemler

- a. Zorba ya da kurban olan öğrencilerle ciddi konuşmalar
- b. Zorbalığa karışan öğrencilerin aileleri ile ciddi konuşmalar
- c. Karışmayan öğrencilerden yardım istemek
- d. Zorba ya da kurban ebeveynleriyle tartışma grupları
- e. Ebeveynlerden yardım istemek
- f. Sınıf ya da okul değiştirmek
- g. Öğretmen ve ebeveynin hayal gücü

Bu olumlu sonuçların ardından program çeşitli ülkelerde uygulanmış sonuçlar karışık çıkmıştır. Hollanda'da Olweus'un programına benzer bir program ile yapılan kontrollü

bir çalışmada zorbalık oranlarında %25 azalma bildirilmiştir. 2003-2004'te Amerika'da Seattle'da yapılan çalışmada program yedi okula uygulanmış, üç okul da kontrol grubu olarak kabul edilmiştir (6). Girişimin sonuçları 2005'te değerlendirilmiş olup, buna göre genel zorba-kurban oranlarında kontrol grubuna göre anlamlı bir fark saptanmamış, fakat beyaz ırktaki öğrencilerde anlamlı bir azalma görülmüştür. Norveç'te başarılı olan programın Seattle'da başarısız olmasının olası nedenleri ABD'nin göreceli heterojen bir yapıya sahip olması olarak belirtilmiştir. Çalışmada yalnızca beyaz ırktan öğrenciler alt grubundaki akran zorbalığı sıklığında anlamlı bir azalma görülmesi nedeniyle olayın ırkçılıkla ilgisi olabileceği öne sürülmüştür. Kontrollü çalışmanın sonucu genel olarak beklenen etkiden uzak olsa da, elde akran zorbalığına karşı başka bir program olmadığı için devam edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. 2002'de yayınlanan bir metaanalizde girişimlerin kurban oranını azaltmakta daha etkin olduğu, zorba oranı üzerindeki etkisinin ise düşük olduğu bildirilmiştir (77).

1.6.3 Geçerlilik ve güvenilirlik

Psikometri, "psikolojik kökenli ölçme ve değerlendirme" bilimidir ve bireylerin psikolojik özelliklerine belli kurallara göre değer verme, bu özellikleri sayısallaştırma çalışmalarını içerir. Psikometrik testler, temel psikometrik çalışmalara tabi tutulmuş ve psikometrik açıdan yeterliliği ortaya konmuş ölçme araçlarıdır. Bir test, ölçek geliştirilirken ya da Türkçe'ye uyarlanırken temel psikometrik çalışmalar güvenilirlik ve geçerlilik çalışmalarıdır. Yabancı kültürlerde ve dillerde hazırlanmış bir ölçeğin Türkçe'ye uyarlanma sürecinde güvenilirlik ve geçerlilik çalışmalarının birlikte yapılması gerekmektedir (74,94).

1.6.3.1. Geçerlilik

Geçerlilik bir ölçüm aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği başka herhangi bir özellikle karıştırmadan, ölçüm kurallarına uygun olarak ölçmesi, ölçüm verilerinin istenen özelliği tam olarak yansıtmasıdır. Araştırmada uygulanan istatistik analizlerin ve elde edilen bulguların değeri, geçerliliğe bağlıdır. Geçerlilik analizi yöntemleri ölçüm aracının türüne göre değişir. Geçerlilik süreci, yapılan test ya da ölçek yorumlarının geçerli ve bilimsel bir temele sahip olduğu konusunda kanıtlar toplamaktır. Bu kanıtlar başlıca üç yöntemle toplanmaktadır;

- a. Kapsam geçerliliği
- b. Ölçüt geçerliliği
- c. Yapısal geçerlilik (94)

1.6.3.1.1 Kapsam geçerliliği

Test ya da ölçek maddelerinin belirli bir amaca yönelik olarak madde evrenini, ilgilenilen özgün yapıyı temsil etme derecesidir. Kapsam geçerliliğinde ölçüm aracının ölçmek istediği yapıyı ölçüp ölçmediği ölçeği geliştiren kişilerin kendilerine değil uzman kararına bırakılmıştır. Ölçekteki maddelerin test amaçlarına ne denli hizmet ettiği, testin ya da ölçeğin maddeleriyle araştırılan kavramsal yapı arasında anlamlı bağın varlığı yüzeysel geçerlik/görünüm geçerliliği, araştırmacının kendisinin, akranlarının, konu hakkında uzman ve konuyla ilişkili diğer kişilerin yargı ve görüşlerinin alınması ve uygulama geçerliliği çalışmaları ile değerlendirilir. (94).

Kavramsal yapı ve evren önceki araştırmalar incelenerek tanımlanır. Kavramsal yapıya uygun temel boyutlar için ölçek maddeleri geliştirilir. Odak grup çalışması, kavram haritası yöntemi, Hambleton yöntemi kullanılarak ölçek hakemler, uzmanlar tarafından değerlendirilebilir. Kavram haritası yönteminde kavramlar önem derecesine göre sıralanır. Hambleton yönteminde uzmanlara tanımlar ve anket formu

yollanarak anket formunun birbirinden bağımsız üç ya da dört dereceli ölçekte (örneğin; uygun, kalabilir, uygun değil) değerlendirilmesi istenir ve verilen puanların ortalaması alınır. Hakem ya da uzmanların değerlendirilmesi arasındaki uyuma istatistiksel olarak sıklıkla Kappa katsayısı ile değerlendirilir (94).

1.6.3.1.2 Ölçüt geçerliliği

Geliştirilen test ya da ölçek belirli sayıda bireye uygulandıktan sonra elde edilen sonuçların, aynı yapıyı değerlendiren başka ölçekler ya da ölçütlerin sonuçları ile ilişkisi araştırılır. Standart olarak belirlenen ölçüt puanları ile geliştirilen ölçeğin puanlarının karşılaştırılması sonucunda yüksek korelasyon katsayısının elde edilmesi aracın değerlendirilmek istenen yapıyı doğru ölçtüğünü düşündürür (94).

1.6.3.1.3 Yapısal geçerlilik

Yapısal geçerlilik test ya da ölçek maddelerinin ölçülmek istenen hipotetik faktörle yüksek derecede ilişkili olması ve faktörler arası ilişkilerin de kurama uygun düşmesidir. Değişkenlerin faktör ağırlıklarının yüksek olması ölçeğin yapısal olarak geçerli olduğunu göstermektedir. Uygulamada yapısal geçerlilik, önce literatür çalışmasına ve gözlemlerine dayalı olarak değişkenler ve faktörler arasında belirli ilişkilerin kurulmasıyla başlar. Daha sonra bu ilişkilerin test sonuçlarıyla doğrulanması halinde yapısal geçerlilik koşulu sağlanmış olur. Yapısal geçerlilik yüzey, kapsam, ölçüt geçerliliği ile iç tutarlılığı kapsar (94).

Ölçülen yapıyı açıklığa kavuşturmak ve farklı boyutlarının olup olmadığını anlamak için keşfedici faktör analizi sonucunda hesaplanan faktör ağırlıklarından da yararlanılır. Maddeler eğer tek bir faktörü ölçüyorsa söz konusu faktörü temsil etme ağırlığı .40-.80 arasında değişebilir. Örneğin, bir ölçekte faktör analizi sonucunda iki bağımsız faktör ortaya çıkmışsa maddelerin yaklaşık yarısı birinci faktörde en az .40 faktör yükü ağırlığına sahip olmalı ve aynı maddelerin ikinci faktördeki ağırlıkları ise

sıfıra yakın veya negatif değerler olmalıdır. Öte yandan, diğer maddeler birinci faktörle ilgili olmamalı, büyük ölçüde ikinci faktöre ait ağırlık değerlerini veya faktör yüklerine sahip olmalıdır (94).

1.6.3.2. Güvenilirlik

Güvenilirlik, sonuçların tutarlılığı, ölçümün hatalardan arındırılması, tekrar yapılan ölçümlerde tutarlı sonuçlar vermesi, ölçeğin genellenebilirliğinin değerlendirilmesidir.

Güvenilirlik analizleri basit bir şekilde dört grupta ele alınabilir;

- a. İç tutarlılık
- b. Test-tekrar test güvenilirliği
- c. Paralel formlar güvenilirliği
- d. Gözlemciler arası güvenilirlik

1.6.3.2.1 İç tutarlılık analizleri

İç tutarlılık güvenilirliğinde, tek bir ölçüm aracı kullanılarak ve tek bir seansta ölçüm yapılarak maddelerin belirli bir kavramsal yapıyı tutarlı bir şekilde ölçüp ölçmediği araştırılır. İç tutarlılık analizleri için araştırmacı değişik hesaplama ve istatistiksel analiz yöntemlerinden yararlanabilir. Bu yöntemlerden bazıları aşağıda açıklanmıştır (94).

1.6.3.2.1.1 Cronbach alfa katsayısı

Cronbach alfa; Likert türü toplamalı ölçeklerde, anlamsal farklılık ölçeklerinde, toplam ya da ortalama puana dayalı diğer psikometrik testlerde ve bileşik maddelerden oluşan indeks türü ölçüm araçlarında maddelerin birbirleriyle tutarlı olup olmadığını ve maddelerin hipotetik bir değişkeni ölçüp ölçmediğini belirler (94). Maddelerin varyans değerlerini ve maddeler arasındaki birlikte değişim değerlerini (kovaryans) dikkate alır. Çok boyutlu ölçeklerde Cronbach alfa değeri görece daha düşük

çıkabildiği için yeterince güçlü olmayabilir. Bu nedenle birden fazla faktör içeren ölçeklerde, her bir boyut bir alt test gibi düşünülüp alfa değeri ayrı ayrı verilebilir (94). Literatürde Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının .70-.80 arasında olmasının test ya da ölçeğin araştırmalarda kullanılması için yeterli olduğu bildirilmiştir, .80 - 1 arası değerlere sahip ölçekler ise yüksek derecede güvenilir kabul edilirler (94).

1.6.3.2.1.2 Yarıya bölme yöntemiyle iç tutarlılık analizi

Likert ölçeklerinde, psikometrik testlerde, başarı testlerinde bu yöntem başvurulabilir.

Test veya ölçek yanıtlayıcılara uygulandıktan sonra belirli bir sisteme bağlı olarak iki eşit yarıya bölünür. Bu işlemde maddeler; rasgele, tek-çift sıralaması içinde, birinci yarı-ikinci yarı şeklinde, her bir yarı alt boyutları/faktörleri eşit ölçüde içerecek şekilde veya kolaylık ve zorluk açısından maddeler her iki yarıda dengeli olacak şekilde bölünür. Daha sonra yapılan istatistiki analizin sonucunda Spearman Brown formülü kullanılarak güvenilirlik katsayısı elde edilir. Yarıya bölme güvenilirlik katsayısı en az .70 olmalıdır (94).

1.6.3.2.1.3 Kuder Richardson formülleri (KR20, KR21)

Bu formülleri kullanarak iki şıktan oluşan bilgi testleriyle başarı ve başarısızlığı gösteren psikometrik testlerdeki türdeşlik güvenilirliği hesaplanır. Değişkenleri iki yarıya bölmek yerine, tüm türdeş yarılardan korelasyonlarının ortalamaları alınır (94).

1.6.3.2.2 Test-tekrar test güvenilirliği

Test-tekrar test yöntemi kullanılan ölçeğin aynı bireylere belli bir zaman aralığında tekrar uygulanmasıdır. Test-tekrar testteki başlıklar arasındaki tutarlılığın belirlenmesinde her iki uygulamadaki korelasyon katsayılarının ya da Kappa katsayılarının karşılaştırması kullanılır.

1.6.3.2.3 Paralel formlar güvenilirliği

Her iki test birbirinden bağımsız olarak birlikte ya da birkaç gün arayla uygulanarak korelasyon analizi sonuçlarına bakılır. İki testin paralel olabilmesi için ortalamalarının, varyanslarının, kovaryanslarının, madde sayılarının ve tiplerinin aynı, içeriklerinin farklı olması gerekmektedir.

1.6.3.2.4 Gözlemciler arası güvenilirlik

Farklı gözlemciler tarafından yapılan değerlendirmenin puan ortalamalarındaki sapma derecesidir. Gözlemciler arasındaki değerlendirmenin güvenilirliği ölçüm rakamları arasındaki tutarlılığa bağlıdır. Gözlemciler, belirli bir olguyla ilgili olarak puan veren veya değerlendirme yapan kişilerdir. Gözlemciler, yapılan ölçümlerde benzer puanları vermişlerse sonuçlar güvenilir demektir. Analizinde kesikli verilerde uyuişma indeksi, Phi katsayısı, Kappa katsayısı, veriler sıralı ise Kendall uyuişma katsayısı, sürekli ise Pearson, Spearman ve küme içi korelasyon analizi kullanılabilir. lm aracı kullanılarak yapılan değerlendirmelerde gözlemciler arası tutarlılığın en az .80 düzeyinde olması gerekmektedir (94).

BÖLÜM II

GEREÇ VE YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Tipi

Araştırma kesitsel, analitik düzende bir alan araştırmasıdır.

2.2 Kullanılan Gereçler

Araştırmada Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi, Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanıldı.

2.2.1 Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi

Literatürde kendini bildirim türü ölçekler içinde Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin (Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire) özellikli bir yeri vardır. Norveçli araştırmacı Dan Olweus uluslararası literatürde akran zorbalığı konusunda ilk çalışmaları yayınlayan, önde gelen bilim insanlarından biridir. Olweus önceki çalışmalarında ilköğretim öğrencilerindeki akran zorbalığını ölçmek amacıyla kullandığı anketi 1996 yılında revize etmiştir. Bu araştırmada ölçme aracı olarak Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin kullanılmasında uluslararası literatürdeki yeri ve DSÖ'nün uluslararası çalışması okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırmasında yer alması tercih nedeni oldu (16,51,73). Anket 8 -16 yaş grubundaki üçüncü sınıf ve lise çağı arasındaki öğrenciler için geliştirilmiştir. Anket otuz dokuz maddeden oluşur. Anket zorbalığın detaylı bir tanımını içerir ve bu tanım anketi uygulayacak kişi tarafından öğrencilere sesli olarak okunur. Anketteki zaman aralığı ya da referans periyot öğrencilerin doğal hafızası açısından çok uzun olmayan bir süreci (Geçtiğimiz aylarda...) içermektedir. Buradaki "Geçtiğimiz aylarda" yaz ya da sömestr tatili sonrasında okulun başlamasıyla anketin uygulanması arasındaki süreci işaret etmektedir. Bu süre en az altı ya da sekiz hafta olmalıdır. Ana soruların yanıt alternatifleri de oldukça iyi tanımlanmıştır; "Geçtiğimiz

aylarda bana bunlar olmadı / akran zorbalığı yapmadım”, “Sadece bir ya da iki kez oldu”, “Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu”, “Ortalama haftada bir kez oldu”, “Haftada birkaç kez oldu” gibi. Anket içindeki zorbalık tanımından sonra genel bir soru bulunmaktadır: “Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?”. Sorudan sonra daha önce belirtilmiş olan beş şık gelmektedir. Anketin ikinci bölümünde aynı sorunun zorbalık yapma ile ilgili versiyonu da bulunmaktadır: “Geçtiğimiz aylarda okulda bir ya da birkaç öğrenciye akran zorbalığı yapılırken sen ne sıklıkta katıldın?”. Bu iki genel sorudan sonra zorbalığın çeşitli formlarını (sözlü, fiziksel, dolaylı, cinsel, siber vs) sorgulayan dokuz ek soru bulunmaktadır. Anket, Olweus’un önerisine uygun olarak, öğrenciler tarafından sınıfta ve anonim olarak doldurulur (7,33, 51,65,,90) .

Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin psikometrik özellikleri

Anketin geçerliliği, güvenilirliği (iç tutarlılığı) ve test-tekrar test güvenilirliği için 5000’in üzerinde öğrenci içeren çalışma gruplarında pek çok analiz yapılmıştır. Sonuçlar oldukça iyi bulunmuştur.

Ölçeğin yapısal geçerliliğinin test edildiği çalışmada iki genel değişkenin yani zorba ve kurban olma ölçümünün işlevselliğini araştırmak için daha önceki araştırmalara göre ilişkili olabilecekleri çeşitli değişkenlerle ilişkilendirilmişlerdir. İçselleştirme sorunları için üç ölçek (zorbalığa uğrama durumunda algılanan sosyal çözülme, depresif eğilimler ve genel olumsuz öz değerlendirmeleri, azalmış benlik saygısı), dışsallaştırma sorunları için iki ölçek (zorbalık etme durumunda saldırganlık ve anti sosyal davranış) kullanılmıştır. Bergen projesi dahilinde yapılan çalışmada anket ile bu ölçeklerin verileri istatistiksel olarak anlamlı şekilde ilişkili çıkmıştır (zorbalığa uğrama için .79; zorbalık yapma için .77). Anketin Cronbach alfa değeri .80’in üzerinde bulunmuştur (33,90,99). Ancak analiz sıklıkla uygulandığı gibi okul

düzeyinde yapıldığında Cronbach alfa değeri .90 ve daha üstünde bulunmuştur. Bu nedenle hem bireyler, hem de okullar anketle iyi düzeyde ayrımlanabilmektedir (64) .

Ölçeğin değerlendirilmesi

Anketin zorba, kurban, zorba/kurban olmak açısından kestirim noktası sorgulanan eylemin “Bir ay içinde 2 ya da 3 kez veya daha sık” gerçekleşmesi olup, anketin 4-13. sorularında kestirim noktasının üstünde herhangi bir yanıtın işaretlenmiş olması kurban; 24-33. sorularda aynı koşulu sağlama zorba; her iki bölümde yer alma ise zorba/kurban olmayı getirirken, ilk iki grupta da yer almayanlar katılmayan olarak adlandırılır. (90).

2.2.2 Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği

Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği (ÇDÖ) (Child Depression Inventory (CDI)) 1981 yılında Kovacs tarafından geliştirilmiştir. Uluslararası alanda yaygın olarak kullanılan ölçek, Türkçe'ye 1990 yılında Belma Öy tarafından uyarlanmıştır. Özgün ölçek 6-17 yaş çocuklarına uygulanabilirken, Türkçe formunun geçerlilik güvenilirlik çalışması 9-13 yaş çocuklarında yapılmıştır. Ölçek 27 maddeden oluşur. Her madde çocuğun son iki haftasını değerlendirerek, aralarından kendisine en uygununu seçeceği üç cümlelik setten oluşur. Yanıtlar 0-2 arasında puanlanır. Ölçeğin 13 maddesinin (B, E, G, H, İ, J, L, N, O, P, Ş, Ü, V) puanlaması terstir. Alınabilecek toplam en yüksek puan 54 iken kestirim noktası 19'dur. Özgün formun Cronbach alfa değeri .76'dır. Öy'ün çalışmasında test-tekrar test güvenilirliği .80, ölçüt bağımlılığı geçerliliği için kullanılan Çocukluk Depresyonu Değerlendirme Ölçeği puanları ile korelasyonu .61 bulunmuştur (67,68) .

2.2.3 Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırmada okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması anketinden alınan yaş, evde birlikte yaşanan ebeveynin niteliği, anne-baba eğitim düzeyi, okul başarısı ve akran desteği ile ilgili algıları, tütün-alkol kullanımı, televizyon-bilgisayarla geçirilen süre ve sosyoekonomik durumu belirlemek için kullanılan aile refahı ölçeği (family affluence scale) soruları ile kişisel bilgi formu oluşturuldu.

2.3 Kullanılan Yöntemler

Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi'nin Türkçe'ye uyarlama ve geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının değerlendirilmesinde aşağıdaki yöntemler kullanıldı:

2.3.1 Anketin yapı, kavram ve dil eşitliğinin sağlanması

Yabancı dillerde bullying, mobbing, vs olarak geçen "Akran zorbalığı" kavramının tam bir Türkçe karşılığı yoktur. Akran zorbalığı kavramı Türk literatürüne ilk kez Ercan ve arkadaşlarının yayınladığı "İstanbul lise gençlerinde riskli davranışların sıklığı ve cinsiyete göre dağılımı (Cerrahpaşa Gençlik Sağlığı Araştırması 2000)" araştırmasında "okulda zorbalığa uğramak, zorbalık yapmak" olarak geçmiştir (104). Daha sonraki çalışmalarda kavram "zorbalık", "akran zorbalığı" olarak adlandırılmıştır (34,44,69,73). İngilizce karşılığı "bullying" olan kavramı "akran istismarı" olarak kullanan kaynaklar da vardır (35).

Akran zorbalığı kavramının ülkemizde yakın zamanda incelenmeye başlanması nedeniyle topluma ve özellikle okul çocuklarına yabancı olması anketin genel olarak anlaşılmasını etkileyebilir. Ancak bundan kaçınmak için anketin başında araştırmacı tarafından okunan bir açıklama bulunmaktadır. Açıklamanın okunmasının ardından anlaşılıp anlaşılmadığı sözlü olarak kontrol edilmiş ve gerekli durumlarda örneklerle

açıklama ayrıntılandırılmıştır. Bunun yanında ankette akran zorbalığına konu olan davranışlar çok açık önermelerle ayrıntılı olarak sorgulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı internet sitesinde Ağustos 2008’de yapılan aramada “akran zorbalığı” için 24, "akran istismarı" için 8 sonuç bulunmuştur. Aynı tarihte arama motoru Google tarandığında "akran zorbalığı" için yaklaşık 1.790, "akran istismarı" için yaklaşık 1.020 sonuç vardı. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “zorba: Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), müstebit, mütegalibe, despot, diktatör”; “istismar: Birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme” anlamındadır (95). Bu araştırmada çeviri ve yazım aşamasında “bullying” kavramı Türkçeleştirilirken Türk literatüründe “zorbalık” çevirisinin daha sık yer alması ve “zorba, zorbalık” ve “istismar” kelimelerinin sözlük anlamları göz önünde bulundurularak “akran zorbalığı” tanımlaması tercih edildi.

Anketin yapı, kavram ve dil eşitliğinin sağlanmasında psikometrik ölçeklerin çevirisinde kullanılan uluslararası süreçlere uygun olarak aşağıdaki basamaklar izlenildi.

- a. Anketi birbirinden bağımsız olarak, biri çift anadili olan üç çevirmen İngilizce’den Türkçe’ye çevirdi. Aynı üç çevirmen ve araştırmacı farklı üç çeviriyi tek bir ortak Türkçe form haline getirdi.
- b. Türkçe form çift anadili olan farklı bir çevirmen tarafından tekrar İngilizce’ye çevrildi.
- c. Son olarak iki halk sağlığı profesörü, bir psikoloji profesörü, bir çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı, bir rehber öğretmen ve araştırmacının katıldığı uzman panelinde orijinal form, Türkçe ve İngilizce formlar gözden geçirildi. Uygun dil ve kavram düzeltmelerin ardından anketin Türkçe sürümü oluştu.

d. Pilot çalışma: Öğrencilerin soru formunu yanıtlamaları için ne kadar süreye gereksinimleri olacağı ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla çalışma grubuna dahil olmayan Bornova Kars Halil Atilla İ.Ö.O.'da bir altıncı sınıfta 20 öğrenci üzerinde bir ders saatinde son haline getirilmiş Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketi, çocukluk çağı depresyon ölçeği ve kişisel bilgi formundan oluşan soru formunun pilot çalışması yapıldı. Pilot çalışma sonrasında bir ders saatinin yeterli olduğu ve soruların öğrencilerce anlaşıldığı görüldü. Herhangi bir değişikliğe gidilmedi.

2.3.2 Psikometrik Özelliklerin İncelenmesi

Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla anket toplam 405 öğrenciye uygulandı. Geçerlilik ve güvenilirlik analizi anketi doldurmayan beş öğrenci veritabanından çıkarıldıktan sonra kalan 400 öğrencinin verileri ile yapıldı.

2.3.2.1 Geçerlilik çalışması

Anket, geçerlilik çalışması sırasında yüzey ve kapsam geçerliliği açısından değerlendirildi. Türkçe form öncelikle araştırmacı, sonrasında uzman paneline katılan uzmanlar tarafından akran zorbalığı hakkındaki literatür bilgisi göz önünde bulundurularak değerlendirildi. Uzmanların önerisi üzerine özgün ankette “ırk ve renk” ile ilgili madde Türkçe formda Olweus’dan izin alınarak “köken ve inanç” olarak değiştirildi. Bunun dışında uzmanlar anketin kavramsal yapıyı karşıladığı, literatüre uygun biçimde akran zorbalığının temel alanlarını içerdiği görüşünde birleşti. Pilot uygulama sonrasında herhangi bir değişiklik yapılmadı.

2.3.2.2 Güvenilirlik çalışması

İç tutarlılık Cronbach Alfa ve iki yarım test (Split Half) yöntemleriyle değerlendirildi.

2.4 Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, İzmir ili Bornova ilçesinde gerçekleştirildi, Nisan 2008'de veri toplandı.

2.5 Araştırmanın Evreni

Araştırma evrenini İzmir ili Bornova ilçesinde Bornova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı engelli okulları dışındaki 62 resmi şehir ilköğretim okulunun 6. ve 7. sınıflarındaki 13835 öğrenci oluşturmaktadır. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin engellilerde kullanımıyla ilgili herhangi bir veri bulunmaması, özel okulların yönetici ve velileriyle öngörülen işbirliği güçlüğü, köy okullarında sadece ilk beş sınıfın olması nedenleriyle özürli okulları, özel okullar ve köy okulları evrene dahil edilmedi.

2.6 Araştırmanın Örnekleme

Araştırmaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarından rastgele örneklem yöntemine göre seçilen sekizinin 6. ve 7. sınıflarının A şubeleri alındı. Evrenden %7.6 prevalans ve %2.5 hata payı ile %95 güven aralığında seçilmesi gereken en küçük örnek büyüklüğü 419 öğrenci olarak hesaplandı. Çalışmanın verilerinin toplanması sırasında olası devamsızlık oranı için uzman panelinde de yer alan rehber öğretmene danışıldı ve verdiği bilgiler doğrultusunda, çalışma grubuna girecek öğrenci sayısı devamsızlık ve diğer nedenlerle oluşacak olası firenin %15 kadar olacağı varsayımından hareketle örneklem büyüklüğü 482 olarak belirlendi. Örneklem büyüklüğü hesaplanmasında prevalans değeri olarak araştırma konusu yaş grubunu ele alan tek araştırma olması nedeniyle, Türkiye'de yapılan sayılı çalışmalardan biri olan "Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi" başlıklı tez çalışmasının bulgusu (%7,6) kullanılmıştır (69). İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan okullara göre sınıf mevcutları listesi üzerinden, küme örnekleme yöntemiyle toplam 62 ilköğretim

okulunun Tablo 3’de listelenen sekiz tanesinin seçiminden sonra örnek büyüklüğünde yeterli sayıya ulaşıldı. Her okul bir küme olarak kabul edildi ve okuldan 6. ve 7. sınıfların A şubeleri çalışma grubuna dahil edildi. Araştırmaya alınan sınıfların Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan öğrenci mevcudu 486 iken, kayıtlı öğrenci sayısı 466 olarak tespit edildi. Bu öğrencilerden 55’i araştırma günü sınıfta bulunmadığı, iki öğrencinin kendisi ve dördünün velisi araştırmaya katılmaya gönüllü olmadığı için toplam 61’i çalışmada yer almadı. Araştırma toplam 405 öğrenciyle en küçük örneklem büyüklüğüne göre %96.7 kapsayıcılık, kayıtlı öğrenci sayısına göre %86.9 kapsayıcılık ile tamamlandı (Tablo 4).

Tablo 3. Araştırma okullarının İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan 2007-2008 eğitim-öğretim yılına ait 6. ve 7. sınıf şubeleri mevcutları

Okul Adı	6. Sınıf Şube Sayısı	6. Sınıf Öğrenci Sayısı	Öngörülen Şube Mevcudu	7. Sınıf Şube Sayısı	7. Sınıf Öğrenci Sayısı	Öngörülen Şube Mevcudu
Yavuz Selim İ.Ö.O.	3	97	32	3	74	25
Necmiye Bilgin İ.Ö.O.	1	26	26	1	22	22
Melih Tuncay İ.Ö.O.	3	87	29	3	86	28
Uzun Hasan İ.Ö.O.	4	144	36	4	145	36
Çimentas İ.Ö.O.	3	100	33	3	109	36
Evreneseoğlu İ.Ö.O.	2	88	44	2	65	32
Naldöken M. Candaş İ.Ö.O.	4	110	27	4	131	33
Batı Çim İ.Ö.O.	4	116	19	4	115	28
Toplam	24	768	246	24	747	240

Tablo 4: Araştırma sırasında güncel sınıf listelerine göre sınıf mevcutları ve araştırmaya alınan öğrencilerin okul ve sınıflara göre dağılımı

Okul Adı	6. Sınıf				7. Sınıf			
	Gerçek Şube Mevcudu	Sınıfta yok yada katılmayan	Ulaşılan	Araştırmaya alınan	Gerçek Şube Mevcudu	Sınıfta yok ya da katılmayan	Ulaşılan	Araştırmaya alınan
Yavuz Selim İ.Ö.O.	28	-	28	28	23	2	21	21
Necmiye Bilgin İ.Ö.O.	25	3	22	22	20	1	19	19
Melih Tuncay İ.Ö.O.	23	1	22	22	24	6	18	18
Uzun Hasan İ.Ö.O.	34	11	23	23	35	5	30	26
Çimentas İ.Ö.O.	32	4	28	28	34	8	26	26
Evreneseoğlu İ.Ö.O.	35	4	31	31	31	3	28	28
Naldöken M. Candaş İ.Ö.O.	25	-	25	25	32	5	27	27
Batı Çim İ.Ö.O.	33	2	31	30	32	6	26	26
Toplam	235	25	210	209	231	36	195	191

2.7 Bağımsız ve Bağımlı Değişkenler

2.7.1 Bağımsız değişkenler: Okul, sınıf, cinsiyet, yaş, depresif duygu durumu varlığı, evde birlikte yaşanan ebeveynin niteliği, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, okul başarısı algısı, okul sevgisi, akran desteği algısı, tütün, alkol kullanımı, televizyon izleme süresi, bilgisayar oyunu oynama süresi ve sosyoekonomik durum (aile refahı ölçeğine göre) olarak belirlendi.

2.7.2 Bağımlı değişkenler: Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketine göre zorba olma durumu, kurban olma durumu, zorba/kurban ve katılmayan olma durumu olarak belirlendi.

2.8 Veri Toplama Yöntemi ve Süresi

İzmir Valiliği'nden İl Milli Eğitim Müdürlüğü kanalı ile alınan izin ardından, okulların yöneticileriyle görüşülüp Nisan 2008'in son iki haftası için uygulama randevuları alındı ve çalışma grubundaki sınıflara gidilerek araştırma hakkında bilgi verildi. Ardından veli bilgilendirilmiş onam formu öğrencilere dağıtıldı ve uygulama gününde toplanacağı bildirildi. Randevu gününde:

- Uygulama saatinde öğretmen sınıftan çıkarıldı.
- O ders saatinde sınıfta bulunan öğrencilere öğrenci bilgilendirilmiş onam formu ve ölçekleri ve kişisel bilgi formunu içeren soru formu araştırmacı tarafından dağıtıldı.
- Öğrencilere verdikleri yanıtların gizli tutulacağı, okul yada aileden herhangi bir kişiyle paylaşılmayacağı bilgisi verildi. Aynı zamanda kendilerinin de arkadaşlarının yanıtlarına bakmamaları gerektiği, toplanan bilgilerin kişilere özel olduğu söylendi.

- Anketin başında yer alan akran zorbalığının detaylı tanımı araştırmacı tarafından öğrencilere sesli olarak okundu. Anlaşılmayan noktalar örnek vererek tekrar açıklandı.
- Ardından öğrencilerin onayı alındıktan sonra bilgilendirilmiş onam formu soru formundan ayrılarak toplandı.
- Öğrencilere soruları yanıtlamaları için bir ders saati verildi. Daha fazla zamana gereksinimi olan öğrenciler dersi izleyen arada devam ederek formu tamamladılar.
- **2.9 Verilerin Analizi ve Değerlendirme Teknikleri**

Araştırmadan elde edilen veriler Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 11.5 ile analiz edildi. Veri girişinin ardından verilerin kalite kontrolü yapıldı. Kontrol sırasında öncelikle her bir değişken sütunu küçükten büyüğe sıralanarak uygunsuz değer varlığı kontrol edildi. Ardından frekans tabloları oluşturuldu ve uygunsuz değerler tekrar tarandı. Son olarak 405 soru formundan 1/10 sırasıyla 40 adet seçilerek tüm veriler tekrar kontrol edildi. Değişken sayısı üzerinden değerlendirildiğinde hata oranı %1'in altında bulundu.

Araştırmaya katılan 405 öğrenciden Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketini dolduran 400 öğrenci veritabanına alındı. Çocukluk çağı depresyon ölçeği verisinde analize dahil edilmeye uygun 374 öğrencinin puanı kullanıldı. Çalışma grubu toplam puanları üzerinden kestirim noktası 19'a göre, depresif olanlar ve olmayanlar olarak iki grupta değerlendirildi (67,68). Sosyoekonomik durumu değerlendirmek için kullanılan aile refahı ölçeğinden alınan puan en az 0 en çok 7'dir. Buna göre 0-3 puan düşük, 4-5 puan orta ve 6-7 puan üst sosyoekonomik düzeyi göstermektedir.

Akran zorbalığı sınıflandırılırken 7, 34, 36, 52, 61 numaralı kaynaklardan yararlanılmıştır. Tablo 5’de ankette yer alan sorulara göre zorbalık tiplerinin sınıflaması görülmektedir.

Tablo 5. Akran zorbalığı tipleri

Doğrudan zorbalık	
Fiziksel	dövme, tekmeleme; para ya da eşyaya zarar verilmesi; istemediği şeyleri yapması için tehdit edilmesi
Sözel	isim takılması, alay edilmesi
Dolaylı zorbalık	
İlişkisel	dışlanma, yok sayılması; hakkında yalan ve dedikodu yayılması
Aile kökeni, inanç	aile kökeni ve inancı ile ilgili aşağılanması
Cinsel	cinsel anlamlı isimler, yorumlar söylenmesi, el hareketleri
Siber	internet ya da cep telefonu ile gelen kırıcı mesajlar vs

Bağımlı değişkenler olan zorba, kurban, zorba/kurban, katılmayan ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ki-kare uygulandı. Verilerin analizinde ($p < 0.05$) düzeyinde anlamlı kabul edildi. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenler kullanılarak akran zorbalığı ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi tanımlayabilmek için lojistik regresyon analizi yapıldı. Lojistik regresyon analizi öncesi ikiden fazla alt başlığı olan değişkenler uygun birleştirmeler yapılarak iki alt başlıklı hale getirildi. Lojistik regresyon analizi yapılırken referans grupları; zorba olmak için zorba olmayanlar, kurban olmak için kurban olmayanlar, zorba/kurbanlar için zorba/kurban olmayanlar ve katılmayanlar için zorba ve kurban olanlar alındı.

2.10 Süre ve Olanaklar

Aşamalar \ Tarih	2006	2007												2008								
		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	
Konu seçimi																						
Literatür tarama																						
Araştırma tasarımı																						
Anket oluşturma																						
OÖAZ anketinin Türkçe'ye uyarlanması																						
Örnekleme seçimi																						
Pilot çalışma																						
Veri toplama																						
Veri girişi ve kalite kontrolü																						
Veri analizi																						
Rapor yazımı																						

2.11 Etik Açıklamalar

- Olweus öğrenciler için akran zorbalığı Anketinin geliştiricisi olan Dan Olweus'a kullanım hakkı için yazılı olarak başvuruldu. Olweus telif ücreti karşılığında araştırmanın sonuçlarından haberdar edilmesi kaydıyla yazılı izin verdi.
- ÇOCUKLUK ÇAĞI DEPRESYON ÖLÇEĞİ kullanım hakkı için Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği'ne telif ücreti ödenerek izin alındı.
- Kişisel Bilgi Formunda kullanılan sorular DSÖ ve okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması Türkiye ekibi yetkililerinden izin alınarak Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması Türkiye ekibinin soru formundan alındı.
- Araştırma için Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Etik Kurulu'ndan 18.12.2007 tarih ve 07-12/7 karar no ile etik kurul onayı alındı.
- İl Milli Eğitim Müdürlüğü kanalı ile 01.04.2008 tarih, 24712 sayılı valilik onayı alındı.
- Araştırmaya dahil olan öğrencilerin velileri, veli bilgilendirilmiş onam formunu; öğrenciler, öğrenci bilgilendirilmiş onam formunu doldurarak araştırmacıya teslim ettiler.

BÖLÜM III BULGULAR

3.1 Araştırma grubunun özelliklerinin incelenmesi

Araştırma grubundaki toplam 400 öğrencinin 209'u altıncı sınıf, 191'i yedinci sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin yaşları 11 – 15 arasında olup yaş ortalamaları 12.51 ± 0.73 'dür. Araştırma grubunun %48.1'i kız, %51.9'u erkek öğrencilerdir (Tablo 6).

Tablo 6. Öğrencilerin okul, sınıf, yaş, cinsiyete göre dağılımı

Okul Adı	Sayı (n=400)	%
Yavuz Selim İlköğretim Okulu	49	12.3
Necmiye Bilgin İlköğretim Okulu	41	10.3
Melih Tuncay İlköğretim Okulu	40	10.0
Uzun Hasan İlköğretim Okulu	49	12.3
Çimentaş İlköğretim Okulu	54	13.5
Evrenesoğlu İlköğretim Okulu	59	14.8
Naldöken Muharrem Candaş İlköğretim Okulu	52	13.0
Batıçim İlköğretim Okulu	56	14.0
Sınıf		
6. Sınıf	209	52.3
7. Sınıf	191	47.8
Yaş (n=378)*		
11	21	5.6
12	173	45.8
13	156	41.3
14	26	6.9
15	2	0.5
*22 kişi bu soruyu yanıtlamamıştır.		
Cinsiyet (n=399)*		
Kız	192	48.1
Erkek	207	51.9
*1 kişi bu soruyu yanıtlamamıştır.		

Ebeveynlerin eğitim düzeyi sorulduğunda araştırma grubundaki öğrenciler, annelerinin %16.4'ünün, babalarının %4'ünün okula gitmediğini; annelerin %6.3'ünün, babaların %8.8'inin üniversite eğitimi aldığını bildirdiler. İlkokulu mezunu anne ve babaların oranı sırasıyla %45.3 ve %38.8'dir (Tablo 7).

Tablo 7. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyine göre dağılımı

Eğitim düzeyi	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Okula Gitmedi	65	16.4	16	4.0
İlk	180	45.3	154	38.9
Orta	65	16.4	101	25.5
Lise	62	15.6	90	22.7
Üniversite	25	6.3	35	8.9
Toplam	397	100.0	396	100.0

Sosyoekonomik durumu sorgulamak için kullanılan aile refahı ölçeğine göre öğrencilerin %63.8'i düşük sosyoekonomik durumdadır. (Tablo 8).

Tablo 8. Öğrencilerin sosyoekonomik durumlarına göre dağılımı

Sosyoekonomik durum (n=393)	Sayı	%
Düşük	251	63.8
Orta	128	32.6
Yüksek	14	3.6
Toplam	393	100.0

Çocukluk çağı depresyon ölçeği sonuçlarına göre öğrencilerin %16.3'ünde depresif duygu durumu saptanmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Öğrencilerin Çocukluk çağı depresyon ölçeği'ne göre dağılımı

Depresif duygu durumu (n=374)	Sayı	%
Var	61	16.3
Yok	313	83.7
Toplam	374	100.0

Öğrencilere okul başarı durumları hakkında öğretmenlerinin ne düşündükleri sorulduğunda, %49.5'i okul başarılarının iyi, %21.6'sı çok iyi olduğunu belirtmişlerdir; ortanın altında olduğunu düşünenlerse %4.8'dir (Tablo 10).

Tablo 10. Öğrencilerin kendi okul başarılarına ait algılarının dağılımı

Okul başarı durumu	Sayı	%
Çok iyi	86	21.6
İyi	197	49.5
Orta	96	24.1
Ortanın altında	19	4.8
Toplam	398	100.0

Çalışma grubunun tütün kullanma, şu an tütün kullanma ve alkol alma durumları sorgulandığında, öğrencilerin %6.8'i yaşamları boyunca en az bir kere tütün içtiklerini ifade etmişlerdir. Halen sigara içen 11 öğrencinin dördü her gün sigara tüketmektedir. Grubun %22.1'i hayatları boyunca en az bir kez alkollü içki tattığını ifade etmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Öğrencilerin tütün kullanma, şu an tütün kullanma ve alkol alma durumu

Tütün kullanma	Sayı	%
Evet	27	6.8
Hayır	371	93.2
Toplam	398	100.0
Şu anda tütün kullanma	Sayı	%
Her Gün	4	1.0
Haftada En Az Bir Tane, Ama Her Gün Değil	3	0.8
Haftada Bide Az	4	1.0
Hiç İçmiyorum	388	97.2
Toplam	399	100.0
Alkol alma	Sayı	%
Evet	88	22.1
Hayır	280	70.4
Bilmiyorum	30	7.5
Toplam	398	100.0

Öğrencilerin günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oynama süresi araştırıldığında %37.0'si günde 2-3 saat, %33.7'si dört saat ve üzerinde televizyon

izlediğini belirtmiştir. %18.6'sı da haftada dört saatten fazla bilgisayar oynamaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Öğrencilerin günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oyunu oynama sürelerine göre dağılımı

Günlük televizyon izleme süresi	Sayı	%
Hiç	7	1.8
Günde yarım saat	24	6.0
Yarım ila bir saat arası	86	21.5
2-3 saat	148	37.0
4 saat	58	14.5
4 saatten fazla	77	19.2
Toplam	400	100.0
Haftalık bilgisayar oyunu oynama süresi	Sayı	%
Hiç	109	27.3
Haftada 1 saatten az	99	24.8
1-3 saat	117	29.3
4-6 saat	33	8.3
7-9 saat	19	4.8
10 saat ya da daha fazla	22	5.5
Toplam	399	100.0

Çalışma grubunun tamamı değerlendirildiğinde akran zorbalığı yapma (zorba) oranı %20.3, akran zorbalığına uğrama (kurban) oranı %42.3, hem zorbalık yapma hem de akran zorbalığına uğrama (zorba/kurban) oranı %13.8 ve katılmayan oranı %51.3 olarak bulundu. Bazı çalışmalardaki gösterimiyle, zorbalardan zorba/kurbanlar çıkarıldığında sadece zorba oranı %6.5 ve kurbanlardan zorba/kurbanlar çıkarıldığında sadece kurban oranı %28.5 bulundu (Tablo 13).

Tablo 13. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına göre dağılımı

	Sayı (n=400)	%
Zorba (toplam)	81	20.3
Zorba (sadece)	26	6.5
Kurban (toplam)	169	42.3
Kurban (sadece)	114	28.5
Zorba/kurban	55	13.8
Katılmayan	205	51.3

Öğrencilerin akran zorbalığı yapma durumları cinsiyetlerine göre incelendiğinde akran zorbalığı yapan (zorba) erkeklerin oranı %25.1 iken akran zorbalığına uğrayan (kurban) erkeklerin oranı %42.5, ve katılmayan erkeklerin oranı %48.3, kızların %54.7 bulundu (Tablo 14).

Tablo 14. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarının cinsiyete göre dağılımı

	Kız (n=192)		Erkek(n=207)	
	Sayı	%	Sayı	%
Zorba	29	15.1	52	25.1
Kurban	80	41.7	88	42.5
Zorba/kurban	22	11.5	33	15.9
katılmayan	105	54.7	100	48.3

Araştırma grubundaki öğrencilerin birlikte yaşadıkları ebeveynlerinin niteliği sorgulandığında %88.5'i anne ve babası ile birlikte, %11.5'i ise öz ebeveynlerinden en az birinin bulunmadığı bir evde yaşamakta olduğu görüldü (Tablo 15).

Tablo 15. Öğrencinin birlikte yaşadığı ebeveyninin niteliğine göre dağılımı

Evde birlikte yaşanan ebeveynin niteliği	Sayı	%
Anne ve baba	339	88.5
Anne ve üvey baba	4	1.0
Üvey anne ve baba	3	0.8
Sadece anne	21	5.5
Sadece baba	2	0.5
Diğer kimseler	13	3.4
Üvey anne ve üvey baba	1	0.3
Toplam	383	100.0

Öğrenciler akran zorbalığına uğrama tiplerine göre gruplandığında, %33.1'i doğrudan zorbalığa uğramışlardır. Doğrudan zorbalığa uğramanın alt başlığında %17.1'i fiziksel, %27.1'i sözel şiddete uğramıştır. Dolaylı zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranı %22.9'dur. %16.1'i ilişkisel yolla, %8.1'i cinsel anlamlı isimler, yorumlar söylenmesi, el hareketleri ile zorbalığa uğramışlardır (Tablo 16).

Tablo 16. Öğrencilerin akran zorbalığına uğrama tiplerine göre dağılımı

Akran zorbalığına uğrama tipleri (Kurban)	Sayı	%	n*
Doğrudan zorbalığa uğrama**	131	33.1	396
Fiziksel	68	17.1	397
Sözel	108	27.1	398
Dolaylı zorbalığa uğrama**	88	22.9	384
İlişkisel	64	16.1	398
Aile kökeni inanç	23	5.8	398
Cinsel	32	8.1	394
Siber	6	1.5	390

*Yanıtlanmayan sorular nedeniyle n değişkendir

**Aynı öğrenci farklı birkaç yolla zorbalığa uğrayabildiğinden üst başlık ile alt başlıklar toplamı birbirine uymayabilir.

Akran zorbalığına uğrama tipleri cinsiyete göre değerlendirildiğinde sadece cinsel anlamlı olan isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle zorbalığa uğramada istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Erkeklerde hem doğrudan hem de dolaylı zorbalığa uğrama oranları istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte daha yüksektir (sırasıyla %53.7, %59.8) (Tablo 17).

Tablo 17. Öğrencilerin akran zorbalığına uğrama tiplerinin cinsiyete göre dağılımı

Akran zorbalığına uğrama tipleri (Kurban)	Kız		Erkek		X ²	p
	Sayı	%	Sayı	%		
Doğrudan zorbalığa uğrama	61	46.6	70	53.4	0.185	0.667
Fiziksel	32	47.1	36	52.9	0.028	0.867
Sözel	50	46.3	58	53.7	0.196	0.658
Dolaylı zorbalığa uğrama	35	40.2	52	59.8	2.399	0.121
İlişkisel	28	44.4	35	55.6	0.403	0.525
Aile kökeni inanç	10	43.5	13	56.5	0.188	0.665
Cinsel	9	28.1	23	71.9	5.425	0.020
Siber	1	16.7	5	83.3	2.370	0.124

Akran zorbalığı yapma tipleri incelendiğinde doğrudan zorbalık yapma %10.8 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin %5.8'i fiziksel olarak akran zorbalığı yapmakta iken sözel zorbalık daha siktir (%8.5). Grubun %9'u dolaylı zorbalık uygulamıştır. En sık görülen dolaylı zorbalık türü ilişkiseldir. (Tablo 18).

Tablo 18. Öğrencilerin akran zorbalığı yapma tiplerine göre dağılımı

Akran zorbalığı yapma tipleri (Zorba)	Sayı	%	n*
Doğrudan zorbalık yapma**	43	10.8	397
Fiziksel	23	5.8	397
Sözel	34	8.5	397
Dolaylı zorbalık yapma**	35	9.0	388
İlişkisel	25	6.3	397
Aile kökeni inanç	6	1.5	399
Cinsel	10	2.5	395
Siber	10	2.5	393

*Yanıtlanmayan sorular nedeniyle n değişkendir.

**Aynı öğrenci farklı birkaç yolla zorbalığa uğrayabildiğinden üst başlık ile alt başlıklar toplamı birbirine uymayabilir.

Öğrencilerin akran zorbalığı yapma tiplerinin cinsiyete göre dağılımı

değerlendirildiğinde erkekler akran zorbalığını hem doğrudan hem de dolaylı olarak anlamlı düzeyde daha sık yapmaktadır. Erkeklerin fiziksel ve sözel zorbalık yapmaları da istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha siktir. Ancak dolaylı zorbalığın alt tiplerinde siber zorbalık dışında istatistiksel anlamlılık bulunmamıştır (Tablo 19).

Tablo 19. Öğrencilerin akran zorbalığı yapma tiplerinin cinsiyete göre dağılımı

Akran zorbalığı yapma tipleri (Zorba)	Kız		Erkek		X ²	p
	Sayı	%	Sayı	%		
Doğrudan zorbalık yapma	8	18.6	35	81.4	16.818	0.000
Fiziksel	4	17.4	19	82.6	9.229	0.002
Sözel	7	20.6	27	79.4	11.283	0.001
Dolaylı zorbalık yapma	11	31.4	24	68.6	4.465	0.035
İlişkisel	8	32.0	17	68.0	2.774	0.096
Aile kökeni inanç	1	16.7	5	83.3		*0.217
Cinsel	4	40.0	6	60.0		*0.752
Siber*	1	10.0	9	90.0		*0.021

- Fisher'in kesin testi

Araştırma grubunun nerelerde akran zorbalığına uğradığı sorgulandığında en sık maruz kalınan üç yerin öğretmen sınıfta değilken sınıf (%53.9), bahçe/spor sahası (%52.7), okula giderken ya da okuldan dönerken yol (%26.6) olduğu saptanmıştır. Akran zorbalığının öğretmen sınıftayken gerçekleşme oranı ise %19.5'tir (Tablo 20).

Tablo 20. Öğrencilerin akran zorbalığına uğradığı yerlere göre dağılımı

Akran zorbalığına uğranan yerler (n=169)	Sayı*	%
Sınıfta (öğretmen sınıfta değilken)	91	53.9
Bahçe / spor sahası	89	52.7
Okula giderken ya da okuldan dönerken yolda	45	26.6
Koridorlar / merdivenler	44	26.0
Sınıfta (öğretmen sınıftayken)	33	19.5
Tuvalette	18	10.7
Spor salonu ya da dolap odası	12	7.1
Diğer yerler (yemekhane, okul otobüs durağı, servis, diğer)	34	25.2

*Birden fazla yer işaretlenmiştir.

Akran zorbalığına uğradığını bir başkasına söyleme durumu ve söylediği kişilere bakıldığında grubun %82.8'i akran zorbalığına uğradığını birisiyle paylaşmıştır. Zorbalığa uğradığını %49.7'si arkadaşlarına, %29'u öğretmenlerine söylemişlerdir (Tablo 21).

Tablo 21. Öğrencilerin akran zorbalığına uğradığını bir başkasına söyleme durumu ve söylediği kişilere göre dağılımı

Akran zorbalığına uğradığını söylediği kişiler (n=169)	Sayı	%
Akran zorbalığına uğradım, ama hiç kimseye söylemedim	29	17.2
Akran zorbalığına uğradım ve birisine söyledim	140	82.8
Toplam	169	100.0
Arkadaşlar	84	49.7
Sınıf öğretmeni	49	29.0
Anne baba / veliler	49	29.0
Ağabey ya da ablalar ya da kardeşler	24	14.2
Okulda başka bir yetişkin kişi	20	11.3
Başka bir kişi	9	5.3

Öğrencilere hangi sınıftan öğrencilerin akran zorbalığı yaptığı araştırıldığında %55.5'i kendi sınıfında okuyan arkadaşları tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirtirken, %11'i farklı farklı sınıflardaki öğrencilerin yaptığını bildirmiştir.(Tablo 22).

Tablo 22. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin sınıflarına göre dağılımı

Akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrencilerin sınıfları	Sayı	%
Benim sınıfımda	91	55.5
Başka bir sınıf ama benimle aynı yaşta	23	14.0
Daha büyük sınıf	27	16.5
Daha küçük sınıf	5	3.0
Farklı farklı sınıflarda	18	11.0
Toplam	164	100.0

Öğrencilere kendilerine akran zorbalığı yapanların cinsiyeti ve sayısı sorulduğunda, %30.7'si birkaç erkek, %24.1'i özellikle bir erkek, %16.9'u ise özellikle bir kız tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin cinsiyetlerine ve sayılarına göre dağılımı

Akran zorbalığı yapan öğrencilerin cinsiyeti ve sayısı	Sayı	%
Özellikle bir kız tarafından	28	16.9
Birkaç kız tarafından	20	12.0
Özellikle bir erkek tarafından	40	24.1
Birkaç erkek tarafından	51	30.7
Hem kızlar hem erkekler tarafından	27	16.3
Toplam	166	100.0

Öğrencilere akran zorbalığı yapanlar cinsiyetleri ve sayılarına göre incelendiğinde 2-3 öğrencilik bir grup tarafından zorbalığa maruz kalma %48.8 iken, tek bir kişi tarafından zorbalığa maruz kalma %33.7 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin %3.6'sı 9 kişiden kalabalık bir grubun zorbalığına uğradığını belirtmiştir.(Tablo 24).

Tablo 24. Öğrencilere akran zorbalığı yapan öğrencilerin sayılarına göre dağılımı

Akran zorbalığı yapanların sayısı	Sayı	%
Özellikle bir öğrenci tarafından	56	33.7
2-3 öğrencilik bir grup tarafından	81	48.8
4-9 öğrencilik bir grup tarafından	11	6.6
9 kişiden kalabalık bir grup tarafından	6	3.6
Birkaç farklı öğrenci ya da öğrenci grupları tarafından	12	7.3
Toplam	166	100.0

Araştırma grubunun akran zorbalığına uğrama süreleri incelendiğinde grubun %65'i zorbalığın bir ya da iki hafta sürdüğünü ifade etmişlerdir. %9.1'lik bir kesim zorbalığın birkaç yıl boyunca sürdüğünü ifade etmiştir (Tablo 25) .

Tablo 25. Öğrencilere yapılan akran zorbalığının süreye göre dağılımı

Akran zorbalığının süresi	Sayı	%
Bir ya da iki hafta sürdü	93	65.0
Yaklaşık bir ay sürdü	23	16.1
Yaklaşık altı ay sürdü	6	4.2
Yaklaşık bir yıl sürdü	8	5.6
Birkaç yıl boyunca sürdü	13	9.1
Toplam	143	100.0

Okuldaki yetişkinlerin akran zorbalığını durdurmaya çalışma sıklığını değerlendiren öğrencilerin sadece %48.2'si sık sık veya her zaman durdurulmaya çalışıldığını belirtmişlerdir. Okuldaki diğer öğrencilerin zorbalığını durdurmaya çalışma sıklığı konusunda ise öğrencilerin %37.4'ü sık sık veya her zaman bunun olduğunu bildirmiştir (Tablo 26).

Tablo 26. Öğrencilere yapılan akran zorbalığını öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler ve diğer öğrencilerin durdurmaya çalışma sıklıklarına göre dağılımı

Akran zorbalığını öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinlerin durdurmaya çalışma sıklıkları	Sayı	%
Neredeyse hiçbir zaman; Nadiren; Bazen	202	51.8
Sık sık; Hemen her zaman	188	48.2
Toplam	390	100.0
Akran zorbalığını diğer öğrencilerin durdurmaya çalışma sıklıkları		
Neredeyse hiçbir zaman; Nadiren; Bazen	243	62.6
Sık sık; Hemen her zaman	145	37.4
Toplam	388	100.0

Öğrenciler zorbalığa uğradıklarında evdeki yetişkinlerin %62.0'sinin okulla görüştüğünü ifade etmişlerdir (Tablo 27).

Tablo 27. Evdeki yetişkinlerden birinin öğrencinin okulda uğradığı akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüşmesine göre dağılımı

Evdeki yetişkinlerden birinin öğrencinin akran zorbalığına uğramasını durdurmaya çalışmak için okulla görüşme durumu	Sayı	%
Hayır, okulla görüşmediler	85	62.0
Evet, okulla bir ya da daha çok kez görüştüler	52	38.0
Toplam	137	100.0

Öğrencinin, akran zorbalığı yaptığında kendisiyle konuşan öğretmen ve evden yetişkinler olup olmadığı da sorgulanmıştır. Zorbalık konusunda grubun %58.7'si öğretmenlerinin, %67.2'si de evdeki yetişkinlerden birinin kendisiyle görüşüğünü bildirmiştir (Tablo 28).

Tablo 28. Akran zorbalığı yapmasıyla ilgili öğrenciyle, sınıf öğretmeni ya da başka bir öğretmenin ve evdeki yetişkinlerden birinin konuşma durumunun dağılımı

Diğer öğrencilere akran zorbalığı yaptığı için sınıf öğretmenin ya da başka bir öğretmenin öğrenciyle konuşma durumu	Sayı	%
Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar	26	41.3
Evet, benimle bu konuda bir ya da daha çok kez konuştular	37	58.7
Toplam	63	100.0
Diğer öğrencilere akran zorbalığı yaptığı için evdeki yetişkinlerden birinin öğrenciyle konuşma durumu		
Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar	20	32.8
Evet, benimle bu konuda bir ya da daha çok kez konuştular	41	67.2
Toplam	61	100.0

Tablo 29 – 38’de gösterilen tüm ki-kare analizi tablolarında Tablo 2’de bahsi geçen zorba ve kurban ayrımı göz önünde bulundurularak tüm zorbalarla zorba olmayanlar, tüm kurbanlarla kurban olmayanlar, zorba/kurban olanlarla zorba/kurban olmayanlar ve katılmayanlar ile zorba ve kurban olanlar karşılaştırılmıştır.

Zorba ve zorba/kurban olma açısından okullar arasında fark yokken, kurban ve katılmayanların görülmemesi açısından okullar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Öğrencilerin 6. ve 7. sınıfta olmasıyla zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır (Tablo 29).

Tablo 29. Okul ve sınıflara göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Okul (n=400)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban n		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yavuz Selim İ.Ö.O	7	14.3	23	46.9	5	10.2	24	49
Necmiye Bilgin İ.Ö.O	5	12.2	17	41.5	3	7.3	22	53.7
Melih Tuncay İ.Ö.O	11	27.5	14	35	6	15.0	21	52.5
Uzun Hasan İ.Ö.O	8	16.3	14	28.6	5	10.2	32	65.3
Çimentaş İ.Ö.O	17	31.5	39	72.2	14	25.9	12	22.2
Evrenesoğlu İ.Ö.O	8	13.6	21	35.6	7	11.9	37	62.7
Naldöken M. Candaş İ.Ö.O	12	23.1	17	32.7	7	13.5	30	57.7
Batıçim İ.Ö.O	13	23.2	24	42.9	8	14.3	27	48.2
	$X^2=10,911$ p= 0.143		$X^2=27,980$ p=0.000		$X^2=9.467$ p=0.221		$X^2=26.481$ p=0.000	
Sınıf (n=400)								
6. sınıf	36	17.2	90	43.1	25	12	108	51.7
7. sınıf	45	23.6	79	41.4	30	15.7	97	50.8
	$X^2=2.480$ p=0.115		$X^2=0.118$ p=0.731		$X^2=1.180$ p=0.277		$X^2=0.032$ p=0.859	
Toplam	81	20.3	169	42.5	55	13.8	205	51.5

Cinsiyetle sadece zorba olmak arasında ilişki saptanmıştır. Buna göre erkekler daha fazla zorbalık yapmaktadır (Tablo 30).

Tablo 30. Cinsiyete göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Cinsiyet (n=399)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	29	15.1	80	41.7	22	11.5	105	54.7
Erkek	52	25.1	88	42.5	33	15.9	100	48.3
	$X^2=6.177$ p=0.013		$X^2=0.029$ p=0.864		$X^2=1.685$ p=0.194		$X^2=1.622$ p=0.203	
Toplam	81	20.3	168	42.1	55	13.8	205	51.4

Öz anne ve babasıyla birlikte yaşayan, aile birliği korunan öğrencilerle diğerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (Tablo 31). Fakat zorba/kurbanlar ve zorba/kurban olmayanlar arasındaki farkın p değeri 0.051 bulunmuştur.

Tablo 31. Evdeki ebeveynin niteliğine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Öz ebeveynle birlikte yaşama (n=392)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Evet	65	19.2	138	40.7	41	12.1	177	52.2
Hayır	11	25.0	22	50.0	10	22.7	21	47.7
	$X^2=0.831$ $p=0.362$		$X^2=1.382$ $p=0.240$		$X^2=3.815$ $p=0.051$		$X^2=0.314$ $p=0.575$	

Ebeveynlerinin eğitim düzeyi öğrencilere sorulmuştur. Öğrencilerde zorba olmak ile annesi hiç okula gitmemiş olmak; kurban olmak ile annesi hiç okula gitmemiş olmak, babası hiç okula gitmemiş olmak; zorba/kurban olmak ile babası hayatta olmamak, annesi hiç okula gitmemiş olmak, babası hiç okula gitmemiş olmak; katılmayan olma ile annesi hiç okula gitmemiş olmak, babası hiç okula gitmemiş olmak arasında anlamlı ilişki vardı (Tablo 32).

Annesi hayatta olmayan yalnızca bir kişi olduğundan bu değişken değerlendirmeye alınmadı.

Tablo 32. Anne babanın eğitim ve babanın hayatta olma durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Anne eğitim düzeyi (n=397)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Okula gitmedi	21	32.3	41	63.1	16	24.6	19	29.2
İlkokul	38	21.1	66	36.7	26	14.4	102	56.7
Ortaokul	5	7.7	23	35.4	3	4.6	40	61.5
Lise	9	14.5	25	40.3	6	9.7	34	54.8
Üniversite	7	28.0	12	48.0	3	12.0	9	36.0
	$X^2=14.524$ $p=0.006$		$X^2=15.557$ $p=0.004$		$X^2=12.152$ $p=0.016$		$X^2=20.128$ $p=0.000$	
Okula gitmedi	21	32.3	41	63.1	16	24.6	19	29.2
İlkokul-Ortaokul-lise- üniversite	59	17.8	126	38.0	38	11.4	185	55.7
	$X^2=7.139$ $p=0.008$		$X^2=14.080$ $p=0.000$		$X^2=8.022$ $p=0.005$		$X^2=15.272$ $p=0.000$	
Baba eğitim düzeyi (n=396)								
Okula gitmedi	6	37.5	13	81.3	5	31.3	2	12.5
İlkokul	35	22.7	63	40.9	23	14.9	79	51.3
Ortaokul	20	19.8	39	38.6	15	14.9	57	56.4
Lise	10	11.1	30	33.3	6	6.7	56	62.2
Üniversite	8	22.9	22	62.9	4	11.4	9	25.7
	$X^2=8.419$ $p=0.077$		$X^2=19.668$ $p=0.001$		$X^2=8.534$ $p=0.074$		$X^2=24.175$ $p=0.000$	
Okula gitmedi	6	37.5	13	81.3	5	31.3	2	12.5
İlkokul+Ortaokul-lise- üniversite	73	19.2	154	40.5	48	12.6	201	52.9
	$p=0.077^*$		$X^2=10.441$ $p=0.001$		$p=0.049^*$		$X^2=10.028$ $p=0.002$	
Babası yaşıyor mu?(n=383)								
Babası hayatta	73	19.2	156	40.9	47	12.3	199	52.2
Babası hayatta değil	6	40.0	9	60.0	6	40.0	6	40.0
	$p=0.090^*$		$X^2=2.156$ $p=0.142$		$X^2=9.527$ $p=0.008$		$X^2=0.865$ $p=0.352$	

*Fisher'in kesin testi

Sosyoekonomik durum ile zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayan olma arasında anlamlı ilişki saptanmamakla beraber zorbaların düşük, kurbanların yüksek, zorba/kurbanların düşük ve katılmayanların orta sosyoekonomik düzeyde daha fazla oldukları görüldü (Tablo 33).

Tablo 33. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Sosyoekonomik düzey (n=393)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düşük	58	23.1	105	41.8	39	15.5	127	50.6
Orta	19	14.8	52	40.6	13	10.2	70	54.7
Yüksek	3	21.4	7	50.0	2	14.2	6	42.9
	$X^2=3.581$ p=0.167		$X^2=0.459$ p=0.795		$X^2=2.075$ p=0.354		$X^2=1.018$ p=0.601	

Öğrencilerin depresif olma durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban ve katılmayan olma durumları değerlendirildiğinde, depresif öğrencilerde zorba, kurban, zorba/kurban olmanın arttığı, katılmayan olmanın ise azaldığı görülmüş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 34). Buna göre akran zorbalığına herhangi bir şekilde karışanlarda depresif olma anlamlı derecede fazladır.

Tablo 34. Öğrencilerin depresif duygu durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Depresif olma durumu (n=374)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Depresif olanlar (CDI puanı 19 ve üzeri)	24	39.3	42	68.9	20	32.8	15	24.6
Depresif olmayanlar (CDI puanı 18 ve altı)	49	15.7	112	35.8	27	8.6	179	57.2
	$X^2= 18.237$ p=0.000		$X^2=23.050$ p=0.000		$X^2=27.122$ p=0.000		$X^2=21.730$ p=0.000	

Öğrencilerin okul başarısı algısı ile zorba, kurban, zorba/kurban ve katılmayan olma arasında anlamlı ilişki saptanmadı (Tablo 35). Okul başarı durumu çok iyi ve iyi; orta ve ortanın altı olarak iki grup haline getirildiğinde de zorba, kurban, zorba/kurban ve

katılmayan olma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığı görüldü (sırasıyla $X^2=1.817$, $p=0.178$; $X^2=1.131$, $p=0.288$; $X^2=2.016$, $p=0.156$; $X^2=1.341$, $p=0.247$).

Tablo 35. Öğrencilerin okul başarısı algısına göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Okul başarı durumu (n=398)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çok iyi	18	20.9	42	48.8	14	16.3	40	46.5
İyi	34	17.3	72	36.5	20	10.2	111	56.3
Orta	23	24.0	45	46.9	17	17.7	45	46.9
Ortanın altında	5	26.3	8	42.1	3	15.8	9	47.4
	$X^2=2.374$ $p=0.498$		$X^2=4.992$ $p=0.172$		$X^2=3.982$ $p=0.263$		$X^2=3.660$ $p=0.301$	

Öğrencilerin bugüne kadar tütün ve alkol kullanma durumları ile zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayan olma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır (Tablo 36).

Tablo 36. Öğrencilerin bugüne kadar tütün ve alkol kullanma durumlarına göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Tütün kullanma (n=398)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	8	29.6	14	51.9	6	22.2	11	40.7
Hayır	72	19.4	153	41.2	48	12.9	194	52.3
	$X^2=1.638$ $p=0.201$		$X^2=1.164$ $p=0.281$		$p=0.237$		$X^2=1.344$ $p=0.246$	
Alkol alma (n=398)								
Evet	20	22.7	38	43.2	11	12.5	41	46.6
Hayır	51	18.2	117	41.8	36	12.9	148	52.9
Bilmiyorum	8	26.7	12	40	6	20	16	53.3
	$X^2=1.805$ $p=0.406$		$X^2=0.105$ $p=0.949$		$X^2=1.263$ $p=0.532$		$X^2=1.096$ $p=0.578$	

Günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oyunu oynama sürelerine göre zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayanlar analiz edildiğinde, haftada 2 saatten daha fazla televizyon seyretmenin zorba olmayı; haftada bir saatten az bilgisayar oyunu oynamanın kurban ve zorba/kurban olmayı; günde bir saatten az televizyon

seyretmenin ve haftada iki saatten daha fazla bilgisayar oynamanın katılmayan olmayı attırdığı bulundu ve bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Kurban olmak ile günde iki saatten fazla televizyon seyretmek arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadı.(Tablo 37).

Tablo 37. Öğrencilerin günlük televizyon izleme ve haftalık bilgisayar oyunu oynama sürelerine göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Günlük TV izleme süresi (n=400)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	2	28.6	4	57.1	2	28.6	3	42.9
Günde yarım saat	3	12.5	11	45.8	3	12.5	13	54.2
Yarım ile bir saat arası	10	11.6	29	33.7	6	7	53	61.6
2-3 saat	29	19.6	64	43.2	19	12.8	74	50
4 saat	10	17.2	23	39.7	5	8.6	30	48.3
4 saatten fazla	27	35.1	38	49.4	20	26	32	58.4
	X ² =15.981 p=0.007		X ² =5.138 p=0.399		X ² =15.748 p=0.008		X ² =6.979 p=0.222	
Hiç+Günde yarım saat+Yarım ile bir saat arası	15	12.8	44	37.6	11	9.4	69	59
2-3 saat, 4 saat, 4 saatten fazla	102	23.3	125	44.2	44	15.5	136	48.1
	X ² =5.652 p=0.017		X ² =1.461 p=0.227		X ² =2.637 p=0.104		X ² =3.949 p=0.047	
Haftalık bilgisayar oyunu oynama süresi (n=399)								
Hiç	25	22.9	50	45.9	20	18.3	54	49.5
Haftada bir saatten az	20	20.2	53	53.5	16	16.2	42	42.4
1-3 saat	19	16.2	42	35.9	13	11.1	69	59
4-6 saat	7	21.2	15	45.5	4	12.1	15	45.5
7-9 saat	3	15.8	3	15.8	0	0	13	68.4
10 saat ya daha fazla	7	31.8	6	27.3	2	9.1	11	50
	X ² =3.721 p=0.590		X ² =15.290 p=0.009		X ² =6.607 p=0.252		X ² =8.704 p=0.121	
Hiç+haftada bir saatten az	45	21.6	103	49.5	36	17.3	96	46.2
1-3 saat+4-6 saat,+7-9 saat+10 saat ya da daha fazla	36	18.8	66	34.6	19	9.9	108	56.5
	X ² =0.478 p=0.489		X ² =9.132 p=0.003		X ² =4.538 p=0.033		X ² =4.302 p=0.035	

Öğrencilerin okulu ne kadar sevdiğine göre zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayan olma durumu analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmadı. “Sınıftaki öğrencilerin çoğu iyi ve yardımseverdir.” önermesine “Ne katılıyorum ne katılmıyorum+ katılmıyorum+ hiç katılmıyorum” yanıtı vermenin kurban olmayı, “tamamen katılıyorum+katılıyorum” yanıtı vermenin ise katılmayan olmayı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde arttırdığı bulundu. (Tablo 38).

Tablo 38. Öğrencilerin okulu sevme ve akran ilişkilerini algılama durumuna göre zorba, kurban, zorba/kurban olan ve katılmayanların karşılaştırılması

Okul sevgisi (n=399)	Zorba		Kurban		Zorba/kurban		Katılmayan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç sevmiyorum	3	33.3	2	22.2	1	11.1	5	55.6
Sevmiyorum	1	8.3	6	50.0	1	8.3	6	50.0
Ne seviyorum ne sevmiyorum	17	28.8	28	47.5	9	15.3	23	39.0
Seviyorum	29	22.3	44	33.8	18	13.8	75	57.7
Çok seviyorum	30	15.9	88	46.6	25	13.2	96	50.8
	X ² = 7.315 p=0.120		X ² =7.637 p=0.106		X ² =0.498 p=0.974		X ² =5.801 p=0.214	
Hiç sevmiyorum + Sevmiyorum+ Ne seviyorum ne sevmiyorum	21	26.3	132	41.4	43	13.5	171	53.6
Seviyorum + Çok seviyorum	59	18.5	36	45	11	13.8	34	42.5
	X ² =2.399 p=0.121		X ² =0.344 p=0.558		X ² =0.004 p=0.950		X ² =3.157 p=0.076	
Sınıftaki öğrencilerin çoğu iyi ve yardımseverdir. (n=395)								
Tamamen katılıyorum	32	19.2	63	37.7	26	15.6	98	58.7
Katılıyorum	29	22.3	52	40	19	14.6	68	52.3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	11	22.4	26	53.1	6	12.2	18	36.7
Katılmıyorum	3	13.6	11	50	2	9.1	10	45.5
Hiç katılmıyorum	6	22.2	15	44.4	2	7.4	8	29.6
	X ² =1.243 p=0.871		X ² =6.518 p=0.164		X ² =1.930 p=0.749		X ² =13.227 p=0.010	
Tamamen katılıyorum+ katılıyorum	61	20.5	115	38.7	45	15.2	166	55.9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum+ katılmıyorum+ hiç katılmıyorum	20	20.4	52	53.1	10	10.2	36	36.7
	X ² =0.001 p=0.978		X ² =6.210 p=0.013		X ² =1.505 p=0.220		X ² =10.823 p=0.001	

Yukarıda bahsedilen tüm ki-kare analizlerinin sonucunda zorba, kurban, zorba/kurban olma ve katılmayan bağımlı değişkenleri göz önüne alınarak, her birinin istatistiksel olarak anlamlı ilişki içinde olduğu bağımsız değişkenler aşağıda özetlenmiştir.

- Zorba olma ile Çimentaş İÖO'da olma, depresif olma, erkek olma, annenin okula gitmemiş olması, iki saat ve daha fazla televizyon seyretme arasında;
- Kurban olma ile Çimentaş İÖO'da olma, depresif olma, annenin okula gitmemiş olması, babanın okula gitmemiş olması, haftada bir saatten az bilgisayar oyunu oynama ve sınıfındaki öğrenciler yardımseverdir önermesine ne katılıyorum ne katılmıyorum, katılmıyorum, hiç katılmıyorum yanıtını verenler arasında;
- Zorba/kurban olma ile Çimentaş İÖO'da olma, depresif olma, annenin okula gitmemiş olması, babanın okula gitmemiş olması, babanın hayatta olmaması, haftada bir saatten az bilgisayar oyunu oynama arasında;
- Katılmayan olma ile Çimentaş İÖO'da olmama, depresif olmama, annenin okula gitmiş olması, babanın okula gitmiş olması, günde bir saatten az televizyon seyretmek, haftada iki ya da daha fazla saat bilgisayar oynamak, sınıfındaki öğrenciler yardımseverdir önermesine tamamen katılıyorum ve katılıyorum yanıtını verenler arasında anlamlı ilişki vardı.

Zorba, kurban, zorba/kurban ve katılmayan bağımlı değişkenlerinin her biri ile yukarıda özetlenen kendi bağımsız değişkenleri arasında forward stepwise metodu ile lojistik regresyon analizleri yapıldı.

Erkeklerin 2.08, depresif olanların 3.29 kat daha fazla akran zorbalığı yaptığı tespit edildi.

Çimentaş İ.Ö.O. öğrencilerinin 3.95, depresif olanların 3.81, babası okula gitmeyenlerin 5.126, sınıfındakilerin çoğunun iyi ve yardımsever olmasına ne katılan ne de katılmayanlar, katılmayanlar ve hiç katılmayanların 1.81 ve haftada bir saat ve daha az bilgisayar oyunu oynayanların 1.70 kat daha fazla akran zorbalığına uğradığı bulundu.

Depresif olanların 4.56 ve babası ölen öğrencilerin 3.53 kat daha fazla zorba/kurban olduğu bulundu.

Çimentaş İ.Ö.O. dışındaki ilköğretim okullarına gidenlerin 4.56, depresif olmayanların 3.91, babası herhangi seviyede okula gidenlerin 7.03, sınıfındakilerin çoğunun iyi ve yardımsever olmasına tamamen katılanlar ve katılanların 2.20 kat daha sık katılmayan olduğu bulundu (Tablo 39).

Tablo 39. Zorba, kurban, zorba/kurban, katılmayan değişkenleri için yapılan lojistik regresyon analizinin sonuçları

Zorba	B	p	O.R.	%95 G.A.	
Cinsiyet [Kız]					
Erkek	.731	.009	2.077	1.202	3.589
Depresif olma durumu [Depresif olmama]					
Depresif olma	1.190	.000	3.287	1.783	6.060
Kurban					
Okul [Çimentaş İ.Ö.O. dışındaki okullara gidenler]					
Çimentaş İ.Ö.O. öğrencileri	1.374	.000	3.950	1.928	8.091
Depresif olma durumu [Depresif olmama]					
Depresif olma	1.338	.000	3.812	2.028	7.166
Babanın okula gitme durumu [Babası okula gidenler]					
Babası okula gitmeyenler	1.634	.018	5.126	1.328	19.785
Sınıfındakilerin çoğunun iyi ve yardımsever olmasına katılma durumu [Tamamen katılanlar, katılanlar]					
Ne katılan ne de katılmayanlar, katılmayanlar ve hiç katılmayanlar	0.595	0.023	1.813	1.085	3.030
Haftalık bilgisayar oyunu oynama süresi [Bir saat ve üzeri]					
Haftada bir saatten daha az bilgisayar oyunu oynayanlar	0.532	0.023	1.703	1.077	2.692
Zorba/Kurban					
Depresif olma durumu [Depresif olmama]					
Depresif olma	1.518	0.000	4.561	2.233	9.316
Babanın hayatta olma durumu [Hayatta olanlar]					
Babası ölen öğrenciler	1.261	0.043	3.528	1.042	11.950
Katılmayan					
Okul [Çimentaş İ.Ö.O. öğrencileri]					
Çimentaş İ.Ö.O. dışındaki ilköğretim okullarına gidenler	1.517	0.000	4.561	2.131	9.761
Depresif olma durumu [Depresif olma]					
Depresif olmama	1.364	0.000	3.913	2.010	7.617
Babanın okula gitme durumu [Babası okula gitmeyenler]					
Babası okula gidenler	1.951	0.014	7.033	1.481	33.401
Sınıfındakilerin çoğunun iyi ve yardımsever olmasına katılma durumu [Ne katılan ne de katılmayanlar, katılmayanlar ve hiç katılmayanlar]					
Tamamen katılanlar, katılanlar	0.788	0.003	2.198	1.314	3.678

[ ] referans grubu işaret eder.

3.2 Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin güvenilirlik analizlerinin incelenmesi

Akran zorbalığına uğrama boyutunda değerlendirilen 11 madde; anket içinde sadece zorbalığa uğrama tiplerini ve sıklığını sorgulayan 4-13. sorularıdır. Bu sorularda kestirim noktasının üstünde herhangi bir yanıtın işaretlenmiş olması akran zorbalığına uğramayı getirir. Akran zorbalığı yapma boyutunda değerlendirilen 11 madde ise zorbalık yapma tiplerini ve sıklığını sorgulayan 24-33. sorulardır; yine aynı koşulu sağlama akran zorbalığını yapmayı getirir. Ölçeğin diğer maddeleri akran zorbalığı ile ilgili çeşitli tutumları ve özellikleri sorgular. Bu nedenle Cronbach alfa analizleri akran zorbalığına uğrama için 4-13. sorularla, akran zorbalığı yapma için 24-33. sorularla yapılmıştır. Aynı analiz akran zorbalığına uğrama ve ilgili tutumlar (23 madde); akran zorbalığı yapma ve ilgili tutumlar (13 madde) ile tekrarlandı. (Tablo 40).

Tablo 40. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Cronbach Alfa değerleri

	Madde sayısı	Cronbach Alfa değeri
Akran zorbalığına uğrama	11	.8204
Akran zorbalığına uğrama	23	.8256
Akran zorbalığı yapma	11	.8027
Akran zorbalığı yapma	13	.8348
Ölçeğin tamamı	40	.8094

Ölçeğin tamamının Cronbach Alfa değeri .8094 (Standardize Cronbach Alfa=.8632) olarak bulundu.

Anket maddeleri iki yarım analizine ortasından bölünerek alındığında, tek çift sıralaması içinde alımına göre Spearman-Brown ve ikinci yarı Cronbach alfa değeri daha düşük, birinci yarım Cronbach alfa değeri daha yüksek olarak bulundu (Tablo 41).

Tablo 41. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin iki yarım test (split half) güvenilirlik analizi sonuçları

	anketin birinci ve ikinci yarıları	tek, çift sıralaması içinde iki yarım
İki yarım tutarlılığı arasındaki korelasyon	.4653	.7438
Guttman iki yarım test katsayısı	.5997	.8494
Spearman-Brown iki yarım test güvenilirlik katsayısı	.6351	.8531
20 maddelik 1. yarım Cronbach alfa değeri	.8198	.6884
20 maddelik 2. yarım Cronbach alfa değeri	.5434	.6500

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu araştırma halen 3.600.000'den fazla nüfusuyla Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biri olan İzmir'de, 400.000'in üzerinde nüfusa sahip bir ilçe olan Bornova'nın ilköğretim okullarındaki akran zorbalığı yaygınlığını ölçmeye yönelik yapılmış hem il, hem de ilçe için ilk çalışmadır. Aynı zamanda bu çalışma ile Türkiye'de ilk kez Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin geçerlilik-güvenilirlik analizi yapılmış ve sonuçlar olumlu bulunmuştur.

4.1. Psikometrik özelliklerin değerlendirilmesi

İç tutarlılık Cronbach Alfa ve iki yarım test yöntemleriyle değerlendirildi. Ölçeğin tamamının Cronbach alfa değeri .81 bulundu (Tablo 40). Ölçeğin güvenilirliği .80 - .90 değerleri arasında bulunduğundan yüksek olarak değerlendirildi (4,94). Olweus, ölçeğinin iç tutarlılığını test ederken 5000'den fazla öğrenci ile yaptığı çalışmada, zorbalığa uğrama için olan maddeleri ya da zorbalık yapma için olan maddeleri kendi içinde kombine ederek yaptığı analizin sonucunda ölçeklerin içerdiği maddelerin sayısına göre farklılaşmakla birlikte Cronbach alfa değerlerini .80 ya da daha yüksek bulmuştur (64). 2003 yılında yayınladığı çalışmasında akran zorbalığına uğrama için .88, akran zorbalığı yapmak için .87 değerlerini bildirmiştir (90). Bu çalışmada Cronbach alfa değeri anket iki alt başlıkta incelendiğinde akran zorbalığına uğrama için (23 madde) .83 ve akran zorbalığı yapma için (13 madde) .84 olarak bulundu (Tablo 40). Bu değerler Olweus'un bulgularına benzerdir (90).

İki yarım test güvenilirlik analizlerinde anket maddeleri sıralı haliyle ikiye bölünerek analiz edildiğinde ilk ve ikinci yarım Cronbach alfa değerleri sırasıyla .82, .54; Spearman-Brown katsayısı .64 bulundu. Spearman-Brown katsayısı ve ikinci yarım Cronbach alfa değerinin yüksek olmamasının nedeni ikinci yarımda analize giren

soruların içinde ölçeğin iki farklı boyutuna ait soruların bulunması olarak düşünöldü (ikinci yirminin ilk üç ve son üç sorusu). Bunun üzerine Şencan'ın (94) önerdiği diğer yarıya bölme yöntemi, tek ve çift madde numaralarına göre anket maddeleri sıralanarak tekrar iki yarım analizi yapıldı. Bunun sonucunda Spearman-Brown katsayısı .85, ilk ve ikinci yarım Cronbach alfa değerleri sırasıyla .69 ve .65 olarak bulundu (Tablo 41).

Bu çalışmada Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketi akran zorbalığını değerlendiren bir başka araçla ya da ölçütle karşılaştırılmadı. Karşılaştırmada kullanılabilinecek, geçerli ve güvenilir tek ölçek Pekel'in "Akran zorbalığı kurbanlarını ve zorbalarını belirleme ölçeği"dir. Ancak söz konusu ölçeğin kestirim noktası Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinden çok farklıdır.

Test-tekrar test ya da öğretmen bildiriyle korelasyon anket anonim olarak uygulandığından yapılmadı. Ölçeğin geçerliliği konusunda daha fazla bilgi sağlamak için ileriki çalışmalarda akran zorbalığını değerlendiren uygun başka araçlarla ilişkisinin incelenmesi önerilmektedir.

4.2 Araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi

Bu çalışmada, zorba oranı %20.3, kurban oranı %42.5, zorba/kurban oranı %13.8 ve Katılmayan oranı %51.5 olarak bulundu. Zorba ve kurbanların içindeki zorba/kurbanlar göz ardı edildiğinde ise sadece zorba oranı %6.5 ve sadece kurban oranı %28.5 olarak bulundu (Tablo 7). Bu değerler okul çağındaki çocukların sağlıklı ilgili davranışları 2005-2006 çalışmasında benzer yaş grubu için saptanan tüm ülkeler ortalama değerlerinin oldukça üzerindedir (40). Bu fark okul çağındaki çocukların sağlıklı ilgili davranışları araştırmasında kullanılan, zorba ve kurban olma durumunu belirleyen iki sorunun ("akran zorbalığı yaptın mı?" ve "sana akran zorbalığı yapıldı mı?") Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinden alındığı ve aynı kestirim

noktası kullanıldığı için özellikle önemlidir. Bu çalışmadaki kurban oranı, okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması verilerine göre kurban oranının en yüksek olduğu Litvanya'nın (%29) bile üzerindedir, zorba oranı ise yine birinci sırada olan Litvanya'ya göre göreceli düşük olsa da, okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması kapsamında incelenen 39 ülke ile karşılaştırıldığında 10. sıradadır (40).

Diğer ülkelerle aradaki farkın olası nedenleri incelenen yaş grupları arasındaki farklar, sosyokültürel farklar ve akran zorbalığı ya da "bullying" kavramının diller arasında çevrilmesi sürecinde yaşanan dil-çeviri sorunları olabilir (33,88).

Araştırmanın sonuçlarını ülkemizde daha önce yapılmış çalışmalarla karşılaştırmak istediğimizde 6. ve/veya 7. sınıflara ait özgün verinin olmadığı görüldü. Çalışmada elde edilen zorba ve kurban oranları Alikashifoğlu ve arkadaşlarının İstanbul örneğinde 9-11. sınıflar üzerinde yaptığı çalışmanın verilerine yakındır. İki çalışmanın verileri kıyaslandığında bu çalışmadaki sadece kurban oranı %28.5, sadece zorba oranı %6.5 iken, Alikashifoğlu'nun çalışmasında aynı oranlar sırasıyla %22 ve % 9.2'dir (3). Zorba olma durumu oranları arasındaki fark ise literatürdeki yaş arttıkça zorbalık azalır genel bilgisi ile uyuşmamaktadır. Kurban olma durumu göz önüne alındığında fark bu çalışmadaki yaş grubunun daha küçük olması ile açıklanabilir(7,18,61). Ancak aynı yaşa ait farklı çalışma gruplarında dahi bu büyüklükteki değişkenlik olağan kabul edilebilir (36). Akran zorbalığı oranları pek çok çocuk için hem pubertenin başlangıcı, hem de yeni bir okul ve çevreye alışma zamanı olan 6-8. sınıflarda zirveye çıkmakta ardından azalmaya başlamaktadır (7,33,70). Bu çalışmada da 6., 7. sınıflarda zorba ve kurban olma durumları çok siktir bu bulgu çocuklarda bu davranışların prevalansı artmaya başlamadan önceki dönemde yapılacak girişimlerin problemi azaltmakta etkili olabileceğini

desteklemektedir. Bu açıdan baktığımızda koruyucu programların çocuklar 11 yaşına gelmeden önce başlatılması gerektiği düşünülmektedir (35). Akran zorbalığı ve/veya buna maruz kalmak çocuğun eğitimsel, sosyal ve duygusal uyumunun sağlıklı bir şekilde gelişmesi önünde önemli bir problemdir. Zorba ve kurban olma durumu prevalansları bu çalışmada azımsanamayacak yüksekliktedir. Bunlara ait olumsuz etkilerin sosyal maliyeti de yüksek olacaktır. Bu durumun aynı zamanda çocukların kendilerini gerçekleştirme potansiyellerinde önemli bir düşüşe neden olması da beklenebilir (16).

Kepenekçi ve Çınkır'ın 8. sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada eğitim yılı boyunca, herhangi bir şekilde kurban olma durumunu %100 olarak belirlemişlerdir, zorba oranından ise bahsedilmemektedir. Aradaki büyük farkın olası nedenleri kestirim noktası olarak yıl boyunca bir kere zorbalığa uğramayı almış olmaları ve/veya çalışma örneklemini sistematik olarak seçmemeleri olabilir (45).

Bu araştırmada zorbalık durumları cinsiyete göre değerlendirildiğinde zorba kızların oranı %15.1, zorba erkeklerin oranı %25.1; kurban kızların oranı %41.7, kurban erkeklerin oranı 42.5'dir (Tablo 8). Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırmasının Türk araştırma grubunun on üç yaş (ortalama yaş 13.9) zorba oranları kızlarda ve erkeklerde sırasıyla %13 ve %19 iken, kurban oranları yine sırasıyla %26 ve %29 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada saptanan cinsiyete göre zorba ve kurban oranları okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırmasının Türkiye 13 yaş grubu verilerine göre daha yüksek iken, yaş ortalaması 11.9 olan Türkiye 11 yaş grubu için zorba oranları kızlarda %16, erkeklerde %21 olup, bu araştırmanın verilerine benzemektedir (40). Akran zorbalığının yaşla azaldığını gösteren çalışmalara uygun olan bu bulgular, bu çalışmayla da benzerlik göstermektedir.

Literatür verileri erkeklerin kızlara göre daha sık doğrudan fiziksel zorbalık yaptığını bildirmektedir (2,5,61,73,103). Türkiye’de gerçekleştirilmiş, cinsiyet değişkeni incelenen çalışmalardaki sonuçlar nispeten karışıktır. Alikashiöglü’nün çalışmasında erkek öğrencilerin her sınıfta kızlara göre birbirlerine daha sıklıkta zorbalık yaptığı görülmüştür (2). Gültekin’in çalışmasında cinsiyetler arasında akran zorbalığına maruz kalma açısından fark saptanamamıştır (34). Kepenekçi ve Çinkır’ın çalışmasında akran zorbalığı 20 kategoride incelenmiş, bunların 11’inde (özellikle fiziksel zorbalık kategorilerinde) erkeklerin kızlara göre daha çok zorbalığa maruz kaldıkları bildirilmiştir (45). Kapçı’nın çalışmasında sözlü zorbalık erkeklerde daha yüksek bulunmuş, fakat diğer zorbalık tiplerinde anlamlı fark saptanamamıştır (44). Pişkin’in çalışmasında ise gerek zorba, gerekse zorba-kurban grupta erkek öğrencilerin, kurban grupta ise kız öğrencilerin oranı anlamlı biçimde yüksek bildirilmiştir (72). Pekel’in çalışmasında erkeklerin zorba olma olasılığı anlamlı olarak yüksek bulunmuş, diğer gruplarda böyle bir ilişki saptanamamıştır (69).

Bu çalışmada da zorba oranı erkeklerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (Tablo 30). Doğrudan ve dolaylı zorbalık yapma sıklıkları incelendiğinde yine erkeklerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha sık zorbalık yaptıkları bulundu. Bu durumun olası nedenleri erkeklerin okulda daha sık fiziksel kavga etmeleri, karşı taraf ile olan problemlerini fiziksel şiddet yolu ile çözmeye daha meyilli olmaları, erkek öğrencilerin kavgayı cesaret ve güçlerini kanıtlamak için bir fırsat olarak görmesi, bizim toplumumuzun (belki genel olarak tüm dünyada da) sosyal ve kültürel normlarının erkeklerin fiziksel kavga etmesini daha kabul edilebilir bulması olabilir (2,34).

Akran zorbalığının en sık gerçekleştiği yerler özellikle öğretmen yokken sınıfta ve bahçe/spor sahasıdır (Tablo 13). Çalışmada erişkin gözetiminin olmadığı ya da az

olduğu yerlerde şiddet daha sık ortaya çıktığı bulundu. Bu bulgu sıklık sıralaması aynı olmasa da Kepenekçi ve Çınkır'ın çalışması ile uyumludur (45). Buna rağmen öğrencilerin %82.8'i akran zorbalığına uğradığını birisine söylemiştir. En sık arkadaşları, sınıf öğretmeni ve anne babası ya da velisi ile paylaşmaktadır (Tablo 21). Ancak okuldaki öğretmenler ya da diğer yetişkinler, evdeki yetişkinlerden biri ya da diğer öğrenciler bu durumu durdurmak için öğrenciye yeterli destek vermemektedir (Tablo 26, Tablo27). Şiddete uğrayan bu çocuklar arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve evdeki yetişkinlerden yeterli destek görmemekte, yaşadıkları durumla baş başa bırakılmaktadırlar. Aynı zamanda akran zorbalığı konusunda zorba çocuklarla öğretmenlerden %41.3'ü, evdeki yetişkinlerden %32.8'i herhangi bir konuşma yapmadığı bulundu (Tablo 28). Bu durum çocukların şiddet uyguladıklarını erişkinlerin görmezden geldiğini düşündürmektedir.

Bu araştırmada öğrencilerin öz anne ve babası ile birlikte yaşayanlar ile diğerlerinin tekli analizinde akran zorbalığı grupları arasında herhangi bir istatistiksel anlamlı fark bulunmamakla beraber, zorba, kurban, zorba/kurbanlarda aile birliği bozulmuş olanlar, katılmayanlarda ise aile birliği korununanlar daha sıklıkla bulundu (Tablo 24). Kore'de yapılan bir araştırmada aile birliği olmayanlarda akran zorbalığı daha sık bulunmuştur (47). Bu durum ev-aile ortamı ve ruh sağlığı arasındaki ilişki ile açıklanabilir (18). Aile birliği ve akran zorbalığının araştırılması için daha büyük araştırma grubunda incelenmesi uygun olabilir.

Araştırmanın verilerine göre anne babaların eğitim düzeyleri ülke verilerine paraleldir (96). Anne eğitimi değerlendirildiğinde, annenin okullu olmasının zorba, kurban, zorba/kurban olmayı azaltırken, katılmayan olmayı arttırmakta olması istatistiksel olarak anlamlı bulundu (Tablo 32).

Babanın okullu olmaması ise kurban olmayı arttırırken, herhangi bir düzeyde okula gitmiş olması katılmayan olmayı arttırmaktadır. Babanın okula gidip gitmemesi ise zorba olmak ve hem zorba, hem de kurbanları içeren zorba/kurban olmakla ilişkili bulunmadı (Tablo 32). Babası hayatta olanlara göre babası ölenlerin, literatüre göre psikososyal açıdan en hassas grup olan zorba/kurban grubunda olma olasılığının 3.5 kat fazla olduğu bulundu (Tablo 32) (35,73). Çocuklar babalarını ya da yakınlarındaki erkek figürleri rol model alarak büyürler, babalar evdeki otoritenin sağlanmasında da önemlidirler (35). Bu bilgiler ışığında çocuğun hayatında babanın varlığının ve niteliklerinin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada akran zorbalığı sürecine gerek zorba, gerekse kurban olarak katılan öğrencilerde depresif olma sıklığı daha yüksek bulundu (Tablo 34). Bu bulgular van der Wal, Dake ve Seals'in çalışmaları ile uyumludur (18,85,97).

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının çalışmasında zorba, kurban, zorba/kurban gruplarının psikososyal sağlıkları gençler için kendini değerlendirme ölçeği ile incelenmiş ve toplam problem oranı, suçlu ve saldırgan davranış oranı ve kız zorbalar dışında somatik şikayetler, anksiyöz / depresif davranış oranı anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Çalışmanın longitudinal olmaması nedeniyle öğrencilerin depresif oldukları için mi zorba ya da kurban oldukları ya da zorba ya da kurban oldukları için mi depresif oldukları sorusuna yanıt verilememektedir (3).

Fekkes ve arkadaşlarının çalışması zorbalığa uğramak ile depresiflik arasındaki ilişkiyi altı aylık bir kohort çalışması dahilinde incelemiştir. Hollanda'da yapılan çalışmada 9-11 yaşındaki 1118 çocukta altı ay ara ile iki kez zorbalığa uğrama, depresiflik, anksiyete, altını ıslatma, baş ağrısı, uyku problemleri, karın ağrısı, iştahsızlık, gerginlik ve yorgunluk hissi sıklığı araştırılmıştır. Yılın başında zorbalığa uğramakta olanlarda uğramayanlara göre yılın sonunda depresiflik (OR 4.18, %95

GA 1.87-9.36), anksiyete (OR 3.01, %95 GA 1.72-5.25), altını ıslatma (OR 4.71, %95 GA 1.46-15.23), uyku problemleri (OR 1.91, %95 GA 1.09-3.34), karın ağrısı (OR 2.37, %95 GA 1.17-4.82), iştahsızlık (OR 2.21, %95 GA 1.25-3.90), gerginlik hissi (OR 3.04, %95 GA 1.64-5.65) ve yorgunluk hissi (OR 2.23, %95 GA 1.01-4.93) sıklığı anlamlı olarak daha sık bulunmuştur. Sene başında zorbalığa uğramayan öğrenciler içinde, o sırada depresif (OR 3.41, %95 GA 1.34-8.69), anksiyöz (OR 1.96, %95 GA 1.11-3-46) ve iştahsız (OR 2.11, %95 GA 1.16-3.81) olan öğrencilerin sene sonunda zorbalığa uğrama olasılıklarının olmayanlara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunduğu saptanmıştır (27).

Kumpulainen ve Rasanen'in Finlandiya'da yaptığı uzun izlemli çalışmalarında öğrencileri 8, 12 ve 15 yaşlarında incelemişlerdir. Sekiz yaşında zorba ya da kurban olanların ve 12 yaşında kurban olanların 15 yaşında psikiyatrik semptom sahibi olma olasılıkları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (50).

İngiltere'de 2848 dördüncü sınıf öğrencisinde yapılan bir çalışmada (101) öğrencilerle birebir görüşme yöntemiyle zorbalığa uğrama oranları ve çeşitli semptomların varlığı taranmıştır. Çalışmada bazen ve daha sık zorbalığa uğrayanların oranı %19 olarak saptanmış olup, bu öğrencilerde uyku problemi (OR 3.5 %95 GA 2-5-5.2), altını ıslatma (OR 1.7, %95 GA 1.3-2.4), üzgün hissetme (OR 3.6 %95 GA:1.9-6.8), karın ağrısı (OR 2.4, %95 GA 1.8-2.3) ve sık baş ağrısı (OR 2.4 %95 GA 1.8-3.) diğer öğrencilere göre daha sık olduğu bildirilmiştir. Araştırmacılar bu gibi semptomlar ile başvuran olguların okulda zorbalığa uğrama durumlarının sorgulanmasının faydalı olacağını belirtmektedirler. Bu çalışmada da depresif olma ile akran zorbalığı arasında ilişki bulunmuştur, ancak çalışmanın kesitsel olması nedeniyle ilişkinin yönü hakkında yorum yapılamamaktadır.

Öy'ün 9-13 yaşındaki 432 öğrencide yaptığı çocukluk çağı depresyon ölçeğini Türkçe'ye uyarlama çalışmasında öğrencilerin %10'u 19 ve üstü puan almışlardır (68). Bu çalışmanın tüm araştırma grubu incelendiğinde aynı oran %16.3'tür (Tablo 12), kurbanlarda %68.9'a kadar çıkmaktadır (Tablo 34). Toplumda 9-12 yaş çocuklarda majör depresif bozukluk klinik tanısı sıklığı %3-5'tir (8). Her ne kadar çocukluk çağı depresyon ölçeği tanı değil tarama aracı olsa da bulunan depresif duygu durum oranları çok yüksektir. Bu çocukların içinde klinik olarak majör depresif bozukluk tanısı alması olası büyük bir grup bulunmaktadır.

Çalışmanın verileri yukarıdaki araştırmaların verileri ışığında irdelendiğinde, incelenen okullardaki yüksek depresif duygu durumu oranının gelecekte bu öğrencilerin zorbalığa daha da fazla başvurabileceğini ve halen var olan oldukça yüksek zorbalık oranının da gelecekte artan depresif ve anksiyöz duygu durumu, uyku problemi, altını ıslatma vs. gibi semptomlarda artışa neden olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca çocukluk çağı depresyon ölçeği puanlarına göre depresif olan kurbanların %68.9'u ve zorbaların %39.3'ünün klinik olarak majör depresif bozukluk tanısı almaları olası olup, bu gruptaki çocuklarda anksiyete bozukluğu, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ya da öğrenme güçlüğü gibi sorunlar da var olabilir (8). Depresyon hastalarında düşük benlik saygısı, çaresizlik, umutsuzluk, sosyal becerilerde yetersizlik genellikle eşlik eder. Tüm bu etkenler öğrenme, gelişme çağındaki çocuklarda önemli işlev kayıplarına neden olur (68).

Zorbalığın akademik performans üzerindeki etkisi olumsuzdur (73). Pekel çalışmasında zorba/kurbanların akademik başarı puanlarının daha düşük olduğunu bulmuştur (69). Bu çalışmadaki öğrencilerin algıladıkları okul başarı durumları ve akran zorbalığı grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bu durumun nedeni akademik başarının gerçek okul notu ile değil, öğrencinin algısı ile ölçülmüş olması olabilir.

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının 3519 9-11. sınıf öğrencisinde yaptığı çalışmada alkol alımı ve tütün kullanımı ile akran zorbalığı grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur(3). Bu araştırmada zorba, kurban, zorba/kurban olanlarda tütün kullanma, katılmayanlarda kullanmama daha sıkı ancak fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı. Alkol kullananma ile zorba, kurban, zorba/kurban ve katılmayan arasında belirgin bir fark bulunmadı. Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının çalışma grubunun büyük olması, ayrıca yaşının bu çalışma grubundan büyük olması tütün ve alkol kullanımını artırmış ve aradaki farka neden olmuş olabilir.

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının çalışmasında tüm akran zorbalığı grupları arasında günde dört saat ve üzeri televizyon seyretme ve haftada dört saat ve üzeri bilgisayar oyunu oynama açısından anlamlı fark bulunmuş, bu araştırmada ise aynı kestirim noktası kullanıldığında anlamlı fark bulunmamıştır (3). Bu çalışmada kestirim noktası olarak televizyon izleme için günde iki saat ve üzeri ve bilgisayar oyunu oynama için haftada bir saat ve üzeri kullanıldığında, zorba olanlarda günde iki saat ve üzeri, katılmayanlarda günde iki saatten az televizyon izlemenin, ayrıca kurban, zorba/kurban olanlarda haftada bir saatten az ve katılmayanlarda haftada bir saatten fazla bilgisayar oyunu oynamanın istatistiksel olarak anlamlı şekilde arttığı bulunmuştur (Tablo 39). İki çalışmanın kestirim noktalarının ve yaş gruplarının birbirine benzememesi sonuçların farklı olmasına neden olmuş olabilir.

Akranlar, akran zorbalığını öncelikle gören ve duyanlar olarak müdahale programlarında özellikle yer almalıdırlar. Bu araştırmada öğrenciler akran zorbalığına uğradıklarını çoğunlukla arkadaşları ve öğretmenleri ile paylaşmıştır (Tablo 15). Bu bulgular Pişkin'in bulgularıyla uyumludur (72).

Araştırma grubunun sosyoekonomik durumu düşük ve orta düzeydekilerin toplamının %96.4 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sosyoekonomik durum dağılımı çok bozuktur (Tablo 11). Bu durum sosyoekonomik durumu aynı yöntemle ölçen okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması 2005-2006 raporundaki Türkiye verileriyle sıkı bir paralellik göstermektedir. Bu çalışma ve okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırmasının sosyoekonomik durum dağılımı sırasıyla düşük sosyoekonomik durum %63.8, %70, orta sosyoekonomik durum %32.6, %20, yüksek sosyoekonomik durum %3.6, %5'tir (102). Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırması Türkiye verilerinde kurban olmak ile düşük sosyoekonomik durum arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (40). Bu araştırmada ise bu yönde bir bulgu yoktur (Tablo 33). Okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları araştırmasına (n=5552) göre bu araştırmanın çalışma grubunun (n=393) küçük olması istatistiksel farkın ortaya çıkmasına engel olmuş olabilir. Bir diğer olasılık ise öğrencilerin %96.4'ünün orta ve düşük sosyoekonomik durumda bulunmasının eşitsizliği eşitlemiş olmasıdır. Genç erişkinler sosyoekonomik eşitsizliklerin ve eşitsiz fırsatların farkındadırlar, fakat bazıları ailelerin işlerini ya da eğitim durumlarını, bazıları da gelirlerini doğru bildirmekte zorluk çekmektedirler. Bu nedenle okul çağındaki çocukların sağlıkla ilgili davranışları çalışmasında aile zenginliği (eşyaların kullanımı) aile gelirinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Bunun sebebi genç erişkinlerden ailelerinin ve anne babalarının gelir seviyeleri hakkında bilgi almak konusundaki zorluktur (16,18,40). Kore'de yapılan prevalans çalışmasında zorbalık yüksek ve düşük sosyoekonomik statülü ve bütünlüğü bozulmuş ailelerde daha yüksek bulunmuştur (47). Türkiye'deki çalışmalarda Alikashifoğlu ve arkadaşları sosyoekonomik düzeyin bu araştırmada da kullanılan sorularla ölçüldüğü çalışmada, kurbanların sosyoekonomik düzeyini

diğerlerine göre daha düşük bulmuşlardır (3). Pişkin'in farklı sosyoekonomik durumları temsil ettiğini belirttiği okullarda yaptığı çalışmasında kurban öğrencilerin oranının sosyoekonomik durum açısından farklılaşmadığı, zorba öğrencilerin en fazla üst sosyoekonomik durumda, zorba-kurban öğrencilerin ise en fazla alt sosyoekonomik durumda oldukları bildirilmekle beraber, istatistiksel analiz sonucu ya da yüzde verisi verilmemektedir (72). Kapçı'nın çalışmasındaysa okulların bulunduğu semte göre öğrencilerin %56'sının alt, geri kalanın üst sosyoekonomik düzeyleri temsil eden okullardan olduğu kabul edilmiştir. Buna göre sosyoekonomik düzey ile zorbalığa maruz kalma arasında ilişki bulunmamıştır (44).

Araştırma grubundaki tüm okulların kurban ve katılmayan olma durumları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklıydı (Tablo 22). Özellikle Çimentaş İ.Ö.O.'nda akran zorbalığına karışma düzeyi diğer okullara göre yüksekken, katılmayan olma ise düşüktü ve diğer okullara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede farklıydı (Tablo 29). Kurban olma ve katılmayan olma için yapılan lojistik regresyon analizlerinde de bu fark devam etti (Tablo 39). Okul müdürünün araştırmacıya aktadığı gözlemlerine göre, Çimentaş İÖO'nu diğer okullardan ayıran özellikler arasında okulun bulunduğu bölgenin İzmir'e doğu ve güneydoğu Anadolu'nun sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerinden göç alması, okul çevresinde ve içinde dahi silahla ve kesici-delici aletle yaralamaların sık görülmesi, ailelerin çocukları ve hayatları konusun ilgisiz ve duyarsız olmasıdır.

Araştırmada kurbanlar ve katılmayanlar için yapılan lojistik regresyon analizlerinde, öğrencilere sınıf arkadaşlarının desteği iyi ve yardımsever olmaları üzerinden sorulduğunda, desteklendiğini düşünenlere göre desteklenmediğini düşünenlerin 1.8 kat olasılıkla kurban ve desteklenmediğini düşünenlere göre desteklendiğini düşünenlerin 2.2 kat olasılıkla katılmayan oldukları bulundu (Tablo 39). Buna göre,

literatüre uygun olarak akran zorbalığına uğrayan çocuklar akranlarının desteğine olan inançlarını ve güvenli okul ortamını kaybetmişlerdir (16,40).

Bu veriye paralel olarak kurbanlar en fazla depresif olma oranına sahipken, depresif olmamak katılmayan olma olasılığını arttırmaktadır. Lojistik regresyon analizi sonucunda zorba, kurban, zorba/kurbanlarda depresyon risk faktörü olarak kalmaya devam ederken, katılmayanlar 3.9 kat daha fazla depresif değillerdir. Bu bulgu tartışmanın daha önceki bölümünde de belirtildiği gibi literatür verileriyle uyumludur (3,18,35,61,85,97).

Anne eğitim durumu ile bağımlı değişkenlerin tekli analizlerinde istatistiksel anlamlılık belirgin iken lojistik regresyon modellerinde incelendiğinde hiç birinin sonucunda ilişkili faktör olarak kalmadı (Tablo 39). Bu durum her açıdan sıklıkla akran zorbalığı gruplarında yer alan erkek çocukların babalarını rol model olarak almaları ve annelerinden etkilenmemeleri ya da gruplar içinde anne eğitim düzeyinin dengeli dağılmış olması nedeniyle olabilir.

Babası hayatta olanlara göre babası ölenlerin, literatüre göre psikososyal açıdan en hassas olan zorba/kurban grubunda olma olasılığının 3.5 kat fazla olduğu bulundu (Tablo 32), (35,73). Bu bulgu baba rolünün çocuğun akran zorbalığından korunma konusundaki olası rolünü göz önüne koymaktadır. Prospektif çalışmalarla babanın hangi özelliklerinin bu etkiye neden olduğunun saptanması geleceğe yönelik korunma programlarının daha da geliştirilmesinde etkili olabilir.

SONUÇ

Bornova'da 6. ve 7. sınıflardaki akran zorbalığı sıklığını ölçmek için Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketi kullanıldı. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçe'ye uyarlama ve geçerlilik güvenilirlik analizleri yapıldı. Anketin geçerli ve güvenilir bulundu. Eşlik eden faktörler olarak cinsiyet, yaş, depresif duygu durumu varlığı, evde birlikte yaşanan ebeveynin niteliği, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, okul başarısı algısı, okul sevgisi, akran desteği algısı, tütün, alkol kullanımı, televizyon izleme süresi, bilgisayar oyunu oynama süresi ve sosyoekonomik durum incelendi.

Akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına uğrama bu yaş grubu için Türkiye'de yapılmış diğer çalışmaların sonuçlarıyla uyumluydu. Erkekler kızlara göre daha sık zorba ve kurban olmaktadır. Erkekler kızlara göre hem doğrudan, hem de dolaylı olarak daha sık zorbalığa uğramakta ve belirgin olarak daha fazla doğrudan ve dolaylı zorbalık yapmaktadır.

Araştırma grubunun sosyoekonomik durumu düşük, orta, yüksek olarak sınıflandığında; yarısından fazlası düşük, neredeyse tamamı düşük-orta sınıfta yer aldı. Ancak akran zorbalığı durumları ile sosyoekonomik durum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadı.

Öğrencilerin annelerinin herhangi düzeyde okula gitmiş olmasının katılmayan olmayı arttırırken, hiç okula gitmemiş olmasının zorba, kurban ve zorba/kurban olmayı arttırdığı bulundu. Babanın okula gitmemiş olması kurban olmayı arttırırken, gitmiş olması katılmayan olmayı arttırmaktadır. Babası hayatta olmayanlar ise daha sık zorba/kurban olmaktadır.

Kurbanlar akranlarını destekleyici bulmazken, katılmayanlar için durum tersidir. Akran desteği ile zorba ve zorba/kurban olma arasında anlamlı ilişki yoktur.

Akran zorbalığına karışan öğrencilerde depresif olma anlamlı derecede sıktır. Akran zorbalığına katılmayan öğrencilerde ise depresif olma durumu anlamlı düzeyde daha azdır.

Çimentaş İÖÖ. öğrencileri akran zorbalığı sıklıklarının en yüksek olduğu okulda öğrenim görmektedir.

Bornova örnek grubunda okul başarısı algısı, okul sevgisi, tütün, alkol kullanımı ile akran zorbalığı durumları arasında anlamlı ilişki yoktur.

ÖNERİLER

Yabancı dillerde “bullying, mobbing, vs” olarak geçen kavram bu çalışmada “akran zorbalığı” olarak kullanılmıştır. Ancak Türkçe literatürde “akran istismarı” şeklinde kullanıma da rastlanılmaktadır. Literatürümüze 2000’li yıllarda çok yeni giren bu kavramın uzmanlarca Türkçe kullanımında dil birliğinin sağlanması konunun değerlendirilmesi ve gelişiminde önemlidir.

Orijinal anket 10-16 yaş arasındaki okul çocukları için geliştirilmiştir. Bu çalışmanın örneklemini, ortalama yaşı 12.5 ± 0.7 olan altıncı ve yedinci sınıf öğrencileridir. Sonraki çalışmalarda yaş sınırı 10-16’ya genişletilerek Türkçe anketin yaş sınırı artırılabilir.

Okullarımızda akran zorbalığı problemine sık olarak rastlanmaktadır. Halen Türkiye’den yapılmış akran zorbalığı çalışmaları üç büyük kentle sınırlıdır. Daha küçük şehirlerde ve diğer bölgelerde durumun belirlenmesi için Türkiye temsiliyeti olan bir prevalans çalışması faydalı olacaktır. Akran zorbalığına eşlik eden faktörlerin Türkiye örneğinde prospektif olarak araştırılmasının sağlayacağı veriler her alandan çocuklar ve gençlerle ilgilenen kişilere çalışmalarında yol gösterici olacaktır.

Akran zorbalığı konusunda Milli Eğitim Bakanlığı baş aktörlerden biridir. Ancak halen Milli Eğitim Bakanlığı’nın akran zorbalığı problemine karşı geliştirmiş olduğu bir program bulunmamaktadır. Bakanlığın var olan bilimsel bilgi birikimine dayanan kapsamlı bir programı uygulamaya koymasının öğrencilerin psikolojik sağlığını ve okul başarısını olumsuz etkilediği bilinen akran zorbalığı prevalansının azaltılmasında yararlı olacaktır.

Okul sağlığı hizmetlerini okul içinde karşılayacak biyopsikososyal yaklaşımlı birimlerin oluşturulması, var olan rehberlik hizmetlerinin desteklenmesi zorunluluktur. Bu konuda Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının ve üniversitelerin ortak çalışmaları gereksinimlere müdahalenin perspektifini genişletecektir.

Okuldaki zorbalık kurbanın değil okulun tümünün problemi ve okulların bu durumu önlemek için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Türkiye'ye uygun olarak geliştirilecek olan müdahale programları tüm okulu, aileyi ve toplumu içermelidir.

Konunun önemi ve gerekli müdahalelerin tartışılması ve politika üretme aşamalarında sağlık, eğitim ve psikoloji alanlarından uzmanlar ortaklaşa çalışmalıdırlar.

Bornova ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarında altıncı ve yedinci sınıflara ait bulgular göz önünde bulundurulduğunda öncelikli sağlık sorunu olarak ortaya çıkan akran zorbalığını azaltmaya dair müdahale için zaman kaybedilmemelidir. Konunun tarafları olan ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Ege Üniversitesi ve ilçe Sağlık Grup Başkanlığı arasında koordinasyon ve eşgüdüm sağlanmalıdır. Yapılacak müdahale çalışmalarında Çimentaş İlköğretim Okulu öncelikle ele alınabilir.

Akran zorbalığı ile ilgili gelecek araştırmalarda sosyoekonomik durumun daha ayrıntılı incelenmesi, okul başarısının nesnel olarak ölçülmesi, bilgisayar oyunu oynama ve televizyon izleme sürelerinin yanında içeriklerinin de şiddet öğeleri açısından sorgulanması, toplumsal ve aile içi şiddeti sorgulayan değişkenlerin eklenmesi çalışmaları geliştirecektir.

BÖLÜM VI

ÖZET

İZMİR İLİ BORNOVA İLÇESİNDE İLKÖĞRETİM 6. VE 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI, ETKİLEYEN VE EŞLİK EDEN FAKTÖRLER

Dr. Hilal TIPIRDAMAZ SİPAHİ

Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ali Osman KARABABA

Eylül 2008, 126 sayfa

Bu çalışmada İzmir ili Bornova ilçesindeki ilköğretim altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı yaygınlığının saptanması, eşlik eden faktörlerin ortaya koyulması ve Olweus öğrenciler için akran zorbalığı (OÖAZ) anketi'nin Türkçe'ye ve Türkiye'ye uyarlanarak, geçerlilik, güvenilirlik analizinin yapılması amaçlandı.

2008 yılı Nisan ayında sekiz ilköğretim okulunda, 405 altıncı ve yedinci sınıf öğrencisine bir ders saatinde OÖAZ anketi, çocukluk çağı depresyon ölçeği ve sosyodemografik özelliklerin sorgulandığı kişisel bilgi formu uygulandı. Araştırma için Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Etik Kurulu ve Valilik onayı alındı. Uygulama öncesinde velilerden ve öğrencilerden bilgilendirilmiş onam formu alındı.

OÖAZ anketinin Cronbach alfa değeri .81, Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulundu. Araştırma grubu içinde akran zorbalığı yapma (zorba) sıklığı %20.3, akran zorbalığına uğrama (kurban) sıklığı %42.3, hem zorbalık yapma, hem de akran zorbalığına uğrama (zorba/kurban) sıklığı %13.8 ve katılmama (zorba veya kurban olmama) sıklığı %51.3 olarak bulundu. Erkekler kızlara göre daha sık zorba ve kurban olmaktadır.

Lojistik regresyon analizlerinin sonuçlarına göre; erkeklerin, depresif olanların daha sık akran zorbalığı yaptığı; depresif olanların, babası okula gitmeyenlerin, akran desteği olmayanların daha fazla akran zorbalığına uğradığı; depresif olanların ve babası ölen öğrencilerin daha fazla zorba/kurban olduğu; depresif olmayanların, babası herhangi seviyede okula gidenlerin, akran desteği olanların daha sık katılmayan olduğu bulundu.

Sonuç olarak OÖAZ anketinin Türkiye için geçerli ve güvenilir bulunmuştur. Zorba ve kurban olma sıklığı Türkiye'de daha önce yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu bir şekilde yüksek olarak bulundu. Bu çalışma Türkiye örneğinde akran zorbalığı sıklığı ve eşlik eden faktörlerin prospektif olarak araştırılması, gerekli müdahalelerin tartışılması ve politika üretme çalışmalarının yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu girişimlerde akran zorbalığını geniş bir açıyla ele alabilmek amacıyla sağlık, eğitim ve psikoloji alanlarından uzmanlar ortaklaşa çalışmalıdırlar.

Anahtar sözcükler: akran zorbalığı, prevalans, okul, Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketi, çocuklar için depresyon ölçeği, CDI

e-posta: hilalsipahi@mail.ege.edu.tr

SUMMARY

BULLYING IN SIXTH AND SEVENTH GRADE PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN BORNOVA REGION OF IZMIR PROVINCE AND ITS DETERMINANTS AND ASSOCIATED FACTORS

Hilal TIPIRDAMAZ SIPAHI, MD

Doctoral Theses, Ege University Medical Faculty Public Health Department

Director of theses: Ali Osman KARABABA, MD, Prof.

2008 September, 126 pages

The aim of the study was to evaluate the extent of bullying in sixth and seventh grade primary school students in Izmir-Bornova and factors associated with it and to determine the reliability and validity of the revised Olweus bully victim questionnaire (OBVQ) in Turkish.

The study is conducted on 405 students in sixth and seventh classes of eight schools in April 2008. The revised OBVQ, childrens' depression inventory (CDI) and a form investigating sociodemographic factors were used as survey instruments. The study was approved by Ege University Research Ethics Committee and the Governor's office. Written informed consents were taken both from the parents and the students before the application of the questionnaires.

Alpha coefficient and split half reliability scores for the OBVQ were .81 and .85, respectively.

The prevalances of bullying, being bullied, bully/victim and non-involved students were 20.3%, 42.3%, 13.8% and 51.3%, respectively. Bullying and being bullied were more prevalent among boys.

In logistic regression analyses being male and being depressive were significantly associated with bullying; being depressive, having an uneducated father and percived poor peer support with being bullied; being depressive and not having a father with being bully/victim; not being depressive, having an educated father and percived good peer support with being non-involved.

In conclusion these findings suggest that the OBVQ is valid and the reliable for the Turkish sample. Prevalence of bullying and being a victim were high and in concordance with the previous studies performed in Turkey. Prospective evaluation of bullying and associated factors in a sample representative of Turkey, discussion of relevant interventions and studies for production of politics are necessary. These interventions should be planned by collaboration of health, education and psychology specialists.

Key words: bullying, prevalence, school, Olweus bully victim questionnaire, children's depression inventory, CDI

e-mail: hilalsipahi@mail.ege.edu.tr

BÖLÜM VII

KAYNAKLAR

1. Adelman, P.K. (2005) Social environmental factors and preteen health-related behaviors. *J Adolesc Health*. 36:36-47.
2. Alikafıoglu, M., Erginöz, E., Ercan, O., et al. (2004) Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *Eur J Public Health*., 14:173-7.
3. Alikafıoglu, M., Erginöz, E., Ercan, O., et al. (2007) Bullying behaviours and psychosocial health: results from a cross-sectional survey among high school students in Istanbul, Turkey. *Eur J Pediatr*., 166:1253-60.
4. Baldry, A.C. (2003) Bullying in schools and exposure to domestic violence, *Child Abuse & Neglect*, 27: 713–732
5. Baldry, A.C., Farrington, D.P. (1999) Types of bullying among Italian school children. *J Adolesc*, 22:423-26.
6. Bauer, N.S., Lozano, P., Rivara, F.P. (2007) The effectiveness of Olweus bullying prevention program in public middle schools: A controlled trial. *J. Adolesc. Health*, 40:366-274.
7. Berger, K.S. (2007) Update on bullying at school:science forgotten? *Developmental Review*, 27:90-126.
8. Bodur, H., Üneri, Ö.Ş. (2008) Çocuk ve ergenlerde majör depresif bozukluk bir gözden geçirme *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9:105-110.
9. Bosworth, K., Espelage, D.L., Simon, T.R. (1999) Factors associated with bullying behavior in middle school students. *J Early Adoles.*, 19:341-362.
10. Brown, S.L., Birch, D.A., Kancherla, V. (2005) Bullying perspectives: experiences, attitudes, and recommendations of 9- to 13-year-olds attending health education centers in the United States. *J Sch Health*., 75:384-92.
11. Card, N.A., Little, T.D. (2006) Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential relations with psychosocial adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 30:466-80.
12. Chan, J.H.F., Myron, R., Crashaw, M. (2005) The efficacy of non-anonymous measures of bullying. *School Psychology International*, 26:443-458.
13. Craig, W.M. (1998) The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children. *Person. Individ. Diff.* 1998;24:123-130.

14. Crick, N.R., Ostrov, J.M., Burr, J.E. et al. (2006) A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Applied Developmental Psychology*, 27:254-268.
15. Crothers, L.M., Levinson, E.M. (2004) Assessment of bullying: A review of methods and instruments. *Journal of Counseling and Development*, 82: 496-503.
16. Currie C. et al (eds.) (2004). Young People's Health in Context: international report from the HBSC 2001/02 survey. WHO Policy Series: Health policy for children and adolescents Issue 4, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen. <http://www.hbsc.org/publications/reports.html> Erişim: 11.04.2007
17. Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., et al. (2008) Researching health inequalities in adolescents: the development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) family affluence scale. *Soc Sci Med*, 6:1429-36.
18. Dake, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K. (2003) The nature and extent of bullying at school. *J Sch Health.*, 73(5):173-80.
19. David-Ferdon, C., Feldman Hertz, M. (2007) Electronic Media, Violence, and Adolescents: An Emerging Public Health Problem. *Journal of Adolescent Health* 41 S1–S5
20. Due, P., Holstein, B.E., Lynch, J., et al. (2005) Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *Eur J Public Health*, 15:128-32.
21. Due, P., Lynch, J., Holstein, B., et al. (2003) Socioeconomic health inequalities among a nationally representative sample of Danish adolescents: the role of different types of social relations. *J Epidemiol Community Health*, 57:692-8.
22. Ercan, O., Alikashiöğlu, M., Erginöz, E., et al (2001) İstanbul lise gençlerinde riskli davranışların sıklığı ve cinsiyete göre dağılımı (Cerrahpaşa Gençlik Sağlığı Araştırması 2000) *Türk Pediatri Arşivi* ,36:199-211.
23. Eslea, M., Rees, J. (2001) At what age are children most likely to be bullied at school? *Aggressive Behavior* 27:419-429.
24. Eslea, M., Menesini, E., Morita, Y, et al. (2003) Friendship and loneliness among bullies and victims: Data from seven countries. *Aggressive Behaviour* 30:71-83.
25. Espelage, D.I. (2003) Research on school bullying and victimization: what have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review* 32:365-383.
26. Fekkes, M., Pijpers, F.I., Fredriks, A.M., et al. (2006) Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics*, 117(5):1568-74.

27. Fekkes, M., Pijpers, F.I., Verloove-Vanhorick, S.P. (2006) Effects of antibullying school program on bullying and health complaints. *Arch Pediatr Adolesc Med.* 160(6):638-44.
28. Finkelstein, D.M., Kubzansky, L.D., Capitman, J., et al. (2007) Socioeconomic differences in adolescent stress: the role of psychological resources. *J Adolesc Health*, 40:127-34.
29. Forero, R., McLellan, L., Rissel, C., et al. (1999) Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *BMJ.*, 319:344-8.
30. Friestad, C., Klepp, K.I. (2006) Socioeconomic status and health behaviour patterns through adolescence: results from a prospective cohort study in Norway. *Eur J Public Health*, 16:41-7.
31. Glew, G.M., Fan, M.Y., Katon, W., et al. (2005) Bullying, psychosocial adjustment, and academic performance in elementary school. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 159:1026-31.
32. Gofin, R., Palti, H., Gordon, L. (2002) Bullying in Jerusalem schools: victims and perpetrators. *Public Health.* 116:173-8.
33. Griffin, R.S., Gross, A.M. (2004) Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for future research. *Aggression and Violent Behavior*, 9:379-400.
34. Gültekin Z. (2003) Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Ens. Psikoloji AD., Yüksek lisans tezi.
35. Güvenir, T. (2008) Okulda Akran istismarı. Kök Yayıncılık, Ankara.
36. Hawker, D.S., Boulton, M.J. (2000) Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: a meta-analytic review of cross-sectional studies. *J Child Psychol Psychiatry*, 41:441-55.
37. Hay, D.F., Payne, A., Chadwick, A. (2004) Peer relations in childhood. *J Child Psychol Psychiatry*, 45:84-108.
38. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) organizasyonu resmi sitesi <http://www.hbsc.org/overview.html> Erişim: 06.08.2008
39. Houbre, B., Tarquinio, C., Thuillier, I. (2006) Bullying among students and its consequences on health. *Eur J Psychol Educ* 21:183-288.
40. Inequalities in young people's health. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2005-2006 survey. Health Policy for children and adolescents no:5. World Health Organization Europe. <http://www.hbsc.org/publications/reports.html> Erişim: 16.07.2008

41. Juvonen, J., Graham, S., Schuster, M.A. (2003) Bullying among young adolescents: the strong, the weak, and the troubled. *Pediatrics*, 112:1231-7.
42. Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Marttunen, M., et al. (1999) Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *BMJ.*, 319:348-51.
43. Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., et al. (2000) Bullying at school--an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *J Adolesc.*, 23:661-74.
44. Kapçı, E.G. (2004) İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısı ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37:1-13.
45. Kepenekci, Y.K., Cinkir, S. (2006) Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse Negl*, 30:193-204.
46. Key information from the literature about bullying
www.dest.gov.au/sectors/school_education/publications_resources/indexes/documents/research_summary_rtf.htm Erişim: 19.10.2006
47. Kim, Y.S., Koh, Y.J., Leventhal, B.L. (2004) Prevalence of school bullying in Korean middle school students. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 158:737-41.
48. Kim, Y.S., Leventhal, B.L., Koh, Y.J., et al. (2006) School bullying and youth violence: causes or consequences of psychopathologic behavior? *Arch Gen Psychiatry.*, 63:1035-41.
49. Klomek, A.B., Marrocco, F., Kleinman, M., et al. (2007) Bullying, depression and suicidality in adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 46:40-49.
50. Kumpulainen, K., Räsänen, E.(2000) Children involved in bullying at elementary school age: their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. An epidemiological sample. *Child Abuse Negl*. 24:1567-77.
51. Kyriakides, L., Kaloyirou, C., Lindsay, G. (2006) An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. *Br J Educ Psychol.*, 76:781-801.
52. Li, Q. (2006) Cyberbullying in schools. A research of gender differences. *School Psychology International*, 27:157-170.
53. Liang, H., Flisher, A.J., Lombard, C.J. (2007) Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. *Child Abuse Negl*, 31(2):161-71.

54. Loeber, R., Farrington, D.P. (2000) Young children who commit crime: epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Dev Psychopathol.*, 12:737-62.
55. Macmillan, R., Hagan, J. (2004) Violence in the transition to adulthood: adolescent victimization, education and socioeconomic attainment in later life. *Journal of Research on Adolescence*, 14:127-58.
56. McGuckin, C., Lewis, C.A. (2006) Experiences of school bullying in northern Ireland: data from the life time and times survey. *Adolescence*, 41:313-320.
57. Nansel, T.R., Craig, W., Overpeck, M.D., et al. (2004) Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Arch Pediatr Adolesc Med.*, 158:730-6.
58. Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., et al. (2001) Bullying behaviors among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA*, 285:2094-100.
59. Olweus, D. (1977) Aggression and peer acceptance in adolescent boys: two short term longitudinal studies of ratings. *Child Development* 48:1301-13.
60. Olweus, D. (1995) Bullying or peer abuse at school: facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 4:196-200.
61. Olweus, D. (2003) Bullying at school. Blackwell Publishing, Oxford, United Kingdom.
62. Olweus, D. (2003) A profile of bullying. *Educational Leadership*. March:12-17.
63. Olweus, D. (2005) A useful evaluation design and effects of the Olweus Bullying Prevention Program. *Psychology, Crime & Law*, 11:389-402.
64. Olweus, D.:(2006) Brief Psychometric Information About The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire
65. Olweus, D.:(2001) Information on registration and coding of the students' answers (The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire.)
66. Ortega, R., Mora-Merchan, J.A., Singer, M., et al. (2001) Final report of the working group on general survey questionnaires and nomination methods concerning bullying.
67. Öner, N. (2006) Türkiye'de kullanılan Psikolojik Testlerden örnekler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
68. Öy, B. Çocuklar için depresyon ölçeğinin öğrenciler ve çocuk ruh sağlığı kliniğine başvuran çocuklarda uygulanması. Uzmanlık tezi, 1990.

69. Pekel N. (2004) Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Ens. Psikoloji AD., Yüksek lisans tezi.
70. Pellegrini, A.D., Long, J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *Brit. J. of Dev. Psychol. vol. 20 (2), pp. 259-280*
71. Peterson L, Rigby K. (1999) Countering bullying at an Australian secondary school with students as helpers. *J Adolesc., 22:481-92.*
72. Pişkin, M. Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı (2003). 7. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, 2003: 125-126.*
73. Pişkin, M. (2002) Okul zorbalığı, tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2: 531-562.*
74. Psikometrik Testler; <http://www.psikometri.com/test/testsss.htm> Erişim: 07.08.2008
75. Rigby K. (2000) Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *J Adolesc. 23:57-68.*
76. Rigby, K. (2003) Consequences of bullying in schools. *Can J Psychiatry., 48:583-90.*
77. Rigby, K. (2005) Addressing bullying in schools. Theoretical perspectives and their implications. *Social Psychology International, 26:147-161.*
78. 50) Rigby, K. (2004) Why do some children bully at school? The contributions of negative attitudes towards victims and the perceived expectations of friends, parents and teachers. *Social Psychology International, 25:287-300.*
79. Rigby, K., Slee, P.T., Martin, G. (2007) Implications of inadequate parental bonding and peer victimization for adolescent mental health. *J Adolesc., 30:801-12.*
80. Rowling, R. (2003) School mental health promotion research: pushing the boundaries of research paradigms. *Australian E-journal for the advancement of Mental Health, 2:1-3.*
81. Rueden U, Gosch A, Rajmil L et al. (2006) Socioeconomic determinants of health related quality of life in childhood and adolescence: results from a European study. *J Epidemiol Community Health 60:130-135.*
82. Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F., et al. (2006) Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: age trends, gender differences and correlates. *Aggressive Behavior, 32:261-75.*

83. Schnohr, C.W., Kreiner, S., Due, E.P., et al. (2008) Differential Item Functioning of a Family Affluence Scale Validation Study on Data from HBSC 2001-02. *Social Indicators Research (Baskıda)*
84. Schwartz, D., McFadyen-Ketchum, S., Dodge, K.A., et al. (1999) Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: moderators and mediators in the pathways of social risk. *J Abnorm Child Psychol.*, 27:191-201.
85. Seals, D., Young, J. (2003) Bullying and victimization: prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescenc*, 38:735-47.
86. Shi, Z., Lien, N., Kumar, B.N. et al. (2005) The sociodemographic correlates of nutritional status of school adolescents in Jiangsu Province, China. *Journal of Adolescent Health*, 37:313-322.
87. Smith, P.K. (2004) Bullying: recent developments. *Child and Adolescent Mental Health*, 9:98-103.
88. Smith, P.K., Cowie, H., Olafsson, R.F., et al. (2002) Definitions of bullying: a comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison. *Child Dev.*, 73:1119-33.
89. Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., et al. (2008) Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *J Child Psychol Psychiatry*, 49:376-85.
90. Solberg, M.E., Olweus, D. (2003) Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire, *Aggressive Behavior*, 29:239-268.
91. Starfield, B., Riley, A.W., Will, W.P. et al. (2002) Social class gradients in health during adolescence. *J Epidemiol. Community Health*, 56:354-61.
92. Stevens, G.W., Pels, T., Bengi-Arslan, L., et al. (2003) Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands: comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.*, 38:576-85.
93. Stockdale, M.S., Hangaduambo, S., Duys, D., et al. Rural elementary students', parents', and teachers' perceptions of bullying. *Am J Health Behav.*, 26:266-77.
94. Şencan, H. (2005) Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik. Seçkin Kitapevi, Ankara. sf:105-116,143,160,161,607-610,724
95. Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlük <http://www.tdk.org.tr/TR/SozBul.aspx>
96. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003 <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/analizrapor.htm> Erişim: 14.06.2008

97. Van der Wal, M.F., de Wit, C.A., Hirasing, R.A. (2003) Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics*. 111(6 Pt 1):1312-7.
98. Verhulst FC, Achenbach TM, van der Ende J, et al. (2003) Comparisons of problems reported by youths from seven countries. *Am J Psychiatry*., 160:1479-85.
99. Vernberg, E.M., Jacobs, A.K., Hershberger, S.L. (1999) Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. *J Clin Child Psychol.*, 28:386-95.
100. West, P. (1997) Health inequalities in the early years: is there equalisation in youth? *Soc Sci Med.*, 44:833-58.
101. Williams, K., Chambers, M., Logan, S., et al. (1996) Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *BMJ*, 313:17-19.
102. Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., et al. (2000) The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children. *J Child Psychol Psychiatry*, 41:989-1002.
103. Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., et al. (2001). Bullying And Victimization of Primary School Children In England and Germany: Prevalence And School Factors. *Brit J Psychol*, 92, 673-696.
104. Zorbalık: Anne-Babalar İçin Bilgiler
<http://www.dest.gov.au/schools/publications/2000/bullying/index.htm> Erişim: 19.05.2006

Ek 1. Olweus Öğrenciler için akran zorbalığı anketi

Öğrenciler için akran zorbalığı anketi

Okul adı: _____
Sınıfı: _____ Tarih: _____

Bu kitapçıkta okuldaki hayatınızla ilgili sorular bulacaksınız. Her soru için çeşitli yanıtlar var. Okul hakkındaki duygularınızı en iyi anlatan yanıtın yanındaki kutucuğa **X (çarpı)** işareti koyarak soruyu yanıtla. Eğer okulu gerçekten sevmiyorsan “Okulu hiç sevmiyorum” yanıtının yanındaki kutucuğa **X (çarpı)** işareti koy. Eğer okulu gerçekten seviyorsan “Okulu çok seviyorum” yanıtının yanındaki kutucuğa **X** işareti koy ve bu şekilde soruları yanıtlamaya devam et. Her bir soru için **yalnızca bir kutucuğu** işaretle. İşaretlerinin kutucuğun içinde kalmasına dikkat et.

Şimdi okul hakkındaki duygularınızı en iyi anlatan yanıtın yanındaki kutucuğa X işareti koyarak soruyu yanıtla.

1 Okulu ne kadar seversin?	☐ Okulu hiç sevmiyorum
	☐ Okulu sevmiyorum
	☐ Okulu ne seviyorum ne de sevmiyorum
	☐ Okulu seviyorum
	☐ Okulu çok seviyorum

Eğer **yanlış kutucuğu işaretlersen**, yanıtını değiştirmek için yanlış kutucuğu tamamen karala: ■. Sonra da senin yanıtın olmasını istediğin kutucuğa **X** işareti koy. Kitapçığa adını yazma. Sorulara nasıl yanıt verdiğini hiç kimse bilmeyecek. Ama dikkatli ve gerçekten hissettiğin şekilde yanıtlaman önemli. Bazen ne yanıt vereceğine karar vermek zordur. O zaman sadece içinden geldiği gibi yanıtla. Bir sorun varsa parmak kaldır.

Soruların çoğu **yaz tatilinden ya da yarıyıl tatilinden bugüne kadar geçmiş olan birkaç aylık süredeki okul hayatıyla ilgilidir**. Bu yüzden yanıtlarken **sadece şimdi nasıl olduğunu değil** geçtiğimiz 2 ya da 3 ay içinde de nasıl olduğunu düşünmelisin.

2 Kız mısın, erkek misin?	☐ Kız
	☐ Erkek
3 Sınıfında kaç tane iyi arkadaşın var?	☐ Hiç iyi arkadaşım yok
	☐ Sınıfımda 1 iyi arkadaşım var
	☐ 2 ya da 3 iyi arkadaşım var
	☐ 4 ya da 5 iyi arkadaşım var
	☐ Sınıfımda 6 ya da daha fazla iyi arkadaşım var

Akran zorbalığı nedir?

Burada akran zorbalığı ile ilgili bazı sorular var. Bu soruları daha iyi yanıtlayabilmek için ilk önce akran zorbalığının ne olduğunu açıklayalım.

Eğer bir öğrenciye, başka bir ya da birkaç öğrenci

- aşağılayıcı ve kırıcı şeyler söylüyor, alay ediyor ya da aşağılayıcı ve kırıcı isimler takıyor;
  - arkadaş gruplarında tamamen yok sayıyor, gruplarından dışlıyor ya da kasıtlı olarak faaliyetlerinin dışında tutuyor;
  - dövüyor, tekmeliyor, itip kakıyor ya da bir odaya kilitliyor;
  - onun hakkında yalanlar söylüyor, asılsız dedikodular yayıyor, aşağılayıcı yazılar gönderiyor ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcıyor;
  - ve tüm bunlara benzer diğer kırıcı şeyleri yapıyor
- ve bunlar **tekrarlayan** bir şekilde gerçekleşiyor ise bu durum **akran zorbalığı** olarak adlandırılır.

Akran zorbalığına uğrayan öğrenci için kendini savunmak zordur. Ayrıca biz bir öğrenciye tekrar tekrar aşağılayıcı ve kırıcı bir biçimde sataşılmasına da akran zorbalığı diyoruz.

Ama biz sataşmanın arkadaşça ve oyun olarak yapılmasına **akran zorbalığı demiyoruz. Bunun yanında** aynı kuvvet ya da güce sahip iki öğrencinin tartışması ya da kavgası da **akran zorbalığı değildir.**

4 Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?	☐ Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
	☐ Sadece bir ya da iki kez oldu
	☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
	☐ Ortalama haftada bir kez oldu
	☐ Haftada birkaç kez oldu

Geçtiğimiz aylarda aşağıdaki durumlardan bir ya da bir kaç yoluyla okulda akran zorbalığına uğradın mı? Lütfen tüm soruları yanıtla.

5 Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

6 Diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

7 Dövüldüm, tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

8 Diğer öğrenciler hakkımda yalanlar söyledi ya da asılsız dedikodular yaydı ve diğer öğrencilerin benden hoşlanmaması için çaba harcadı

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

9 Param ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarım zarar verildi

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

10 İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım

Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Ortalama haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

11 Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12 Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12a İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım. (Lütfen arkadaşça ya da oyun şeklinde yapıldığında akran zorbalığı olmadığını hatırla.)

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12b İnternet ya da cep telefonu ile akran zorbalığına uğradıysan, bu nasıl yapılmıştı?

- Sadece cep telefonu yoluyla
- Sadece internet yoluyla
- Her iki yolla

Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla

---

13 Yukarıda sorulardan başka bir yolla akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla

- 14 Sana akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrenciler **kaçıncı sınıftalar?**
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
  - Benim sınıfımda
  - Başka bir sınıf ama benimle aynı yaşta
  - Daha büyük sınıf
  - Daha küçük sınıf
  - Farklı farklı sınıflarda

- 15 Sana **kızlar tarafından mı yoksa erkekler tarafından mı** akran zorbalığı yapıldı?
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
  - Özellikle bir kız tarafından
  - Birkaç kız tarafından
  - Özellikle bir erkek tarafından
  - Birkaç erkek tarafından
  - Hem kızlar hem erkekler tarafından

- 16 Genellikle **kaç öğrenci tarafından** akran zorbalığına uğradın?
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
  - Özellikle bir öğrenci tarafından
  - 2-3 öğrencilik bir grup tarafından
  - 4-9 öğrencilik bir grup tarafından
  - 9 kişiden kalabalık bir grup tarafından
  - Birkaç farklı öğrenci ya da öğrenci grupları tarafından

- 17 Akran zorbalığı **ne kadar sürdü?**
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
  - Bir ya da iki hafta sürdü
  - Yaklaşık bir ay sürdü
  - Yaklaşık altı ay sürdü
  - Yaklaşık bir yıl sürdü
  - Birkaç yıl boyunca sürdü

18	Akran zorbalığına nerede uğradın?	☐ Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
		☐ Geçtiğimiz aylarda aşağıda belirtilen yerlerin birinde veya birkaçında akran zorbalığına uğradım. (aşağıda devam edin)
	Aşağıdaki yerlerde akran zorbalığına uğradıysan lütfen karşısına X işareti koy:	
18a	Bahçe / spor sahasında (teneffüsler ya da aralarda)	☐
18b	Koridorlarda / merdivenlerde	☐
18c	Sınıfta (öğretmen sınıftayken)	☐
18d	Sınıfta (öğretmen sınıfta değilken)	☐
18e	Tuvalette	☐
18f	Spor salonunda ya da dolap odasında / soyunma odasında / duşta	☐
18g	Yemekhanede	☐
18h	Okula giderken ya da okuldan dönerken yolda	☐
18j	Okul otobüs durağında	☐
18k	Serviste	☐
18l	Okulda başka bir yerde	☐ başka bir yerde ise lütfen nerede olduğunu yaz
	_____	
	_____	

19	Geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığını hiç kimseye söyledin mi?	☐ Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
		☐ Akran zorbalığına uğradım, ama hiç kimseye söylemedim
		☐ Akran zorbalığına uğradım ve birisine söyledim
	Aşağıda belirtilen kişilerden kime söylediyse lütfen karşısına X işareti koy:	
19a	Sınıf öğretmenin	☐
19b	Okulda başka bir yetişkin kişi (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb)	☐
19c	Anne baban / velilerin	☐
19d	Ağabey ya da ablaların ya da kardeşlerin	☐
19e	Arkadaşların	☐
19f	Başka bir kişi	☐ Başka bir kişi ise lütfen kim olduğunu aşağıya yaz
	_____	
	_____	

20 Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında **öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler** hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?

Neredeyse hiçbir zaman
 Nadiren
 Bazen
 Sık sık
 Hemen her zaman

21 Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında **okuldaki diğer öğrenciler** hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?

Neredeyse hiçbir zaman
 Nadiren
 Bazen
 Sık sık
 Hemen her zaman

22 Geçtiğimiz aylarda, **evdeki yetişkinlerden biri** okulda uğradığın akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüştü mü?

Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
 Hayır, okulla görüşmediler
 Evet, okulla bir kez görüştüler
 Evet, okulla birkaç kez görüştüler

23 Yaşıtın bir öğrencinin okulda akran zorbalığına uğradığını gördüğünde **ne hissedersin ya da ne düşünürsün?**

Böyle bir şeyi hak etmiş olabilir
 Pek bir şey hissetmem
 Onun için biraz üzülürüm
 Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim

Diğer öğrencilere akran zorbalığı yapma hakkında

24 Geçtiğimiz aylarda **okulda bir ya da birkaç öğrenciye akran zorbalığı yapılırken** sen ne sıklıkta **katıldın?**

Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
 Sadece bir ya da iki kez oldu
 Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
 Yaklaşık haftada bir kez oldu
 Haftada birkaç kez oldu

Geçtiğimiz aylarda, okuldaki diğer öğrencilere aşağıdaki akran zorbalığı şekillerinden bir ya da bir kaçını yaptın mı? Lütfen tüm soruları yanıtla.

25 Diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataşım	☐ Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı ☐ Sadece bir ya da iki kez oldu ☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ☐ Yaklaşık haftada bir kez oldu ☐ Haftada birkaç kez oldu
--	--

26 Onu kasıtlı olarak kendi aramıza almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım	☐ Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı ☐ Sadece bir ya da iki kez oldu ☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ☐ Yaklaşık haftada bir kez oldu ☐ Haftada birkaç kez oldu
--	--

27 Onu dövdüm, tekmeledim, itip kaktım ya da kapalı yere kilitledim	☐ Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı ☐ Sadece bir ya da iki kez oldu ☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ☐ Yaklaşık haftada bir kez oldu ☐ Haftada birkaç kez oldu
---	--

28 Onun hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcadım	☐ Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı ☐ Sadece bir ya da iki kez oldu ☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ☐ Yaklaşık haftada bir kez oldu ☐ Haftada birkaç kez oldu
---	--

29 Parasını ya da eşyalarını ondan aldım ya da eşyalarına zarar verdim	☐ Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı ☐ Sadece bir ya da iki kez oldu ☐ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ☐ Yaklaşık haftada bir kez oldu ☐ Haftada birkaç kez oldu
--	--

30 İstemediği şeyleri yapması için tehdit ettim ya da zorladım

- Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

31 Ailesinin kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32 Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32a İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler göndererek ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32b İnternet ya da cep telefonun üzerinden akran zorbalığı yaptıysan, bunu nasıl yapmıştın?

- Sadece cep telefonu yoluyla
- Sadece internet yoluyla
- Her iki yolla

Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla

- 33 Yukarıda sorulardan başka bir yolla akran zorbalığı yaptım
- Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı
  - Sadece bir ya da iki kez oldu
  - Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
  - Yaklaşık haftada bir kez oldu
  - Haftada birkaç kez oldu

Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla

- 34 Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **sınıf öğretmenin ya da başka bir öğretmenin** seninle konuştu mu?
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
  - Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar
  - Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular
  - Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular

- 35 Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **evdeki yetişkinlerden biri** seninle konuştu mu?
- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
  - Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar
  - Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular
  - Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular

- 36 Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun?
- Evet
  - Belki
  - Bilmiyorum
  - Sanmıyorum
  - Hayır
  - Kesinlikle hayır

37 Yaşıttın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan **genellikle nasıl tepki verirsin?**

- Yaşıttım öğrencilere akran zorbalığı yapıldığını hiç fark etmedim
- Akran zorbalığı yapılmasına ben de katılırım
- Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm
- Sadece ne olup bittiğini seyredirim
- Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılan çocuğa yardım etmem gerektiğini düşünürüm
- Akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım

38 Okulunda diğer öğrencilerin sana **akran zorbalığı yapmasından ne sıklıkla korkarsın?**

- Asla
- Nadiren
- Bazen
- Sık sık
- Çok sık

39 Geçtiğimiz aylarda, akran zorbalığını önlemek için **sınıf öğretmenin** genelde ne kadar çaba gösterdiğini düşünüyorsun?

- Neredeyse hiç
- Oldukça az
- Biraz
- Epeyce
- Çok fazla

Teşekkür ederim

Ek 2. Çocukluk Çağı Depresyon Ölçeği

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda gruplar halinde bazı cümleler yazılıdır. Her gruptaki cümleleri dikkatlice okuyunuz. Her grup için, bugün dahil son iki hafta içinde size en uygun olan cümlenin yanındaki sayıyı yuvarlak içine alınız.

- A) 1- Kendimi arada sırada üzgün hissederim.
2- Kendimi sık sık üzgün hissederim.
3- Kendimi her zaman üzgün hissederim.
- B) 1- İşlerim hiçbir zaman yolunda gitmeyecek.
2- İşlerimin yolunda gidip gitmeyeceğinden emin değilim.
3- İşlerim yolunda gidecek.
- C) 1- İşlerimin çoğunu doğru yaparım.
2- İşlerimin bir çoğunu yanlış yaparım.
3- Herşeyi yanlış yaparım.
- D) 1- Birçok şeyden hoşlanırım.
2- Bazı şeylerden hoşlanırım.
3- Hiçbir şeyden hoşlanmam.
- E) 1- Her zaman kötü bir çocuğum.
2- Çoğu zaman kötü bir çocuğum.
3- Arada sırada kötü bir çocuğum.
- F) 1- Arada sırada başıma kötü bir şeylerin geleceğini düşünürüm.
2- Sık sık başıma kötü bir şeylerin geleceğinden endişelenirim.
3- Başıma çok kötü şeylerin geleceğinden eminim.
- G) 1- Kendimden nefret ederim
2- Kendimi beğenmem.
3- Kendimi beğenirim.

- H) 1- Bütün kötü şeyler benim hatam.
2- Kötü şeylerin bazıları benim hatam.
3- Kötü şeyler genellikle benim hatam.
- I) 1- Kendimi öldürmeyi düşünmem.
2- Kendimi öldürmeyi düşünürüm ama yapmam.
3- Kendimi öldürmeyi düşünüyorum.
- İ) 1- Her gün içimden ağlamak gelir.
2- Bir çok günler içimden ağlamak gelir.
3- Arada sırada içimden ağlamak gelir.
- J) 1- Herşey her zaman beni sıkır.
2- Herşey sık sık beni sıkır.
3- Herşey arada sırada beni sıkır.
- K) 1- İnsanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.
2- Çoğu zaman insanlarla beraber olmaktan hoşlanmam.
3- Hiçbir zaman insanlarla beraber olmaktan hoşlanmam.
- L) 1- Herhangi bir şey hakkında karar veremem.
2- Herhangi bir şey hakkında karar vermek zor gelir.
3- Herhangi bir şey hakkında kolayca karar veririm.
- M) 1- Güzel / yakışıklı sayılırım.
2- Güzel / yakışıklı olmayan yanlarım var.
3- Çirkinim.
- N) 1- Okul ödevlerimi yapmak için her zaman kendimi zorlarım.
2- Okul ödevlerimi yapmak için çoğu zaman kendimi zorlarım.
3- Okul ödevlerimi yapmak sorun değil.
- O) 1- Her gece uyumakta zorluk çekerim.
2- Bir çok gece uyumakta zorluk çekerim.
3- Oldukça iyi uyurum.
- Ö) 1- Arada sırada kendimi yorgun hissederim.
2- Birçok gün kendimi yorgun hissederim.
3- Her zaman kendimi yorgun hissederim.

- P) 1- Hemen hergün canım yemek yemek istemez.
2- Çoğu gün canım yemek yemek istemez.
3- Oldukça iyi yerim.
- R) 1- Ağrı ve sızılardan endişe etmem.
2- Çoğu zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.
3- Her zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.
- S) 1- Kendimi yalnız hissetmem.
2- Çoğu zaman kendimi yalnız hissederim.
3- Her zaman kendimi yalnız hissederim.
- Ş) 1- Okuldan hiç hoşlanmam.
2- Arada sırada okuldan hoşlanırım.
3- Çoğu zaman okuldan hoşlanırım.
- T) 1- Birçok arkadaşım var.
2- Birçok arkadaşım var ama daha fazla olmasını isterim.
3- Hiç arkadaşım yok.
- U) 1- Okul başarıml iyi.
2- Okul başarıml eskisi kadar iyi değil.
3- Eskiden iyi olduğum derslerde çok başarısızım.
- Ü) 1- Hiçbir zaman diğer çocuklar kadar iyi olamıyorum.
2- Eğer istersem diğer çocuklar kadar iyi olurum.
3- Diğer çocuklar kadar iyiyim.
- V) 1- Kimse beni sevmez.
2- Beni seven insanların olup olmadığından emin değilim.
3- Beni seven insanların olduğundan eminim.
- Y) 1- Bana söyleneni genellikle yaparım.
2- Bana söyleneni çoğu zaman yaparım.
3- Bana söyleneni hiçbir zaman yapmam.
- Z) 1- İnsanlarla iyi geçinirim.
2- İnsanlarla sık sık kavga ederim.
3- İnsanlarla her zaman kavga ederim.

Ek 3 Kişisel Bilgi Formu

1. Doğduğunuz ay? .....
2. Doğduğunuz yıl? .....
3. Anneniz hayatta mı? 1. Evet 2. Hayır
4. Babanız hayatta mı? 1. Evet 2. Hayır
5. Anneniz en son hangi okulu bitirdi?
1. okula gitmedi 2. ilk 3. orta 4. lise 5. üniversite
6. Babanız en son hangi okulu bitirdi?
1. okula gitmedi 2. ilk 3. orta 4. lise 5. üniversite
7. Sizce sınıf arkadaşlarınızla kıyaslandığında genel olarak öğretmenleriniz okul başarınız hakkında ne düşünüyor?
1. çok iyi 2. iyi 3. orta 4. ortanın altında
8. Hiç sigara (puro, pipo) içtiniz mi? (nefes çekmek değil, en az bir tane içmek)
1. Evet 2. Hayır
9. Şu anda ne sıklıkta sigara (puro, pipo) içiyorsunuz?
1. her gün
2. haftada en az bir tane, ama her gün değil
3. haftada birden az
4. hiç içmiyorum
10. Hiç alkollü içki (bira, şarap, rakı, likör, cin, gibi) tattınız mı?
1. Evet 2. Hayır 3. Bilmiyorum
11. Şu anda bira, şarap, rakı, likör, cin gibi alkollü içkileri ne sıklıkta içiyorsunuz? (her içki için tek bir kutuyu işaretleyiniz. Bir yudum içiyor ya da hiç içmiyor da olsanız ilgili kutunun içini işaretleyiniz.)

	Her gün 1	Her hafta 2	Her ay 3	Nadiren 4	Asla 5
a. Bira	☐	☐	☐	☐	☐
b. Şarap	☐	☐	☐	☐	☐
c. Rakı	☐	☐	☐	☐	☐
d. Likör	☐	☐	☐	☐	☐
e. Cin	☐	☐	☐	☐	☐
f. Diğer belirtiniz:	☐	☐	☐	☐	☐

12. Genellikle **günde** kaç saat TV seyredersiniz?

1. hiç
2. günde yarım saatten az
3. yarım ila bir saat arası
4. 2 ila 3 saat
5. 4 saat
6. 4 saatten fazla

13. Genellikle **haftada** kaç saat bilgisayar oyunu oynarsınız?

1. hiç
2. haftada 1 saatten az
3. 1-3 saat
4. 4-6 saat
5. 7-9 saat
6. 10 saat ya da daha fazla

14. Lütfen evinizde yaşayan kimseleri işaretleyiniz. Eğer anne ve babanız ayrı yerlerde yaşıyorlarsa, çoğunlukla kaldığınız yere göre yanıt veriniz. Şu anda geçici olarak başka bir yerde kalıyorsanız, kendi evinize göre yanıtlayınız. (Lütfen her satır için ayrı kutu işaretleyiniz.)

	Evet	Hayır
a. anne	☐	☐
b. baba	☐	☐
c. üvey anne	☐	☐
d. üvey baba	☐	☐

15. **Evinizde** sizin dışınızda, aşağıdaki kişilerden kaç tanesi yaşıyor?

- a. kız kardeş(ler) ..... tane
- b. erkek kardeş(ler) ..... tane
- c. büyükanne(ler) / büyükbaba(lar) ..... tane
- d. diğer kimse(ler) ..... tane

16. Okulunuz hakkındaki aşağıdaki cmleri dikkatlice okuyunuz. Her cümle için bir kutu işaretleyiniz.

	Tamamen katılıyorum 1	Katılıyorum 2	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum 3	Katılmıyorum 4	Hiç katılmıyorum 5
a. Okulumuzda kuralların belirlenmesinde öğrenciler söz sahibidir	☐	☐	☐	☐	☐
b. Bu okulda öğrencilere çok sert katı davranılır	☐	☐	☐	☐	☐
c. Bu okulda kurallar adildir	☐	☐	☐	☐	☐
d. Okulumuz hoş bir yerdir	☐	☐	☐	☐	☐
e. Kendimi bu okula ait hissederim	☐	☐	☐	☐	☐

17. ğretmenleriniz hakkındaki her bir cümle için lütfen bir kutuyu işaretleyiniz.

	Tamamen katılıyorum 1	Katılıyorum 2	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum 3	Katılmıyorum 4	Hiç katılmıyorum 5
a. Sınıfta görüşlerimi ifade etmem teşvik edilir.	☐	☐	☐	☐	☐
b. Öğretmenlerimiz bize adil davranır.	☐	☐	☐	☐	☐
c. Fazladan yardıma ihtiyacım olduğunda yardımcı olurlar	☐	☐	☐	☐	☐
d. Öğretmenlerin benimle yalnızca ğrenci olarak değil, insan olarak da ilgilenirler.	☐	☐	☐	☐	☐

18. Sınıfınızdaki öğrenciler hakkındaki her bir cümle için bir kutu işaretleyiniz.

	Tamamen katılıyorum 1	Katılıyorum 2	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum 3	Katılmıyorum 4	Hiç katılmıyorum 5
a. Sınıfımdaki öğrenciler birlikte olmaktan hoşlanır.	☐	☐	☐	☐	☐
b. Sınıfımdaki öğrencilerin çoğu iyi ve yardımseverdir.	☐	☐	☐	☐	☐
c. Diğer öğrenciler beni olduğum gibi kabul eder.	☐	☐	☐	☐	☐

19. Ailenizin otomobili, kamyoneti, cipi, minibüsü var mı?

- hayır
- evet, 1 tane
- evet, 2 ya da daha fazla

20. Kendinize ait yatak odanız var mı?

- evet
- hayır

21. Geçen yıl ailenizle birlikte kaç kere tatil için yolculuğa çıktınız?

- hiç
- 1 kere
- 2 kere
- 2'den fazla

22. Ailenizin sahip olduğu kaç tane bilgisayar var?

- hiç
- 1 tane
- 2 tane
- 2'den fazla

Ek 4. Öğrenciler için bilgilendirilmiş onam formu

Sevgili Öğrenci;

Ben hala öğrencilik yapan bir doktorem. Sizin okulunuzda bir çalışma sürdürüyorum. Çalışmanın başında kendi okulum, senin okulun ve velinden izin aldım. Bu çalışmamda okullarda çocukların birbirlerine karşı şiddet uygulamalarının bir şekli olan akran zorbalığını araştıran bir anketi Türkçeleştiriyorum. Çalışmaya 400 öğrenci katılacaktır. Bunun için senden akran zorbalığı ile ilgili bazı soruları yanıtlamanı isteyeceğim. Çalışmaya katılmayı reddedebilir ya da başladıktan sonra devam etmeyebilirsin. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır; çalışmadan çekilmen ya da araştırmacı tarafından çıkarılman durumunda, seninle ilgili veriler gerekirse bilimsel amaçla kullanılabilir. Anketlerin üzerine adını yazmanı istemiyorum. Verdiğin cevaplar ve sonuçlar kesinlikle gizli kalacak. Aklına takılan bir şey olursa velinle birlikte telefon edebilir ya da sınıfına geldiğim zaman bana sorabilirsin.

Yardımların ve desteğin için teşekkürler;

Dr. Hilal Sipahi

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Tel: 0535 2773688 – 0232 3902081

Yukarıda öğrenciye araştırmadan önce verilmesi gereken bilgileri gösteren toplam bir sayfalık metni okudum. Bunlar hakkında bana yazılı ve sözlü açıklamalar yapıldı. Bu koşullarda araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum. Bu bilgilendirme formunun bir örneği bana verilmiştir.

<u>ÖĞRENCİNİN</u>		<u>İMZASI</u>
<u>ADI & SOYADI</u>		
<u>ADRESİ</u>		
<u>TEL. & FAKS</u>		
<u>TARİH</u>		

<u>AÇIKLAMALARI YAPAN ARAŞTIRICININ</u>		<u>İMZASI</u>
<u>ADI & SOYADI</u>		
<u>TARİH</u>		

<u>RIZA ALMA İŞLEMİNE BAŞINDAN SONUNA KADAR TANIKLIK EDEN KURULUŞ GÖREVLİSİNİN (ÖĞRETMEN)</u>		<u>İMZASI</u>
<u>ADI & SOYADI</u>		
<u>GÖREVİ</u>		
<u>TARİH</u>		

Ek 5. Veliler için bilgilendirilmiş onam formu

Sayın Veli;

Okulunuzda Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'na bağlı olarak tez çalışması sürdürmekteyim. Çalışmamda, okullarda şiddetin bir türü olan akran zorbalığının ölçülmesi için kullanılan bir anketin Türkçeye uyarlanmasını gerçekleştireceğim. Çalışmamla ilgili olarak Ege Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinleri almış bulunmaktayım.

Çalışmam sırasında 400 öğrenciye okullarındaki akran zorbalığı durumunu gösteren bir anket uygulayacağım. Katılım için öğrencilerin de izinleri ayrıca alınacaktır. Toplanan bilgiler tamamen gizli tutulacak ve öğrenciler formların üzerine isimlerini yazmayacaktır.

Çalışmanın sonuçları okul ve Milli Eğitim Müdürlüğü ile paylaşılacaktır. Sonuçlar sayesinde okullarda şiddetin bir şekli olan akran zorbalığı konusunda yapılacak çalışmalarda ilerleme kaydedilecektir. Öğrencinizin çalışmaya katılmasını reddedebilir ya da başladıktan sonra devam etmeyebilirsiniz. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır; çalışmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından çıkarılmanız durumunda, öğrencinizle ilgili veriler gerekirse bilimsel amaçla kullanılabilir. Eğer konuyla ilgili daha fazla bilgi almak ya da soru sormak isterseniz aşağıdaki numaralardan benimle görüşebilirsiniz.

Yardımlarınız ve desteğiniz için teşekkürler;

Dr. Hilal Sipahi

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Tel: 0535 2773688 – 0232 3902081

Yukarıda veliye araştırmadan önce verilmesi gereken bilgileri gösteren toplam bir sayfalık metni okudum. Bunlar hakkında bana yazılı ve sözlü açıklamalar yapıldı. Bu koşullarda öğrencimin araştırmaya katılmasını kendi isteğimle kabul ediyorum. Öğrencilerin kimliklerinin gizli kalacağını ve sonuçlardan okulun haberdar olacağını anladım. Bu bilgilendirme formunun bir örneği bana verilmiştir.

VELİ VEYA VASİNİN		İMZASI
ADI SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

AÇIKLAMALARI YAPAN ARAŞTIRICININ		İMZASI
ADI SOYADI		
TARİH		

RIZA ALMA İŞLEMİNE BAŞINDAN SONUNA KADAR TANIKLIK EDEN KURULUŞ GÖREVLİSİNİN (ÖĞRETMEN)		İMZASI
ADI SOYADI		
GÖREVİ		
TARİH		

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Isparta'da doğdum. 1992 yılında başladığım Dokuz Eylül Üniversitesi Denizli Tıp fakültesi'nden 1998 yılında mezun oldum. Mart 2000'de İzmir, Bornova'da Evka 4 Sağlık Ocağı'nda pratisyen hekim olarak göreve başladım. Eylül 2000'de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda doktora programına kabul edildim. Haziran 2008'e kadar çalıştığım sağlık ocağında son bir buçuk sene sorumlu hekim olarak görev yaptım. Sağlıkta dönüşüm ve aile hekimliği programının İzmir'de uygulanmaya başlaması ile birlikte Haziran 2008'den itibaren halen çalıştığım İzmir Merkez 20 Nolu Acil Yardım İstasyonunda ambulans hekimliği görevine yer değiştirdim.